

Studiestödet 2011

Rapport från CSN

Studiestödet 2011

Sammanfattning	3
1 Inledning.....	11
1.1 Uppdraget	11
1.2 Faktaunderlag	11
1.3 Avgränsningar m.m.	11
2 Studiestödssystemet i korthet	13
3 Övergripande utveckling	14
3.1 Antal studiestödstagare och låntagare	14
3.2 Utbetalningar och inbetalningar.....	14
4 Studiestöd för unga	19
4.1 Studiebidrag	19
4.2 Inackorderingstillägg	23
4.3 Extra tillägg	25
4.4 Rg-bidrag	28
4.5 Prövning av rätten till studiehjälp.....	29
5 Studiestöd för vuxna	31
5.1 Olika studiestöd för vuxna studerande	31
5.2 Antal studiestödstagare och utbetalda belopp.....	31
5.3 Studiebidrag	39
5.4 Lån under studietiden	44
5.5 Inkomster under studietiden	51
5.6 Ålder och åldersgränser	53
5.7 Tid med studiemedel	54
5.8 Studieresultat	59
5.9 Studiemedel vid sjukdom och vid vård av barn och närstående.....	64
5.10 Prövningen av ansökningar om studiemedel.....	66
5.11 Studieekonomi och studiemedlens betydelse för rekryteringen till studier	68
5.12 Andra undersökningar från CSN under 2011	69
6 Studiestöd till utländska medborgare och studerande med utländsk bakgrund	72
6.1 Den grundläggande rätten till svenskt studiestöd.....	72
6.2 Studerande med utländsk bakgrund	74
7 Återkrav	78
7.1 Regler och syfte	78
7.2 Antal återkrav och utestående återkravsfordran.....	79
7.3 Nya återkrav och slutreglerade återkrav 2011	80
7.4 Orsaker till återkrav	80
7.5 Efterkontrollerad inkomst.....	82
7.6 Betalning av återkrav.....	82
7.7 Status på återkraven	84
8 Återbetalning av lån.....	86
8.1 Tre återbetalningssystem	86
8.2 Låntagare och fordran	87
8.3 Debitering och inbetalning.....	91
8.4 Återbetalningsskyldiga låntagares inkomster	97
8.5 Nedsättning	98
8.6 Avskrivning av lån	100
8.7 Osäkra fordringar	101
8.8 Låntagare med betalningssvårigheter	104
8.9 Utomlandsbosatta låntagare	105
8.10 Saknade adresser	107
8.11 Ränteutveckling.....	108

Sammanfattning

Övergripande utveckling

Färre studerande med studiestöd men fler låntagare

Antalet gymnasieungdomar med studiehjälp har fortsatt att minska. Under 2011 fick 466 900 studerande i gymnasieskolan studiebidrag. Antalet studiemedelstagare var i stort sett oförändrat jämfört med 2010. Under 2011 fick 465 100 studerande studiemedel.

Antalet låntagare med en studieskuld ökade med 15 000 personer mellan 2010 och 2011. Den 31 december 2011 fanns det 1 436 350 låntagare som hade en studieskuld.

Studiestöd för unga

Antalet studerande med studiehjälp fortsätter att minska

Den minskning av antalet gymnasiestuderande med studiebidrag som inleddes 2010 fortsatte under 2011, då det var 466 900 studerande som fick studiebidrag. Antalet studerande i gymnasieskolan som fick studiebidrag minskade 2011 med 16 500 personer, vilket innebär en minskning med 3 procent jämfört med 2010. Minskningen av antalet studerande med studiebidrag beror på minskande ungdomskullar som studerar i gymnasieskolan. Mot bakgrund av tillgänglig befolkningsstatistik väntas minskningen fortsätta tills dagens 11-åringar blir 16 år och börjar på gymnasiet.

Av dem som har studiebidrag studerar de flesta på kommunala gymnasieskolor. Antalet studerande med studiebidrag på fristående skolor ökar dock och uppgick 2011 till 118 900 personer. Det innebär att 25 procent av de studerande som hade studiebidrag under 2011 läste på fristående gymnasieskolor. Antalet studerande med studiebidrag på fristående gymnasieskolor har ökat från 113 900 under 2010 till 118 900 under 2011. Det motsvarar en ökning med 4 procent.

Även utbetalningarna av studiebidrag minskade under 2011 som en följd av att antalet studerande minskade. Under året betalade CSN ut studiebidrag till ett belopp motsvarande 3,7 miljarder kronor.

Fortsatt ökning av antalet studerande som rapporterades för skolk

Under 2011 fick 15 100 studerande ett beslut om indragen studiehjälp på grund av ogiltig frånvaro. Andelen studerande med indragen studiehjälp uppgick 2011 till 3,3 procent, vilken är en ökning jämfört med föregående år.

Huvudförklaringen till att fler studerande får sin studiehjälp indragen är enligt CSN:s bedömning en ökad medvetenhet på skolorna om att ogiltig frånvaro ska rapporteras. Skolornas kunskaper har successivt förbättrats och rutinerna för rapporteringen har skärpts under en rad av år. Det går dock inte att utesluta att en mindre del av ökningen även beror på ökat skolk. Sedan den 1 januari 2012 har praxis för ogiltig frånvaro skärpts vilket väntas leda till en fortsatt ökning av andelen elever som får sin studiehjälp indragen.

Pojkar får studiehjälpen indragen oftare än flickor. Av dem som fick studiehjälpen indragen under läsåret 2010/11 var 63 procent pojkar och 37 procent flickor. Den könsmissiga fördelningen har varit ungefär lika under de senaste läsåren.

Ogiltig frånvaro i den omfattning som rapporteras till CSN innebär en relativt hög risk för avbrutna studier. Förhållandevis många som är frånvarande utan giltigt skäl återkommer inte som aktivt studerande under läsåret. Sammantaget bedömer CSN att över hälften av dem som rapporteras ha ogiltig frånvaro troligen inte fullföljer sina studier.

Färre fick inackorderingstillägg

Under 2011 hade 11 100 studerande inackorderingstillägg, vilket innebär en minskning med 800 studerande jämfört med 2010. Antalet studerande med inackorderingstillägg har minskat för såväl fristående gymnasieskolor som folkhögskolor. Trots att fler studerar på fristående gymnasieskolor har alltså andelen som får inackorderingstillägg minskat. Under 2010 fick 7,4 procent av studiehjälpstagarna i fristående gymnasieskolor inackorderingstillägg. Motsvarande siffra för 2011 är 6,6 procent. Minskningen beror på ändrade regler för vilka utbildningar i den nya gymnasieskolan som ger rätt till inackorderingstillägg. CSN gör bedömningen att utbetalningarna av inackorderingstillägg kommer att fortsätta minska under de närmaste åren.

Liten ökning av antalet studerande som fick extra tillägg

Antalet studerande som fick extra tillägg ökade under 2011, trots att det totala antalet studerande med studiehjälp minskade. Under 2011 beviljades extra tillägg till 16 000 studerande, vilket är en ökning med 3 procent jämfört med 2010. De senare årens ökning har därmed avtagit något under 2011.

Antalet mottagare av extra tillägg uppvisar samma utveckling som antalet mottagare av försörjningsstöd och annat ekonomiskt bistånd. CSN:s bedömning är att det ökade antalet extra tillägg under de senaste åren till stor del beror på arbetsmarknadsläget och på att invandringen har varit relativt stor. En särskild grupp invandrare som ofta kan komma i fråga för extra tillägg är ensamkommande flyktingbarn.

Studiestöd för vuxna

Liten minskning av antalet studerande med studiemedel

Antalet vuxna studerande med studiemedel minskade med 1 200 personer under 2011, efter att ha ökat sedan 2008. Antalet studiemedelstagare minskade på samtliga utbildningsnivåer. Efter rekordåret 2010, med stora ungdomskullar som lämnade gymnasiet, har antalet studerande med studiemedel för studier på eftergymnasial nivå minskat med 1 700 personer. Det är en minskning med 0,5 procent. Antalet studerande med studiemedel på grundskole- och gymnasienivå har minskat med 1 200 respektive 200 personer. En bidragande förklaring till det totalt sett minskade antalet studerande med studiemedel är de skärpta reglerna för prövningen av studieresultat.

Antalet utlandsstuderande fortsätter dock att öka. Under 2011 studerade 31 800 personer med studiemedel utomlands, vilket innebär en ökning med 3 procent. Antalet utlandsstuderande närmar sig nu rekordåren i slutet på 1990-talet då över 32 000 personer studerade utomlands med studiemedel.

Utbetalningarna av studiemedel uppgick 2011 till 22,9 miljarder kronor, vilket är en ökning med 2 procent jämfört med 2010. Utbetalningarna av lån ökade med 4 procent medan utbetalningarna av bidrag minskade något. Under andra kalenderhalvåret 2011 skedde en beloppshöjning av studielånet. Detta förklarar den totala ökningen av utbetalda studiemedel trots att antalet studerande minskade något.

Lånebenägenheten har stabiliserats på en lägre nivå

Studiemedelstagarnas benägenhet att ta studielån har minskat kontinuerligt sedan studiestödsreformen 2001. Under de senaste åren har dock minskningen börjat plana ut och sedan 2009 har lånebenägenheten endast förändrats marginellt. Under 2011 valde 66,9 procent av studiemedelstagarna att ta lån. Lånebenägenheten bland männen var 67,7 procent och bland kvinnorna 66,2 procent.

Lånebenägenheten varierar mellan olika utbildningsnivåer. Av dem som studerade på eftergymnasial nivå utomlands under 2011 valde hela 82 procent att ta lån. Lånebenägenheten bland utlandsstuderande har varierat mycket lite under de senaste fem åren. Minst benägna att låna är studerande på grundskolenivå, där 35 procent lånade under 2011. Bland de studerande på eftergymnasial nivå var lånebenägenheten 71 procent, vilket innebär att lånebenägenheten bland studerande på denna nivå har minskat med 4 procentenheter sedan 2007.

Antalet studerande som väljer att ansöka om tilläggs lån har i flera år varit runt 23 000 personer men har nu minskat till 20 300 personer. Att antalet studiemedelstagare med tilläggs lån minskar beror delvis på åldersstrukturen bland studiemedelstagarna. Antalet studerande som är under 25 år, och som därmed inte kan få tilläggs lån, har ökat mer än antalet äldre studerande under de senaste åren.

Höjt fribelopp ledde till att färre anmälde inkomster

Inom studiemedelssystemet finns det en behovsprövning som innebär att studiemedlen reduceras om den studerandes inkomst överstiger en så kallad fribeloppsgräns. Fribeloppet höjdes med över 30 000 kronor den 1 januari 2011.

Under 2011 reducerades de utbetalda studiemedlen med motsvarande 54 miljoner kronor utifrån de inkomstuppgifter som de studerande själva hade anmält. Det är en minskning med 39 procent jämfört med 2010. Antalet personer som anmälde en inkomst som ledde till reducerade studiemedel minskade med 45 procent till 12 400 personer. Att det reducerade beloppet och antalet personer som får studiemedlen reducerade skulle minska i och med fribeloppshöjningen var väntat. CSN kommer att göra en efterkontroll av samtliga studiemedelstagares inkomster under 2013. De belopp som då kommer att återkrävas väntas också minska.

Enligt en enkätundersökning som CSN har genomfört arbetade 42 procent av dem som hade studiemedel, vilket var oförändrat jämfört med 2009. Kvinnor arbetar i högre grad än män, medan äldre studerande arbetar oftare än yngre.

Fortsatt ökning av antal avslag på grund av bristande studieresultat

Sedan den 1 juli 2010 gäller nya regler för studieresultatprövning i syfte att öka genomströmningen på utbildningar och att öka rättssäkerheten i prövningen. Antalet avslag ökade redan under hösten 2010 och under det första läsåret med de nya reglerna mer än fördubblades antalet avslag på grund av bristande studieresultat, från 13 200 läsåret 2009/10 till 28 800 läsåret 2010/11. Ökningen är en effekt av regeländringen.

Högre andel av studiemedelstagarna tycker att studiemedlen räcker

CSN genomför vartannat år en större enkätundersökning i syfte att belysa de studerandes ekonomiska och sociala situation. Hösten 2011 genomfördes undersökningen för tredje gången och då deltog 4 000 studerande i undersökningen. Resultatet presenteras i rapporten *Studerandes ekonomiska och sociala situation 2011*.

Bland studerande som hade både lån och bidrag är det en tredjedel som anser att studiemedlen helt täcker deras levnadsomkostnader. Detta är en klar ökning jämfört med 2009 års undersökning. Förklaringen till detta kan vara att studiemedelsbeloppet höjdes både den 1 januari 2010 och den 1 juli 2011, utöver den årliga basbeloppsjusteringen. Undersökningen visar dock att studerandegruppen är mer ekonomiskt sårbar jämfört med befolkningen i stort. Det beror på att de studerande har en mindre kontantmarginal och sämre möjligheter att klara oförutsedda utgifter utan att låna eller be om hjälp.

De allra flesta studerande upplever sitt totala hälsotillstånd som bra, trots att många ofta upplever olika former av fysiska och psykiska besvär. Särskilt kvinnliga studerande upplever ofta olika former av besvär, exempelvis stress och värk i axlar, nacke, rygg och skuldror.

Utländska medborgare och utländsk bakgrund

Fler utländska medborgare får grundläggande rätt till svenskt studiestöd

Under 2011 prövade CSN 24 300 utländska medborgares grundläggande rätt till svenskt studiestöd. Av dessa beviljades 19 500 personer grundläggande rätt, medan 4 800 personer nekades sådan rätt till svenskt studiestöd. Dessa personer ansökte såväl om studiehjälp som om studiemedel. De flesta utländska medborgare som ansöker om och beviljas studiemedel studerar på grundskolenivå. Under 2011 ansökte 6 400 av dem som fått grundläggande rätt till svenskt studiestöd om studiemedel för studier på grundskolenivå. Det motsvarar nästan hälften av de studiemedelstagare som beviljades grundläggande rätt.

Både antalet utländska medborgare som ansöker om studiestöd och antalet som beviljas grundläggande rätt till svenskt studiestöd har ökat de senaste åren. Antalet utländska medborgare som har beviljats grundläggande rätt till svenskt studiestöd har ökat med 14 procent sedan 2008.

Det är framför allt medborgare i länder i Afrika och Asien som har ökat bland dem som fått grundläggande rätt till svenskt studiestöd. Antalet personer från dessa världsdelar har ökat varje år sedan 2008. Under 2011 var det vanligast att de som beviljades svenskt studiestöd kom från Irak (2 647 personer), Afghanistan (1 749) och Somalia (1 624). Antalet medborgare från olika länder uppvisar ett samband med antalet asylsökande som kommer till Sverige.

Antalet studiestödstagare med utländsk bakgrund ökar

Med utländsk bakgrund avses i denna rapport att de studerande vid något tillfälle har prövats av CSN för den grundläggande rätten till svenskt studiestöd för utländska medborgare. Under kalenderåret 2011 var det totalt 82 000 personer som hade utländsk bakgrund och studerade med studiestöd från CSN. Av dessa studerade 58 000 med studiemedel och 26 800 med studiehjälp. Dessutom fick 2 800 personer både

studiemedel och studiehjälp under året och ingår därför i båda grupperna. Antalet mottagare av studiehjälp med utländsk bakgrund har ökat med 21 procent under de senaste fyra åren.

Återkrav

Ändrade regler ledde till färre återkrav

Under 2011 fattades 72 200 beslut om återkrav av utbetalt studiestöd. Den vanligaste orsaken till återkrav är att inkomster över fribeloppsgränsen upptäcks i samband med efterkontrollen av inkomster. Antalet beslut om återkrav minskade under 2011 och var 11 000 färre jämfört med 2010. Minskningen var förväntad och förklaras med att reglerna för studieomfattning och studieaktivitet har ändrats för vissa högskolestuderande. Återkrav är inte längre aktuellt i vissa av de situationer som under 2009 och 2010 ledde till en ökning av antalet beslut om återkrav. Det genomsnittligt återkrävda beloppet, exklusive ränta, var 6 000 kronor under 2011, vilket är oförändrat jämfört med 2010.

Under 2011 ökade återkravsfordran med 2,6 procent jämfört med 2010. Ökningstakten var svagare än under 2010, då utökade efterkontroller hade stor inverkan på fordrans utveckling. Den utestående fordran var 1,2 miljarder kronor den 31 december 2011. Den 31 december 2011 fanns det 84 200 återkravsskulder och det genomsnittliga skuldbeloppet var 13 700 kronor. Skulderna var fördelade på 63 500 personer.

Återbetalning av lån

Antalet låntagare fortsätter att öka

Antalet låntagare med en studieskuld ökade med 15 000 personer mellan 2010 och 2011. Den 31 december 2011 fanns det 1 436 350 låntagare med en studieskuld. Ökningen under 2011 var något större än de senaste två åren. De senaste årens ökning har varit förhållandevis stora, vilket beror på att många personer har börjat studera med lån. Det totala antalet upplagda lån var 1,6 miljarder. Det innebär att antalet lån är större än antalet låntagare.

Antalet låntagare minskar naturligt nog för båda de äldre lånetyperna, men det ökar för annuitetslånet. Antalet låntagare med annuitetslån ökade med 56 000 personer under 2011, trots att 32 400 låntagare slutbetalade sitt lån under året. Detta innebär att det tillkom avsevärt fler nya låntagare under 2011 jämfört med dem som slutbetalade sina lån.

Den sammanlagda fordran ökade till 190,6 miljarder kronor

Den 31 december 2011 var den totala utestående fordran 190,6 miljarder kronor varav 745 miljarder kronor var avgifter. Fordran ökade med 3,6 miljarder kronor mellan 2010 och 2011. Det motsvarar en ökning med 1,9 procent, vilket är samma procentuella ökning som 2010. Fordran har ökat mer under de senaste två åren, jämfört med tidigare år, vilket beror på att utbetalningarna av lån ökat mer än inbetalningarna. Under 2011 ökade utbetalningarna av lån med 485 miljarder kronor samtidigt som inbetalningarna minskade.

Den genomsnittliga skulden för lånetypen studielån minskade

För lånetypen annuitetslån ökade genomsnittsskulden under året och uppgick till 121 000 kronor den 1 januari 2012. För lånetypen studielån skedde ett trendbrott vid ingången av 2012, då genomsnittsskulden minskade för första gången sedan lånetypen infördes 1989. För lånetypen studiemedel fortsatte genomsnittsskulden att minska, vilket den kontinuerligt har gjort sedan ingången av 1997.

Färre låntagare betalar i förtid

Bara de låntagare som är återbetalningsskyldiga måste betala på sina lån. De som fortfarande studerar kontinuerligt är inte återbetalningsskyldiga. En person blir återbetalningsskyldig vid det årsskifte som inträffar tidigast sex månader efter det att han eller hon senast fick studiestöd. Under 2011 ökade det totala antalet återbetalningsskyldiga låntagare med 10 000 personer till 1 227 900. Ökningen beror på att återbetalningsskyldiga med annuitetslån ökar. Den 1 januari 2011 blev 81 700 nya låntagare med annuitetslån återbetalningsskyldiga, vilket är 13 400 fler än vid ingången av 2010.

År 2011 debiterade CSN låntagarna totalt 11,7 miljarder kronor i årsbelopp. Låntagarna betalade in totalt 10,7 miljarder kronor som gällde avgiftsår 2011, exklusive förtida inbetalningar.

Bortsett från förtida inbetalningar och debiterade belopp som inte behöver betalas på grund av nedsättning betalades 2011 års årsbelopp under året in till 92 procent av vad som debiterats. Det är samma nivå som 2010. Låntagare med lånetypen studiemedel betalade in 87 procent av vad som debiterats, medan låntagare med lånetypen studielån betalade in 93 procent och låntagare med lånetypen annuitetslån betalade in 91 procent av det debiterade beloppet. Den andel av det debiterade beloppet som betalades in ökade marginellt under 2011 för samtliga lånetyper.

Betalningen skiljer sig mycket mellan bosatta i Sverige och bosatta utomlands. Bosatta i Sverige betalade in 94 procent av de debiterade beloppen, medan bosatta utomlands bara betalade in 70 procent.

De förtida inbetalningarna minskade med 326 miljoner kronor eller 30 procent under 2011. Minskningen gäller samtliga lånetyper men förtida inbetalningar av studielån minskade mest. De förtida inbetalningarna uppgick till 1,1 miljarder kronor under 2011. Under 2011 gjorde 61 000 personer förtida inbetalningar på sitt annuitetslån och 8 000 personer slutreglerade därigenom sina lån. CSN har tidigare uppmärksammat att det tycks finnas ett samband mellan förväntningarna på ekonomin och de förtida inbetalningarna.

Färre får nedsättning av sina årsbelopp

En låntagare kan få nedsättning av det årsbelopp som debiteras. Nedsättning kan bland annat ges om låntagaren har låga inkomster eller om han eller hon återigen börjar studera med studiestöd. Under 2011 fick 164 100 låntagare nedsättning av sina årsbelopp för 2011. Det är en minskning med 16 procent jämfört med 2010 då 190 300 låntagare fick nedsättning av sina årsbelopp. Årsbeloppen sattes sammanlagt ned med 1,12 miljarder kronor under 2011, vilket är en minskning med 16,7 miljoner kronor jämfört med 2010.

Av de återbetalningsskyldiga låntagarna med annuitetslån beviljades 18 procent nedsatt årsbelopp under 2011. Både andelen låntagare som ansöker om och beviljas nedsättning

och det belopp som sätts ned i förhållande till vad som debiteras har minskat. Trots detta är det en avsevärt högre andel av de återbetalningsskyldiga låntagarna med annuitetslån som beviljas nedsättning jämfört med låntagare med de båda andra lånetyperna. Det kan framför allt förklaras av att en relativt hög andel av dem med annuitetslån återgår till studier. Andelen låntagare med annuitetslån som fick nedsättning på grund av studier minskade dock mellan 2010 och 2011 samtidigt som andelen som fick nedsättning på grund av inkomst ökade. CSN bedömer att detta är en utveckling som kommer att fortsätta i takt med att en lägre andel av de återbetalningsskyldiga låntagarna återgår till studier.

Avskrivningarna minskar

Under 2011 fick 62 000 personer sina skulder helt eller delvis avskrivna, vilket är en minskning med 7 000 personer jämfört med 2010. Det avskrivna beloppet minskade under 2011 med 42 miljoner kronor jämfört med föregående år då minskningen var hela 117 miljoner kronor. Hela minskningen kan hänföras till lånetypen studiemedel. Avskrivningarna av studielån och annuitetslån ökade något under 2011, till 272 respektive 172 miljoner kronor. Det avskrivna beloppet för annuitetslån är fortfarande förhållandevis lågt i relation till fordrans storlek.

Ändring av beräkningsmetod ökade den osäkra delen av fordran

Enligt 2011 års beräkningar är 27,7 miljarder kronor av den utestående fordran osäker. Av dessa avser 3,9 miljarder kronor låntagare som är bosatta utomlands och 1,4 miljarder kronor låntagare som saknar adress. Lånetypen studielån står med 17,2 miljarder kronor för den största delen av de osäkra fordringarna.

Under 2011 har den osäkra fordran ökat med 3,1 miljarder kronor jämfört med 2010. Den största delen av ökningen, 2,5 miljarder kronor, beror på en ändring i beräkningsmodellen. Förändringen innebär att CSN även för personer i studier gör en beräkning av osäkra fordringar grundad på generella erfarenheter från dem som redan är återbetalningsskyldiga.

Färre låntagare med krav hos Kronofogdemyndigheten

Varje år överlämnar CSN hela eller delar av krav på årsbelopp till Kronofogdemyndigheten. Den 31 december 2011 hade 93 500 låntagare lån överlämnade till Kronofogdemyndigheten, vilket är en minskning med 600 personer jämfört med 2010. Under 2011 minskade även andelen låntagare med betalningskrav något, från 7,7 till 7,6 procent av samtliga återbetalningsskyldiga låntagare. Männen är överrepresenterade bland dem som får ett krav överlämnat till Kronofogdemyndigheten. Låntagarnas ackumulerade skuld hos Kronofogdemyndigheten uppgick vid utgången av 2011 till 911 miljoner kronor, vilket är en ökning med 11 procent jämfört med 2010.

Fler låntagare bosätter sig utomlands

Den 31 december 2011 var 63 550 låntagare bosatta utomlands. Det innebär att antalet utomlandsbosatta låntagare har fortsatt att öka. Av de utomlandsbosatta är 35 600 kvinnor och 28 000 män.

De utomlandsbosatta låntagarna hade under 2011 en skuld på totalt 13,9 miljarder kronor, vilket är en ökning med 2 procent jämfört med 2010. Ökningen är dock mindre än under 2010 både när det gäller antalet utomlandsbosatta låntagare och den totala fordran för gruppen. Ökningen av de utomlandsbosattas skulder är däremot fortfarande något större än ökningen av den totala fordran som ökade med 1,9 procent. Lånetypen

studielån stod även under 2011 för den största delen av de utomlandsbosattas skulder med 7,2 miljarder kronor.

När antalet utomlandsbosatta låntagare ökar och när deras andel av fordran växer innebär det att riskerna för framtida avskrivningar ökar. Det beror på att de låntagare som bor utomlands i mindre utsträckning betalar på sina lån jämfört med de låntagare som är bosatta i Sverige.

Den 31 december 2011 saknade CSN en giltig adress för 16 700 personer, vilket motsvarar 1 procent av samtliga låntagare. Det är en antalsmässig ökning jämfört med 2010, men andelen är samma som under 2009 och 2010.

1 Inledning

1.1 Uppdraget

CSN ska enligt regleringsbrevet för 2011 lämna en rapport senast den 2 maj 2012 där myndigheten redogör för utvecklingen inom studiehjälp och studiemedel samt återbetalning. Långsiktiga och kortsiktiga förändringar som myndigheten bedömer vara väsentliga ska kommenteras och analyseras i rapporten. Denna rapport är en redovisning av detta uppdrag.

1.2 Faktaunderlag

Det statistiska underlaget är hämtat från

- Studiestödets informationssystem (STIS).
- Ekonomisystemet Agresso.
- Databassystemet Data Warehouse

För tolkningen av utvecklingen av studiestöden och återbetalningen refererar CSN även till andra utredningar som myndigheten har genomfört. Även uppgifter från bland annat Högskoleverket (HSV), Statistiska centralbyrån (SCB) och Skolverket används i rapporten.

1.3 Avgränsningar m.m.

Denna rapport avser studiestödstagarna och studiestödet, samt återbetalningen av studielån under 2011. Studerande utan studiehjälp, Rg-bidrag eller studiemedel omfattas inte. Studerande med så kallad TUFF-ersättning¹ omfattas inte heller av uppdraget. Samtliga beloppsuppgifter och regler som CSN redogör för avser 2011.

Redovisningen i rapporten avser utvecklingen av studiestöden och återbetalningen av lån. Med studiestöd för unga menas studiehjälp och Rg-bidrag. Med studiestöd för vuxna menas studiemedel och i förekommande fall det nu avskaffade rekryteringsbidraget. Rekryteringsbidraget fanns till och med 2006² och ingår i förekommande fall i de siffror som redovisas i kapitel 5 och 7.

Administrationn av studiestöden behandlas inte i rapporten. För information om denna administration hänvisas till CSN:s årsredovisning.

Det som är nytt i årets studiestödsrapport jämfört med tidigare är bland annat att det kapitel som handlar om utländska medborgare nu innehåller både uppgifter om prövningen av den grundläggande rätten till svenskt studiestöd och uppgifter om antalet studiemedelstagare som tidigare prövats för grundläggande rätt som tog emot svenskt studiestöd under 2011. I avsnitten som gäller återbetalning redovisas i vissa fall återbetalningen av lån för första gången separerat från återbetalningen av avgifter.

De data som används avser i flertalet fall åren 2007–2011. I vissa fall används dock längre tidsserier för att ge en bättre översikt över utvecklingen. I några fall används även

¹ Ersättning till deltagare i teckenspråksutbildning för föräldrar (TUFF).

² Övergångsvis hade vissa studerande rekryteringsbidrag även under 2007.

kortare tidsserier, för att det saknas tillförlitliga äldre data eller för att enbart ge en översiktlig bild jämfört med ett tidigare år.

De data som redovisas i rapporten kan i vissa fall skilja sig något från vad som har presenterats i exempelvis CSN:s årsredovisning. Det beror på att data för 2011 har tagits fram vid olika tidpunkter. Detta medför att antalet studerande och beslut kan förändras löpande, även efter årets slut. I de siffror som redovisas i löptext i denna rapport förekommer det avrundningar.

2 Studiestödssystemet i korthet

Studiestödet är avsett att finansiera de studerandes levnadsomkostnader under studietiden. Studiestöd ges som bidrag eller lån. Studiestödet ska verka rekryterande och bidra till ett högt deltagande i utbildning. Det ska utjämna skillnader mellan individer och grupper i befolkningen och därmed bidra till ökad social rättvisa. Studiestödet ska ha en god effekt på samhällsekonomin över tiden.³

De studiestöd som CSN administrerar är studiehjälp, bidrag till vissa funktionshindrade elever i gymnasieskolan (Rg-bidrag) och studiemedel.

Studiehjälp består av studiebidrag som lämnas till heltidsstuderande framför allt i gymnasieskolan, extra tillägg som kan lämnas till studerande från inkomstsvaga hushåll och inackorderingstillägg som kan lämnas till vissa studerande som måste bo inackorderade på skolorten.

Rg-bidrag lämnas för kostnader vid viss gymnasieutbildning för döva och hörselskadade elever vid riksgymnasierna i Örebro samt till svårt rörelsehindrade elever i särskilt anpassad utbildning.

Studiemedel ges till vuxenstuderande på grundskole- och gymnasienivå samt till studerande på eftergymnasiala utbildningar. Studiemedlen består av en bidragsdel och en frivillig lånedel. Alla som uppfyller villkoren har rätt till studiemedel.

I vissa fall kan den studerande även få tilläggsbidrag, tillägglån och merkostnadslån. Tilläggsbidrag lämnas till studerande med barn och är ett kompletterande stöd som beror på antalet barn. Tillägglån kan lämnas till studerande som har haft en arbetsinkomst kalenderåret närmast före studiestarten. Merkostnadslån kan lämnas för merkostnader som den studerande har i samband med sina studier, exempelvis för resor och undervisningsavgifter.

Det finns för närvarande tre olika återbetalningssystem i bruk:

- Lån tagna före 1989 (så kallade studiemedel)
- Lån tagna mellan den 1 januari 1989 och den 30 juni 2001 (så kallade studielån)
- Lån tagna efter den 30 juni 2001 (så kallade annuitetslån).

Det nuvarande annuitetslånet betalas normalt tillbaka på 25 år. Räntan på lånet beräknas på ett genomsnitt av statens upplåningskostnad under de senaste tre åren. Det finns trygghetsregler som under vissa förutsättningar bland annat kan ge nedsättning av det årsbelopp som ska betalas eller skuldavskrivning.

³ Prop. 2011/12:1.

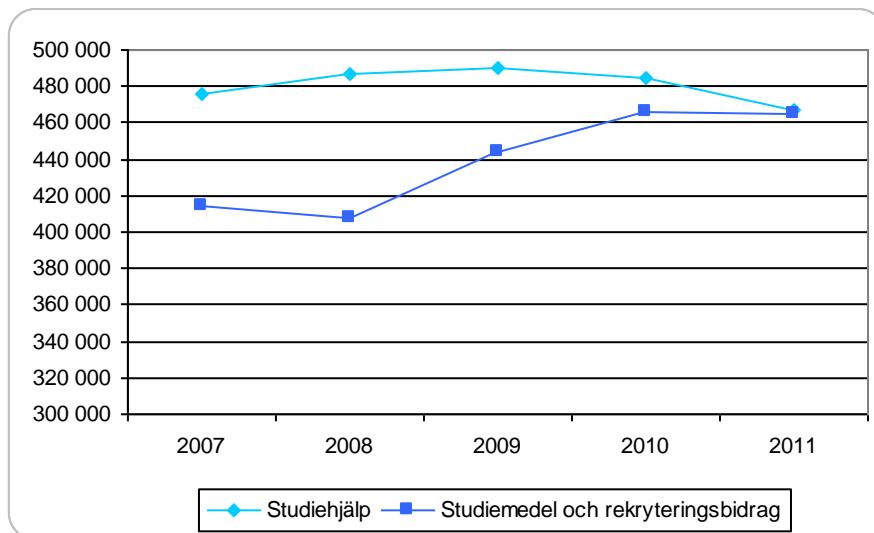
3 Övergripande utveckling

I detta kapitel presenteras utvecklingen av antalet studerande med studiestöd samt uppgifter om storleken på studiestödsutbetalningarna. Presentationen sker på en övergripande nivå. Uppgifterna beskrivs mer ingående senare i rapporten. Även reglerna för de olika studiestöden och studielånen beskrivs mer utförligt i rapportens olika ämnesavsnitt.

3.1 Antal studiestödstagare och låntagare

Under 2011 fortsatte minskningen av antalet gymnasieungdomar med studiehjälp för gymnasiestudier. Antalet studiemedelstagare var i stort sett oförändrat jämfört med 2010.

Diagram 3.1 Antal studiestödstagare, fördelat på personer med studiehjälp respektive studiemedel och rekryteringsbidrag, 2007–2011

Antalet studerande i gymnasieskolan som fick studiehjälp minskade 2011 med 16 700 personer, vilket innebär en minskning med 3 procent jämfört med 2010. Minskningen beror på minskande ungdomskullar. Mot bakgrund av tillgänglig befolkningsstatistik väntas minskningen fortsätta de kommande åren.

Antalet studerande med studiemedel minskade marginellt under 2011 efter att tidigare ha ökat två år i följd. Antalet studiemedelstagare minskade på alla utbildningsnivåer i Sverige. Antalet utlandsstuderande ökade dock med 1 000 personer, vilket motsvarar en ökning med 3 procent.

Antalet låntagare med en studieskuld ökade med 15 000 personer mellan 2010 och 2011. Den 31 december 2011 fanns det 1 436 350 låntagare med en studieskuld.

3.2 Utbetalningar och inbetalningar

Samtliga ut- och inbetalningar

I tabellen redogörs för utbetalt studiestöd och inbetalda lån under 2011.

Tabell 3.1 Utbetalat studiestöd och inbetalda studielån och återkrav, miljoner kronor, 2010 och 2011

		2010	2011
Utbetalningar av studiestöd	Studiehjälp	4 005	3 868
	Studiemedel – bidrag	9 873	9 841
	Studiemedel – lån	12 629	13 113
	Summa utbetalt	26 507	26 882
Inbetalningar av studielån och återkrav¹	Studiemedel	1 406	1 226
	Studielån	6 782	6 382
	Annuitetslån	4 734	5 119
	Återkrav	499	453
	Summa inbetalat	13 421	13 180

¹ Inklusiv ränta och avgifter. Avgifterna utgjorde 431 miljoner kronor av inbetalningarna. Beloppen inkluderar även förtida inbetalningar. Med förtida inbetalningar avses inbetalningar som låntagaren gör frivilligt, det vill säga utan att beloppet debiterats. Så kallade "äldre lån" och lån under skuldsanering ingår inte i sammanställningen.

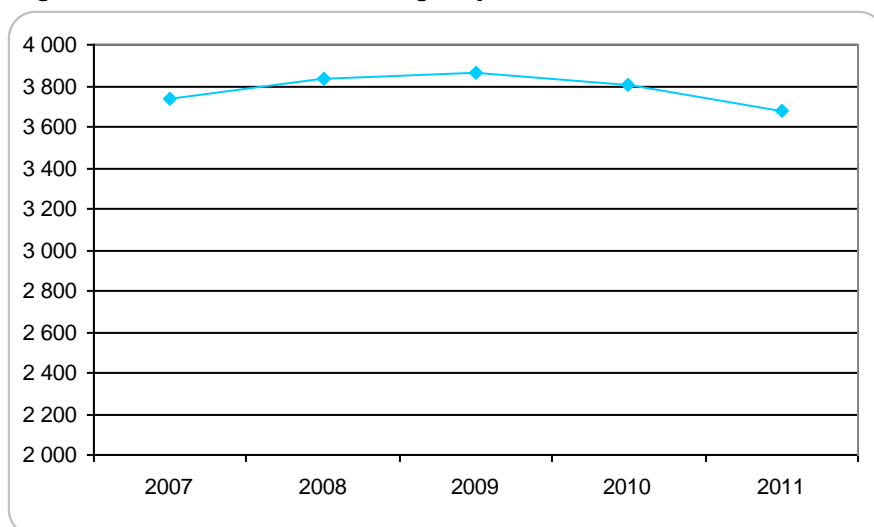
Utbetalningarna av studiehjälp och studiemedel uppgick till 26,9 miljarder kronor under 2011 varav 13,1 miljarder kronor utgjordes av lån. Utbetalningarna ökade jämfört med 2010. Utbetalningarna av bidrag minskade och utbetalningarna av lån ökade. De minskade bidragsutbetalningarna beror på ett minskande antal studerande och de ökade utbetalningarna av lån beror på att studiemedlens lånedel höjdes med cirka 500 kronor i månaden den 1 januari 2011.

Låntagarna betalade in 12,7 miljarder kronor inklusive ränta och avgifter, vilket även inkluderar förtida inbetalningar. Dessutom betalades det in 453 miljoner kronor in för beslutade återkrav av felaktigt utbetalt studiestöd. Inbetalningarna av lån minskade totalt sett, men inbetalningarna av lånetypen annuitetslån ökade. Att inbetalningarna minskade för de äldre lånetyperna beror på att både antalet återbetalningsskyldiga låntagare och de förtida inbetalningarna minskade.

Studiehjälp

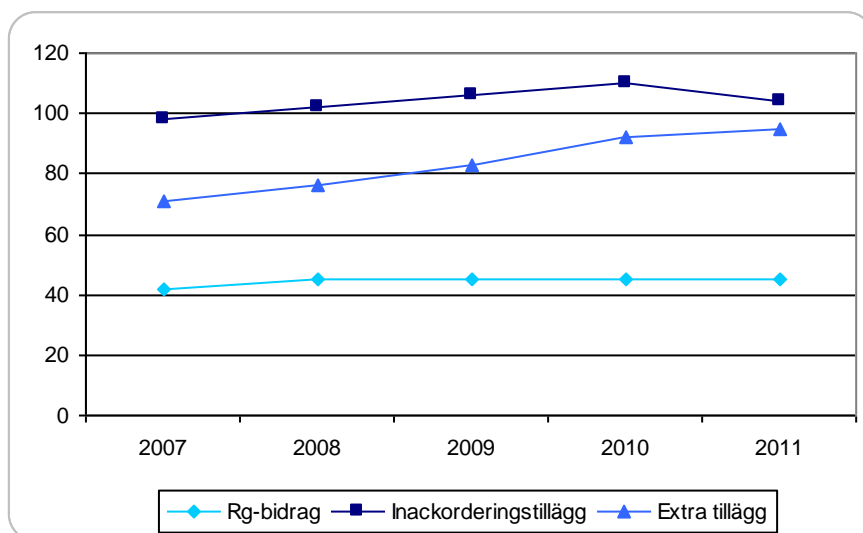
Utbetalningarna av studiebidrag följer av hur många som studerar.

Diagram 3.2 Utbetalda studiebidrag, miljoner kronor, 2007–2011

Under 2011 minskade utbetalningarna med 126 miljoner kronor till 3,7 miljarder kronor. Utbetalningarna kommer att fortsätta minska de kommande åren till följd av att antalet studerande i gymnasieskolan minskar.

Diagram 3.3 Utbetalda inackorderingstillägg, extra tillägg och Rg-bidrag, miljoner kronor, 2007–2011

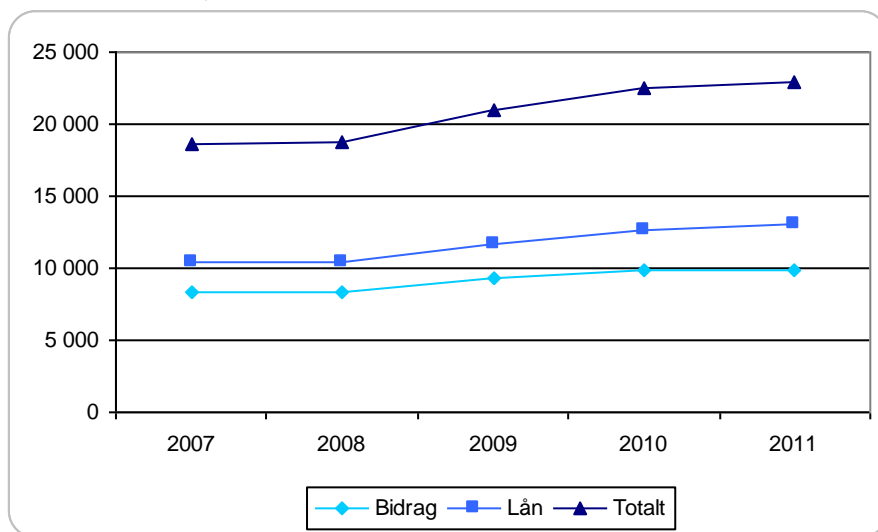
Trots att antalet studerande med studiebidrag minskade 2011, ökade antalet studerande som fick extra tillägg. Att fler studerande fick extra tillägg innebär även att utbetalningarna ökade. Utbetalningarna av extra tillägg har ökat som en följd av att fler hushåll med sämre ekonomiska förutsättningar har ansökt om stödet. Utbetalningarna av inackorderingstillägg minskade under 2011 med 5 procent till 104 miljoner kronor. Att utbetalningarna av inackorderingstillägg har minskat beror på regeländringar inom ramen för den nya gymnasieskolan.

Bidraget till studerande vid riksinternatskolor, det så kallade Rg-bidraget, ska täcka utgifter för skäliga levnadskostnader och ges till ungdomar som bor tillfälligt på en utbildningsort. Det utbetalda beloppet för Rg-bidrag var 46 miljoner kronor under 2011 och bidraget betalades ut till 469 personer.

Studiemedel

Utbetalningarna av studiemedel ökade något mellan 2010 och 2011, vilket beror på att studiemedelsbeloppen höjdes den 1 juli 2011. Utbetalningarna ökade trots en liten minskning av antalet studiemedelstagare.

Diagram 3.4 Utbetalda studiemedel och rekryteringsbidrag, fördelat på bidrag och lån, miljoner kronor, 2007–2011

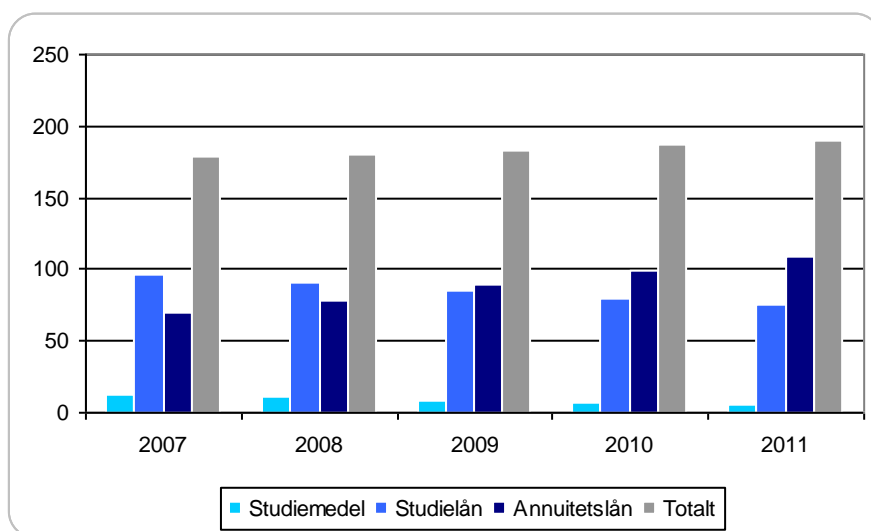

Antalet studerande minskade med 0,3 procent mellan 2010 och 2011, men utbetalningarna av studiemedel ökade under 2011 med 2 procent till 23 miljarder kronor. Utbetalningarna av lån ökade med 4 procent, vilket beror på att lånedelen höjdes den 1 juli 2011, och utbetalningarna av bidrag minskade med 0,3 procent.

Återbetalning

Det ursprungligt debiterade beloppet för de tre typerna av lån var 12,8 miljarder kronor 2011. Låntagarna betalade under året totalt in 12,7 miljarder kronor, inklusive räntor, avgifter och förtida inbetalningar.⁴ Samtliga inbetalningar avsåg dock inte det debiterade beloppet för 2011. Vissa inbetalningar gällde äldre årsbelopp, medan andra var så kallade förtida inbetalningar som låntagarna gjorde utan att beloppet hade debiterats.

Diagram 3.5 Utestående fordran av lån för studier, fördelat på lånetyp, miljarder kronor, 2007–2011

⁴ Avgifterna utgjorde 431 miljoner kronor inklusive uppläggningsavgifter.

Den utestående fordran för samtliga lånetyper uppgick den 31 december 2011 till 190,6 miljarder kronor.⁵ Det är en ökning med 3,6 miljarder kronor jämfört med 2010. Hela ökningen kan hänföras till det nuvarande annuitetslånet där den utestående fordran ökade från 99,2 till 109,3 miljarder kronor. Båda de äldre lånen minskar i omfattning, eftersom låntagarna amorterar på lånen samtidigt som det inte görs några nya utbetalningar.

Utöver fordran på de ordinarie lånen fanns det vid utgången av 2011 en utestående fordran av återkrav på 1,2 miljarder kronor. Under året betalades det in 453 miljoner kronor på återkraven. Samtidigt tillkom det nya återkrav under året som gjorde att återkravsfordran ökade något.

⁵ Inklusivt lån under skuldsanering och uppsagda lån.

4 Studiestöd för unga

4.1 Studiebidrag

Regler och syfte

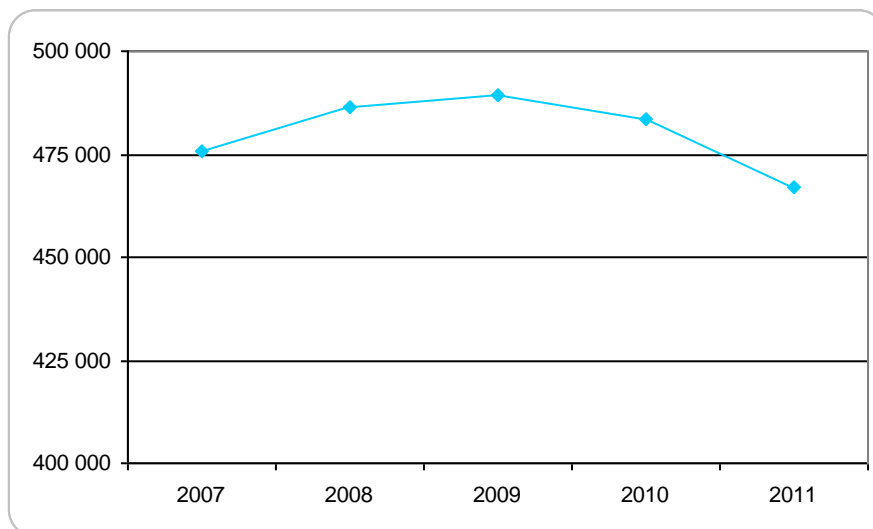
Studiebidragets syfte är att minska betydelsen av ekonomiska hinder för gymnasiestudier. Dessutom ingår bidraget i den ekonomiska familjepolitiken – reglerna har ända sedan studiebidragets tillkomst 1957 varit nära knutna till det allmänna barnbidraget. Under 2011 var studiebidraget 1 050 kronor i månaden.

Studiebidrag lämnas från och med kvartalet efter det att en studerande fyller 16 år och längst till och med vårterminen det år han eller hon fyller 20 år. Studiebidrag ges i normalfallet endast för heltidsstudier och betalas ut till den studerandes vårdnadshavare så länge den studerande är omyndig. Därefter betalas studiebidraget ut till den studerande. Under ett normalt läsår på nio månader lämnas studiebidrag i tio månader.

Utveckling

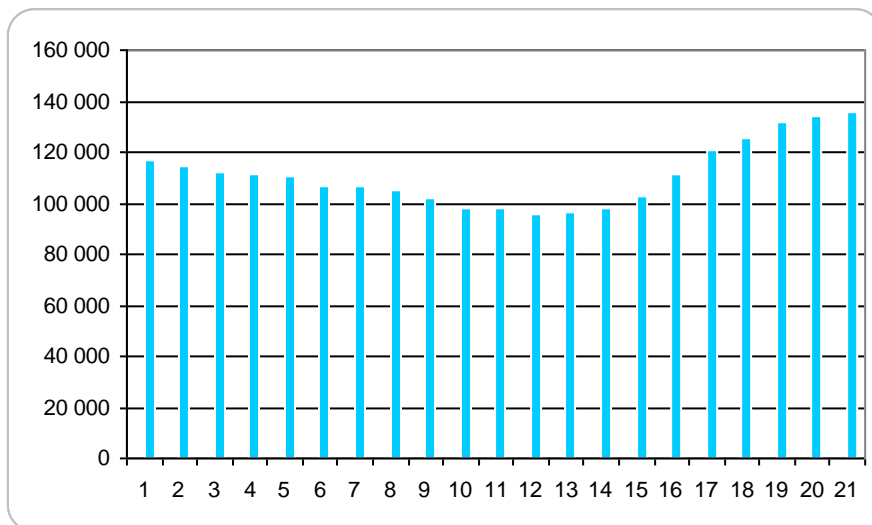
Den minskning av antalet gymnasiestuderande med studiebidrag som inleddes 2010 fortsatte under 2011, då det var 466 900 studerande som fick studiebidrag.

Diagram 4.1 Antal studerande med studiebidrag, 2007–2011

Antalet studerande i gymnasieskolan som fick studiebidrag minskade 2011 med 16 500 personer, vilket innebär en minskning med 3 procent jämfört med 2010.

Diagram 4.2 Sveriges befolkning i åldern 1–21 år¹, fördelat på ålder, antal, den 31 december 2011

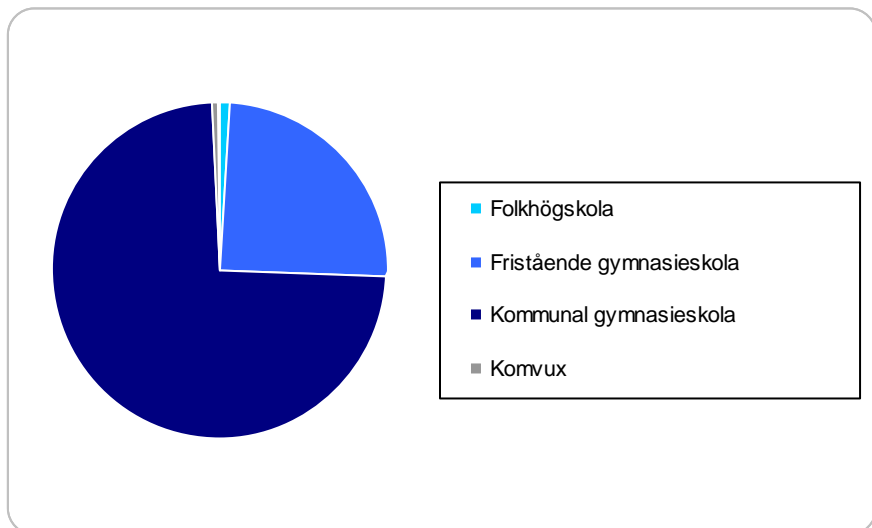

¹ Hämtat från <http://www.scb.se> (2012-02-23).

Minskningen av antalet studerande med studiebidrag beror på minskande ungdomskullar som studerar i gymnasieskolan. Mot bakgrund av tillgänglig befolkningsstatistik väntas minskningen fortsätta tills dagens 11-åringar blir 16 år och börjar på gymnasiet.

Även utbetalningarna av studiebidrag minskade under 2011 som en följd av att antalet studerande minskade. Under året betalade CSN ut studiebidrag till ett belopp motsvarande 3,7 miljarder kronor. I likhet med antalet studerande minskade även utbetalningarna under året. De förväntas också minska de kommande åren som ett resultat av färre studerande på gymnasiet.

Diagram 4.3 Andel studerande med studiebidrag, fördelat på skolform, 2011

Av dem som har studiebidrag studerar de flesta på kommunala gymnasieskolor. Antalet studerande med studiebidrag på fristående skolor ökar dock och uppgick 2011 till 118 900 personer. Det innebär att 25 procent av de studerande som hade studiebidrag under 2011 läste på fristående gymnasieskolor. Antalet studerande med studiebidrag på fristående gymnasieskolor har ökat från 113 900 under 2010 till 118 900 under 2011.

Det motsvarar en ökning med 4 procent. Andelen studerande med studiebidrag på fristående skolor har ökat från 23 till 25 procent under samma period.

Av dem som får studiebidrag är 51 procent pojkar, vilket beror på att det är ett manligt befolkningsöverskott i de aktuella åldrarna. Det är fler pojkar än flickor som får studiebidrag på både fristående och kommunala gymnasieskolor. Däremot är det fler flickor än pojkar som får studiebidrag för studier på folkhögskolor och komvux. De som får studiehjälp för studier på folkhögskolor eller komvux påbörjar oftast dessa studier direkt efter gymnasieskolan. Att det råder en kvinnlig dominans på folkhögskolor och komvux speglar att det är fler kvinnor än män som väljer att studera efter gymnasiet.⁶

Ogiltig frånvaro och avbrott

Studiehjälp ges i normalfallet endast för heltidsstudier och stödet kan dras in om den studerande är frånvarande utan giltigt skäl. Skolan ska rapportera ogiltig frånvaro⁷ till CSN som sedan kan besluta att dra in studiehjälpen under frånvaron. Sedan den 1 januari 2012 är rutinen att skolorna ska rapportera till CSN om en studerande är frånvarande utan giltigt skäl mer än några enstaka timmar per månad och om frånvaron är återkommande. Före årsskiftet 2011/12 innebar praxis att studiehjälpen drogs in om den ogiltiga frånvaron var ungefär 20 procent eller mer av undervisningstiden och hade pågått i minst en månads tid.

Statistik över antal studerande som får indragen studiehjälp på grund av ogiltig frånvaro redovisas egentligen bäst per läsår med anledning av att det under ett läsår är sammanhållna årskullar i skolorna. Under ett kalenderår slutar en årskull sina gymnasiestudier och en ny årskull tillkommer, vilket gör statistiken mer svårtolkad. Detta får bland annat till följd att andelen studerande som skolkar undervärderas något i helårsstatistiken. Under ett pågående läsår är det dessutom större risk att skolorna ligger efter med rapporteringen till CSN. Oavsett mätperiod har dock utvecklingen de senaste åren inneburit att fler studerande rapporteras ha ogiltig frånvaro.

Tabell 4.1 **Antal och andel (procent) studerande som fått indragen studiehjälp på grund av ogiltig frånvaro, 2007–2011**

	2007	2008	2009	2010	2011
Indragen studiehjälp	11 592	9 532	13 330	14 653	15 092
Andel av samtliga	2,4	2,0	2,7	3,0	3,3

Under 2011 fick 15 100 studerande ett beslut om indragen studiehjälp på grund av ogiltig frånvaro. Andelen studerande med indragen studiehjälp uppgick 2011 till 3,3 procent, vilken är en ökning jämfört med föregående år.

Huvudförklaringen till att fler studerande får sin studiehjälp indragen är enligt CSN:s bedömning en ökad medvetenhet på skolorna om att ogiltig frånvaro ska rapporteras. Skolornas kunskaper har successivt förbättrats och rutinerna för rapporteringen har skärpts under en rad av år. Det går dock inte att utesluta att en mindre del av ökningen även beror på ökat skolk.⁸

⁶ Enligt SCB är andelen kvinnor som studerar under åren efter gymnasiet betydligt högre än motsvarande andel för män (se <http://www.scb.se> [2012-03-21], Tabell: Andel (%) studerande i befolkningen 16–64 år höstterminen 2010).

⁷ Tidigare har CSN använt termen ”otillåten frånvaro”. Skolverket använder ”ogiltig frånvaro”, vilket även överensstämmer med skrivningar i skollagen (SFS 2010:800, 15 kap. 16 §). CSN har därför beslutat att använda samma term.

⁸ Se CSN (2012a).

CSN följer löpande upp rapporteringen av ogiltig frånvaro läsårsvis. I en rapport⁹ från februari 2012 analyseras utvecklingen under de senaste läsåren samt skillnader mellan grupper av studerande och skolor. För det senast avslutade läsåret 2010/11 visar CSN:s statistik att det finns tydliga skillnader mellan olika studerandegrupper. Under det läsåret fick 16 400 personer studiehjälpen indragen på grund av ogiltig frånvaro, vilket motsvarar 4 procent av antalet studerande med studiehjälp.

Av dem som fick studiehjälpen indragen under 2010/11 hade 140 personer inackorderingstillägg och 710 personer extra tillägg. Även dessa ersättningar dras in vid skolk. Andelen som fick studiehjälpen indragen skiljer sig dock åt mellan olika typer av studiehjälp. För läsåret 2010/11 var andelen 5,8 procent för studerande med extra tillägg och 2,1 procent för dem med inackorderingstillägg.

Pojkar får studiehjälpen indragen oftare än flickor. Av dem som fick studiehjälpen indragen under 2010/11 var 63 procent pojkar och 37 procent flickor. Den könsmässiga fördelningen har varit ungefär lika under de senaste läsåren. Andelen pojkar som får studiehjälpen indragen har dock ökat mer än andelen flickor. Under 2010/11 fick 5,3 procent av pojkarna och 3,3 procent av flickorna studiehjälpen indragen på grund av ogiltig frånvaro.

En högre andel av dem som studerar på fristående gymnasieskolor får studiehjälpen indragen på grund av ogiltig frånvaro, jämfört med studerande på kommunala gymnasieskolor. Under läsåret 2010/11 var det 4 900 studerande på fristående gymnasieskolor och 11 800 studerande på kommunala gymnasieskolor som fick studiehjälpen indragen.¹⁰ Det innebär att 5,3 procent av de studerande på fristående skolor och 4,1 procent av dem på kommunala skolor fick studiehjälpen indragen. Andelen fristående skolor där minst en elev fick studiehjälpen indragen under 2010/11 var dock lägre än motsvarande andel för de kommunala skolorna, 71 procent jämfört med 89 procent. Andelen för fristående skolor har dock ökat markant de senaste läsåren.

Rapporteringen av ogiltig frånvaro varierar mellan olika städer och geografiska områden på ett relativt regelbundet sätt. I vissa län rapporteras en högre andel ogiltig frånvaro än i andra län. Detta gäller exempelvis storstads länen Stockholm och Skåne som har den högsta andelen studerande som rapporteras för ogiltig frånvaro. Studerande som går i årskurs 3 på gymnasiet är överrepresenterade bland dem som får studiehjälpen indragen. Denna överrepresentation är särskilt stor för studerande på fristående gymnasieskolor och för manliga gymnasieelever.

Ogiltig frånvaro i den omfattning som rapporteras till CSN innebär en relativt hög risk för avbrutna studier. Förhållandevis många som är frånvarande utan giltigt skäl återkommer inte som aktivt studerande under läsåret. I många fall rapporterar också skolan ett avbrott senare under läsåret. Under läsåret 2010/11 var det hela 7 900 studerande som rapporterades och som sedan inte återkom i aktiva studier under året. Det kan innebära att de antingen fortsatte sina studier men hade fortsatt hög frånvaro eller att de egentligen avbröt studierna, dock utan att skolan rapporterade in detta studieavbrott till CSN. Under samma läsår rapporterade skolorna in avbrott för 2 100 studerande som tidigare hade varit ogiltigt frånvarande, vilket motsvarar 13 procent av

⁹ CSN (2012a).

¹⁰ En del studerande på gymnasiet byter mellan fristående och kommunala skolor. Därför överstiger det sammanlagda antalet studerande som fått studiehjälpen indragen inom dessa typer av skolor det faktiska antalet. Under 2011 var antalet studerande som fick studiehjälpen indragen 16 400.

de studerande som rapporterades för ogiltig frånvaro. Sammantaget innebär detta att över hälften av dem som rapporteras ha ogiltig frånvaro troligen inte fullföljer sina studier.

Den som av sin skola rapporteras ha ogiltig frånvaro drabbas ofta av ett återkrav av den studiehjälp som redan har hunnit betalas ut. En hög andel av dem som får studiehjälpen indragen på grund av ogiltig frånvaro får normalt ett återkrav. Många av dem som får återkrav har problem med att betala återkravet. Återkrav av studiehjälp är generellt överrepresenterade bland de ärenden som CSN skickar vidare till Kronofogdemyndigheten.¹¹ Ogiltig frånvaro medför därmed stora risker för de studerande – både för att studierna inte fullföljs och för att skuldsättning och betalningsanmärkningar följer av den ogiltiga frånvaron.

4.2 Inackorderingstillägg

Regler och syfte

Inackorderingstillägget syftar till att undanröja geografiska hinder för gymnasieutbildning. Inackorderingstillägg är en efterföljare till de landsbygdsstipendier som infördes på 1940-talet. Då var det fyra gånger så vanligt bland tätortsungdom att fortsätta studera efter den obligatoriska skolan jämfört med barn från landsbygden. I slutet av 1960-talet fick 50 000 studerande inackorderingstillägg. Antalet hade minskat till 30 000 vid mitten av 1970-talet. Minskningen av antalet studerande berodde främst på den kraftiga utbyggnaden av gymnasieskolan, som medförde att en högre andel av de studerande kunde bo kvar i föräldrahemmet under skoltiden.

I samband med kommunaliseringen av gymnasieskolan 1992 delades ansvaret för inackorderingstillägget upp mellan staten och kommunerna. CSN administrerade tidigare allt inackorderingstillägg. I dag ligger ansvaret främst på kommunerna. Kommunerna är skyldiga att bekosta dagliga resor till skolan för studerande som bor minst sex kilometer från skolan. Kommunerna bekostar även inackordering för inackorderade studerande inom det offentliga skolväsendet. CSN administrerar inackorderingstillägg för studerande på fristående skolor, folkhögskolor och riksinternatskolor.

En studerande anses behöva inackordering om den utbildning som han eller hon ska gå inte finns på hemorten och om skolorten ligger på ett sådant avstånd att det inte är möjligt att resa varje dag. Det belopp som lämnas varierar med avståndet mellan hemmet och skolan. Det finns nio olika avstånds- och beloppsklasser. Om avståndet från hemmet till skolan är 0–44 kilometer får en inackorderad elev 1 190 kronor per månad i inackorderingstillägg, vilket är det lägsta beloppet. Det högsta beloppet ligger på 2 350 kronor per månad och betalas ut där avståndet till skolan är mer än 1 300 kilometer. Till skillnad från studiebidrag betalas inackorderingstillägget ut under nio månader per år, det vill säga under den faktiska studietiden. Beloppen höjdes vid flera tillfällen fram till mitten av 1990-talet, men de har inte ändrats efter 1995.

Utveckling

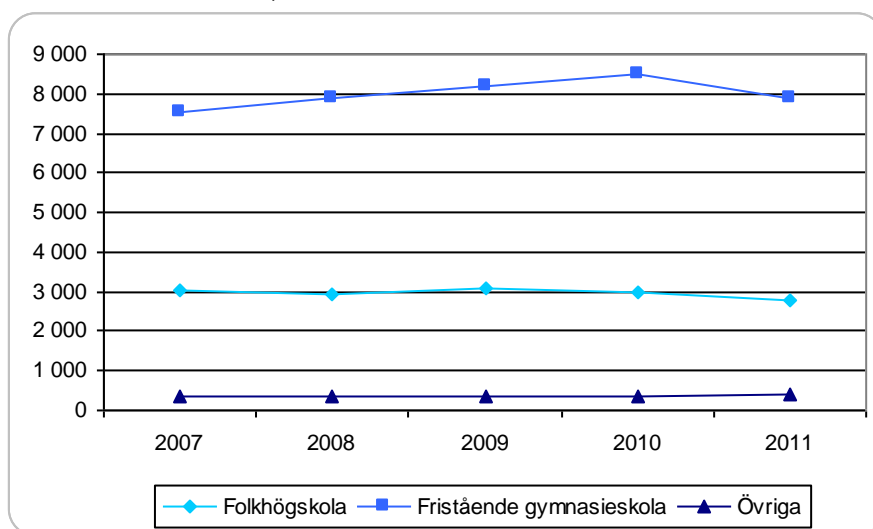
I den nya gymnasieskola som infördes höstterminen 2011 har de så kallade specialutformade programmen försvunnit och ersatts av utbildningar på nationella program eller av särskilda varianter. En studerande som antas till en fristående

¹¹ För mer information, se kapitel 7.

gymnasieskola som anordnar en särskild variant får inte tillgång till det statliga inackorderingstillägget om programmet som den särskilda varianten är en variant av finns på elevens hemort. Undantag görs bara om det finns särskilda skäl i det enskilda fallet. Om Skolverket har beslutat om så kallad riksrekrytering för utbildningen lämnas dock inackorderingstillägg.

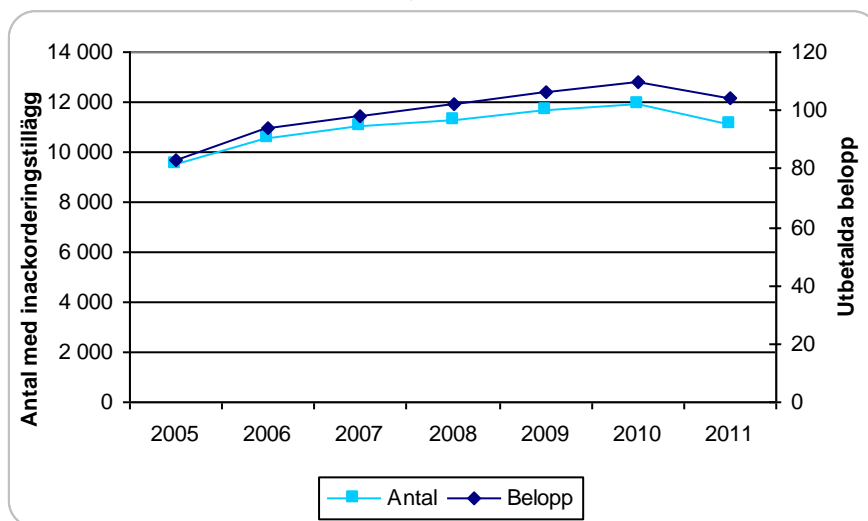
Förändringarna innebär att ett minskat antal studerande kommer att beviljas inackorderingstillägg. De nya bestämmelserna gäller för dem som påbörjade sina gymnasiestudier läsåret 2011/12. För dem som påbörjade studierna tidigare gäller äldre bestämmelser. Detta innebär att minskningen av antalet beviljade inackorderingstillägg kommer att ske successivt. Minskningen är dock tydlig redan för 2011, då antalet studerande med inackorderingstillägg minskade jämfört med föregående år. Under 2011 hade 11 100 studerande inackorderingstillägg, vilket innebär en minskning med 800 studerande jämfört med 2010.

Diagram 4.4 Antal studerande med inackorderingstillägg, fördelat på skolform, 2007–2011

Antalet studerande med inackorderingstillägg har minskat för såväl fristående gymnasieskolor som folkhögskolor. Trots att fler studerar på fristående gymnasieskolor har alltså andelen som får inackorderingstillägg minskat. Under 2010 fick 7,4 procent av studiehjälpstagarna i fristående gymnasieskolor inackorderingstillägg. Motsvarande siffra för 2011 är 6,6 procent. Minskningen beror på ändrade regler för vilka utbildningar i den nya gymnasieskolan som ger rätt till inackorderingstillägg.

Diagram 4.5 Antal studerande med inackorderingstillägg och utbetalda belopp, miljoner kronor, 2005–2011

Under 2011 minskade utbetalningarna av inackorderingstillägg med 6 procent till 104 miljoner kronor. Minskningen är något mindre procentuellt jämfört med minskningen av antalet studerande med inackorderingstillägg. Det genomsnittligt utbetalda beloppet per person ökade till 9 359 kronor under 2011. De genomsnittliga utbetalningsbeloppen har ökat under en följd av år. Det beror på att de som fått inackorderingstillägg har studerat på skolor längre bort från hemorten jämfört med tidigare. Denna trend har alltså fortsatt även efter införandet av den nya gymnasieskolan.

Andelen flickor som får inackorderingstillägg är 60 procent, vilket innebär att flickor är klart överrepresenterade när det gäller att studera på en annan ort än hemorten. Kvinnors större benägenhet att flytta för utbildning¹² är tydlig redan under gymnasietiden och den manifesteras ytterligare i samband med övergången till högskola och annan eftergymnasial utbildning.

Trots att antalet studerande på fristående skolor ökade under 2011 minskade alltså utbetalningarna av inackorderingstillägg under året. Minskningen beror på regeländringar inom ramen för den nya gymnasieskolan. Även om antalet studerande på fristående skolor skulle fortsätta att öka, gör CSN bedömningen att utbetalningarna av inackorderingstillägg kommer att minska under de närmaste åren.

4.3 Extra tillägg

Regler och syfte

Det extra tillägget ska öka möjligheterna för ungdomar i inkomstsvaga hushåll att studera och ska därmed undanröja sociala hinder för utbildning. Ett selektivt behovsprövat studiestöd till ungdomar i gymnasieskolan har funnits ända sedan 1940-talet. Det extra tillägget infördes 1984 och ersatte då tidigare selektiva stödformer.

Det extra tillägget varierar mellan 285 och 855 kronor i månaden beroende på familjens ekonomi. Föräldrarnas och den studerandes inkomst samt del av en eventuell

¹² Se exempelvis Ungdomsstyrelsen (2007).

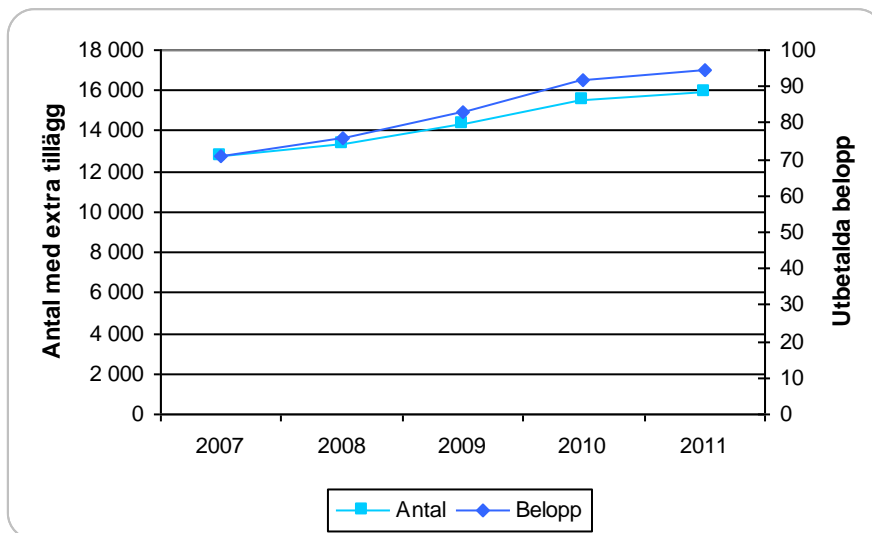
förmögenhet ligger till grund för beräkningen av ett ekonomiskt underlag. Extra tillägg beviljas endast om det ekonomiska underlaget är mindre än 125 000 kronor under det aktuella läsåret.

Beloppen och inkomstgränserna höjdes vid olika tillfällen fram till i början av 1990-talet, men de har inte ändrats efter 1994. Sedan 2003 betalas tillägget ut under tio månader per läsår.

Utveckling

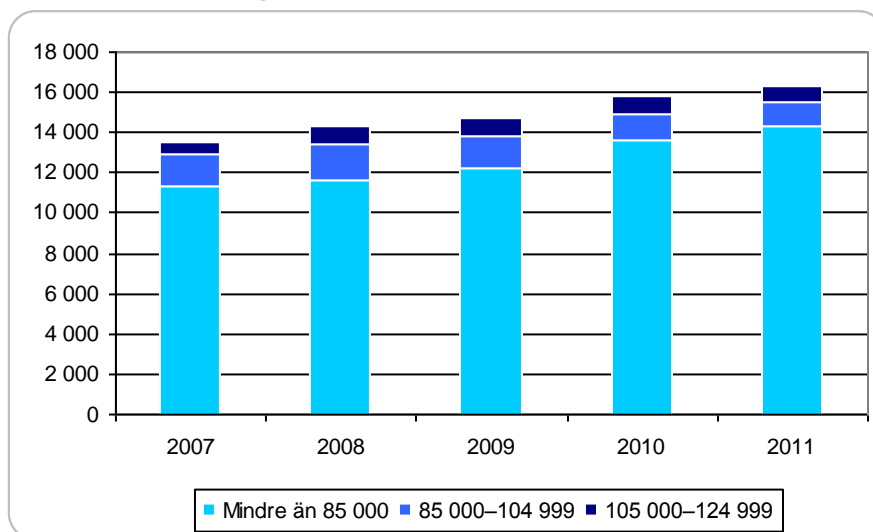
Antalet studerande som fick extra tillägg ökade under 2011, trots att det totala antalet studerande med studiehjälp minskade. Under 2011 beviljades extra tillägg till 16 000 studerande, vilket är en ökning med 3 procent jämfört med 2010. De senare årens ökning har därmed avtagit något under 2011.

Diagram 4.6 Antal studerande med extra tillägg och utbetalda belopp, miljoner kronor, 2007–2011

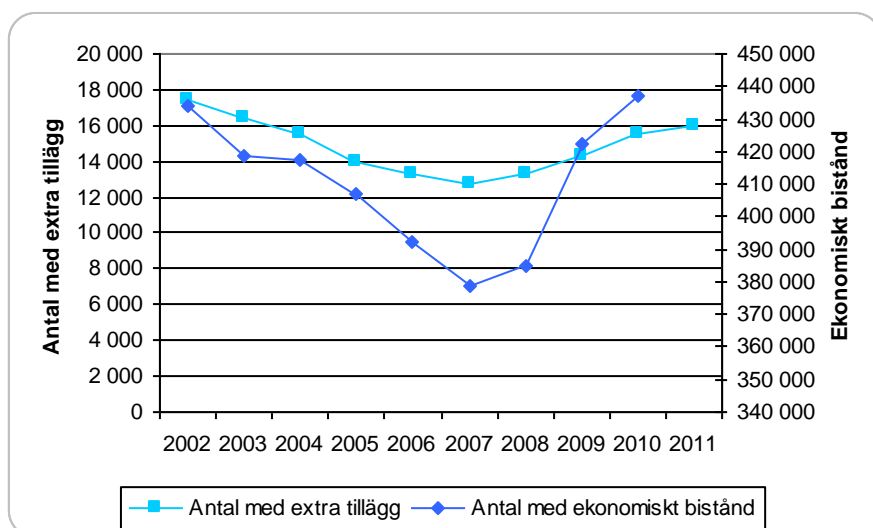
Även de utbetalda beloppen ökade under 2011. Utbetalningarna ökade med 3 procent till 95 miljoner kronor. De genomsnittliga utbetalningarna ökade också något jämfört med föregående år. Under 2011 var det genomsnittliga extra tillägget 5 953 kronor per person. I likhet med ökningen av antalet studerande med extra tillägg avtog dock de senaste årens ökning något under 2011.

Diagram 4.7 Antal studerande med extra tillägg, fördelat på ekonomiskt underlag, kronor, 2007–2011

Hela ökningen av antalet personer som beviljades extra tillägg kan hänföras till familjer med mycket låga inkomster. Av 16 000 mottagare av extra tillägg redovisade över 14 000 personer ett ekonomiskt underlag för familjen som var lägre än 85 000 kronor för det läsår de hade sökt tillägget.

Diagram 4.8 Antal mottagare av extra tillägg och ekonomiskt bistånd¹, 2002–2011

¹ Introduktionsersättning ingår i redovisningen av ekonomiskt bistånd. Uppgifter över ekonomiskt bistånd för hela 2011 fanns inte tillgängliga vid beslut om denna rapport. Uppgifter till och med kvartal 3, 2011 visar dock på en minskning av utbetalda belopp med 4 procent jämfört med kvartal 1–3, 2010 (Socialstyrelsen [2011a]).

Antalet mottagare av extra tillägg uppvisar samma utveckling som antalet mottagare av försörjningsstöd och annat ekonomiskt bistånd. Den relativt sett mindre ökningen av antalet studerande med extra tillägg för 2011 överensstämmer även med den statistik för ekonomiskt bistånd som finns tillgänglig för 2011. De belopp som betalades ut i ekonomiskt bistånd var under de tre första kvartalen 2011 lägre än under samma tidsperiod föregående år.

CSN:s bedömning är att det ökade antalet extra tillägg under de senaste åren till stor del beror på arbetsmarknadsläget och på att invandringen har varit relativt stor. Många

invandrare, framför allt från utomeuropeiska länder, har haft svårt att komma in på arbetsmarknaden och har därmed låga eller mycket låga inkomster. Nyanlända invandrare får ännu svårare att etablera sig på arbetsmarknaden vid ett sämre konjunkturläge, även om sysselsättningen bland utrikesfödda inte har minskat lika mycket under den senaste lågkonjunkturen som under tidigare lågkonjunkturer.¹³ En särskild grupp invandrare som ofta kan komma i fråga för extra tillägg är ensamkommande flyktingbarn. Antalet ensamkommande barn har ökat från 400 under 2005 till 2 200 under 2009.¹⁴

Pojkar och deras familjer är klart överrepresenterade som mottagare av extra tillägg. Av mottagarna av extra tillägg är 59 procent pojkar, vilket är en högre andel jämfört med 2010. Detta kan ha ett samband med att många ensamkommande flyktingbarn är pojkar. Uppgifterna överensstämmer även med statistiken över beviljat försörjningsstöd till personer i åldern 16–19 år under 2010, där en majoritet var pojkar.¹⁵

4.4 Rg-bidrag

Regler och syfte

Rg-bidrag kan lämnas till studerande vid riksgymnasierna för döva och hörselskadade i Örebro och vid riksgymnasierna för svårt rörelsehindrade ungdomar i Angered, Kristianstad, Skärholmen och Umeå.

En studerande som måste bo tillfälligt på skolorten på grund av att den ligger för långt från hemorten för att han eller hon ska kunna pendla kan få ersättning för bland annat mat, boende och hemresor. Målet för bidraget är att minska ekonomiska och geografiska hinder för gymnasiestudier.

Om en studerande som är 19 år eller äldre har aktivitetsersättning, kan han eller hon få bidrag för kostnader som inte täcks av aktivitetsersättningen. För ett normalt läsår betalas Rg-bidraget ut under nio månader. Bidraget kan, till skillnad från studiehjälpen, även ges efter 20 års ålder för att en studerande ska kunna avsluta sin utbildning. Den som har rätt till Rg-bidrag men som på grund av sin ålder inte längre har rätt till studiehjälp kan i stället få ett tilläggsbidrag för sina levnadsomkostnader under studierna. Tilläggsbidraget betalas ut med 1 050 kronor i månaden, det vill säga med samma månadsbelopp som studiebidraget i studiehjälpen.

Utveckling

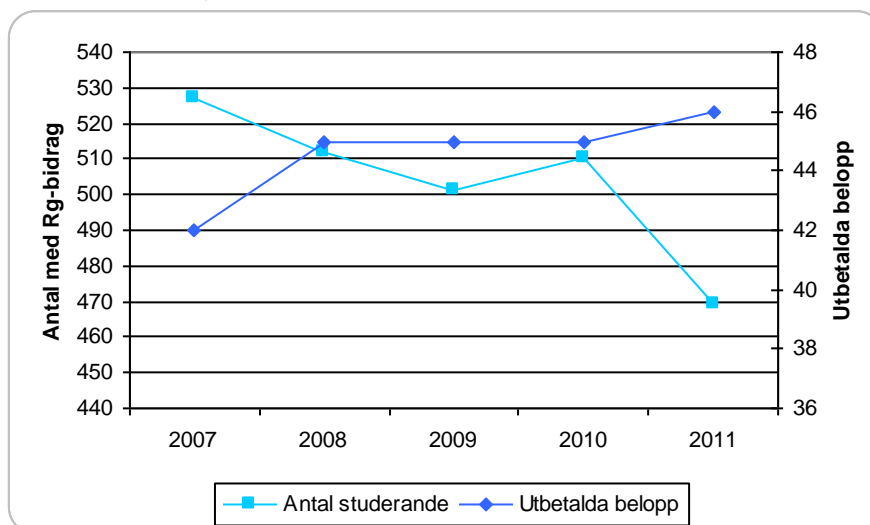
Under 2011 studerade 470 personer med Rg-bidrag, vilket är en kraftig minskning jämfört med föregående år.

¹³ Prop. 2010/11:1 och Regeringens skrivelse 2008/09:24.

¹⁴ Migrationsverket (2010).

¹⁵ Socialstyrelsen (2011b).

Diagram 4.9 Antal studerande med Rg-bidrag och utbetalda belopp, miljoner kronor, 2007–2011

Utbetalningarna av Rg-bidrag har ökat löpande, oavsett hur många studerande som haft bidraget. Under 2011 betalade CSN ut Rg-bidrag till ett belopp motsvarande 46 miljoner kronor. Det genomsnittligt utbetalda beloppet var 97 000 kronor per person under 2011. Eftersom antalet studerande med Rg-bidrag minskade samtidigt som de utbetalda beloppen ökade, är genomsnittsbeloppet mycket högre än under 2010. Huvuddelen av Rg-bidraget utgörs av bidrag till boendekostnader för studerande som är inackorderade i Örebro. Att det utbetalda beloppet inte minskar på motsvarande sätt som antalet studerande beror på ökade kostnader för Örebro kommun när det gäller att ordna boende för de studerande.

4.5 Prövning av rätten till studiehjälp

Studiebidrag beviljas normalt utan ansökan från den studerande. Därför är det inte relevant att redovisa någon statistik över antal bifall och avslag.¹⁶

Under 2011 hade 11 100 personer inackorderingstillägg. CSN avslag 4 100 ansökningar.¹⁷ Den vanligaste orsaken till avslag var att den sökande går på en skola eller utbildning som inte ger rätt till inackorderingstillägg från CSN. Under året hade 16 000 personer extra tillägg. CSN avslag 9 700 ansökningar om extra tillägg. De vanligaste orsakerna till avslag var att de sökande inte skickade in begärda kompletterande uppgifter samt att familjernas redovisade inkomster var för höga.

Under 2011 biföll CSN 459 ansökningar om Rg-bidrag och avslag 93 ansökningar. En av de vanligaste orsakerna för avslag var att den studerande hade högre inkomster än utgifter, exempelvis genom att ha aktivitetsersättning.

Beslut om studiebidrag, inackorderingstillägg och extra tillägg kan överklagas. Innan CSN skickar ärendet vidare till Överklagandenämnden för studiestöd (ÖKS) görs en omprövning. Under 2011 överklagade 1 154 personer sina beslut, vilket är något fler än under 2010. Av dessa ärenden överlämnades 906 till ÖKS. I de ärenden där ÖKS fattat

¹⁶ För prövningen av utländska medborgares rätt till svenskt studiestöd, se kapitel 6.

¹⁷ En person som fått avslag på ansökan kan även ha fått ett beslut om bifall. Exempelvis kan en person få avslag på en ansökan på grund av brister i ansökan och sedan få bifall efter komplettering.

beslut har nämnden ändrat CSN:s beslut i 51 fall, vilket motsvarar 6 procent.
Motsvarande andel för 2010 var 5 procent.

5 Studiestöd för vuxna

5.1 Olika studiestöd för vuxna studerande

Vuxna studerande kan få studiemedel som består av en bidragsdel och en frivillig lånedel. Tidigare har det funnits flera studiestöd att välja mellan för vuxna studerande. Vissa högskolestuderande på naturvetenskapliga och tekniska utbildningar kunde under 1990-talet få så kallat NT-SVUX. Studerande på grundskole- och gymnasienivå kunde till och med 2001 få särskilt vuxenstudiestöd eller särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa.¹⁸ Till och med 2002 lämnades särskilt utbildningsbidrag till vissa studerande på dessa nivåer. Mellan 2003 och 2006 fanns det så kallade rekryteringsbidraget för studier på grundskole- och gymnasienivå.¹⁹ Det särskilda utbildningsbidraget och rekryteringsbidraget bestod enbart av bidrag. Vissa studerande hade rekryteringsbidrag även under 2007 enligt övergångsregler.

I avsnitt 5.2 och 5.3 redovisas antalet studiestödstagare respektive bidragstagare för perioden 2007–2011. Denna redovisning omfattar både mottagare av rekryteringsbidrag och studiemedel. Från och med avsnitt 5.4 omfattar redovisningen enbart studerande med studiemedel.

5.2 Antal studiestödstagare och utbetalda belopp

Samtliga utbildningsnivåer

Antalet vuxna studerande med studiemedel minskade med 1 200 studerande under 2011, efter att ha ökat sedan 2008. En förklaring till det minskade antalet studerande med studiemedel kan vara de skärpta reglerna för prövningen av studieresultat.²⁰ Kvinnorna utgör 60 procent av studiemedelstagarna.

Tabell 5.1 Antal studerande med studiemedel eller rekryteringsbidrag, fördelat på kön, 2007–2011

	Kvinnor	Män	Totalt
2007	253 927	160 576	414 503
2008	250 338	157 536	407 874
2009	266 833	177 148	443 942
2010	277 638	188 718	466 356
2011	277 139	187 997	465 136

Under första kalenderhalvåret 2011 minskade antalet studiemedelstagare jämfört med första kalenderhalvåret 2010. Antalet studiemedelstagare minskade på samtliga utbildningsnivåer.

¹⁸ Dessa vuxenstudiestöd kunde enligt övergångsbestämmelser beviljas till och med den 30 juni 2003.

¹⁹ Vissa studerande hade rekryteringsbidrag även under 2007 enligt övergångsregler.

²⁰ För mer information, se avsnitt 5.8.

Tabell 5.2 **Antal studerande med studiemedel, fördelat på kalenderhalvår, 2010–2011**

Kalenderhalvår	Antal	Kalenderhalvår	Antal
2010:1	345 471	2011:1	340 702
2010:2	350 687	2011:2	353 810

Under andra kalenderhalvåret 2011 ökade dock antalet studiemedelstagare totalt sett jämfört med andra kalenderhalvåret 2010. Det var framför allt antalet studiemedelstagare på eftergymnasial nivå som ökade under andra kalenderhalvåret 2011 och antalet var större jämfört med andra kalenderhalvåret 2010.

Ökningen av antalet studiemedelstagare under tidigare år kan förklaras av en ökad efterfrågan på utbildning som uppkom efter försämringen av arbetsmarknadsläget hösten 2008. Under samma period lämnade dessutom stora ungdomskullar gymnasieskolan och övergick i ökad utsträckning till högskolan, vilket även det bidrog till ökningen.²¹ Under hösten 2010 upphörde dock ökningen. Det kan delvis bero på ett förbättrat arbetsmarknadsläge och på att reglerna för studieresultatprövning skärptes. Antalet studiemedelstagare ökade på nytt hösten 2011, även om det var en marginell minskning för hela 2011. Konjunkturläget försämrades under hösten 2011, vilket kan vara en förklaring till att antalet studiemedelstagare åter ökade under andra kalenderhalvåret 2011.

Tabell 5.3 **Antal studerande med studiemedel eller rekryteringsbidrag, fördelat på utbildningsnivå och utlandsstudier, 2007–2011¹**

	Grundskolenivå	Gymnasienivå	Eftergymnasial nivå	Utlandsstudier
2007	24 235	95 475	301 427	27 564
2008	22 950	90 694	299 156	27 386
2009	24 145	105 151	320 922	28 939
2010	24 125	114 070	333 381	30 766
2011	22 864	113 870	331 680	31 769

¹ Siffrorna är bruttoräknade per studienivå, vilket innebär att en person kan förekomma på flera studienivåer. Totalt hade 465 136 personer studiemedel under året (netto).

Efter rekordåret 2010, med stora ungdomskullar som lämnade gymnasiet, har antalet studerande med studiemedel för studier på eftergymnasial nivå minskat med 1 700 personer. Det är en minskning med 0,5 procent. Antalet studerande med studiemedel på grundskole- och gymnasienivå har minskat med 1 200 respektive 200 personer. För grundskolenivå motsvarar det en minskning med 5 procent. Antalet utlandsstuderande fortsätter dock att öka. Under 2011 studerade 31 800 personer med studiemedel utomlands, vilket innebär en ökning med 3 procent.

Efter ett antal år med ett ökat antal studiemedelstagare på gymnasienivå tycks ökningen nu ha avstannat. Detta kan delvis bero på att den tillfälliga satsningen under 2009 och 2010 på ett högre bidrag till studerande på yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning (yrkesvux) nu är avslutad.²²

Antalet deltidstuderande med studiemedel har ökat successivt under en lång rad av år och ökade även under 2011, då 61 500 studerade på deltid. Det motsvarar 13 procent av studiemedelstagarna. Kvinnor är överrepresenterade bland dem som studerar på deltid. Av de deltidstuderande är 67 procent kvinnor, vilket är samma andel som 2010.

²¹ Högskoleverket (2010); <http://www.skolverket.se> den 2 februari 2011.

²² För mer information, se avsnitt 5.3.

Tabell 5.4 Utbetalda studiemedelsbelopp, fördelat på bidrag och lån, miljoner kronor, 2009–2011

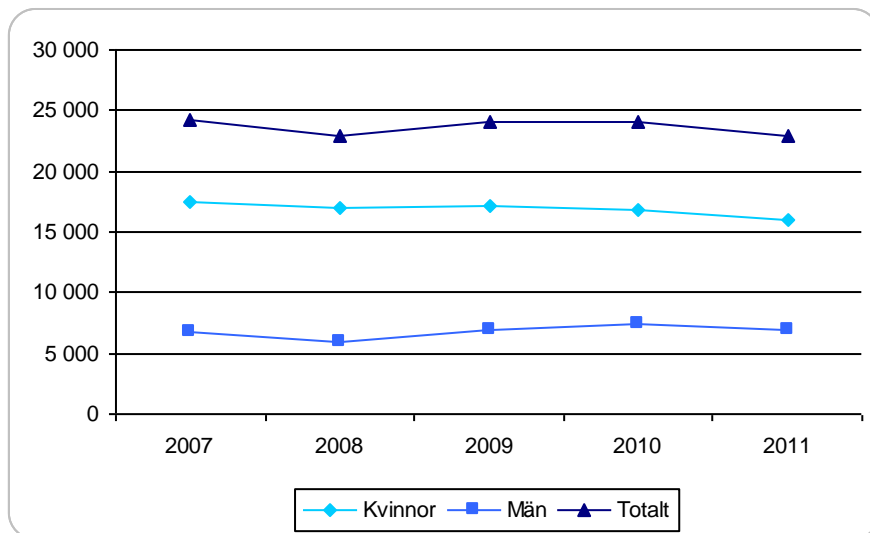
	2009	2010	2011
Studiebidrag	8 976	9 488	9 469
Tilläggsbidrag	387	385	372
Bidrag totalt	9 364	9 873	9 841
Grundlån	10 834	11 801	12 271
Merkostnadslån	553	577	617
Tillägglån	261	251	225
Lån totalt	11 648	12 629	13 113
Studiemedel totalt	21 012	22 502	22 954

Utbetalningarna av studiemedel uppgick 2011 till 22,9 miljarder kronor, vilket är en ökning med 2 procent jämfört med 2010. Utbetalningarna av lån ökade med 4 procent medan utbetalningarna av bidrag minskade något. Under andra kalenderhalvåret 2011 skedde en beloppshöjning av studielånet. Detta förklarar den totala ökningen av utbetalda studiemedel trots att antalet studerande minskade något. Utöver höjningen av studielånet höjdes prisbasbeloppet, vilket för en heltidsstuderande innebar 780 kronor mer i studiemedel under 2011.

Vuxenutbildning på grundskolenivå

Antalet studiemedelstagare på grundskolenivå uppgick 2011 till 22 900 personer, vilket är en minskning med 1 200 personer jämfört med 2010.

Diagram 5.1 Antal studerande på grundskolenivå med studiemedel eller rekryteringsbidrag, fördelat på kön, 2007–2011

Av de studerande på grundskolenivå under 2011 var 70 procent kvinnor. Andelen kvinnor har dock minskat sedan 2008 då kvinnorna utgjorde 74 procent av de studerande.

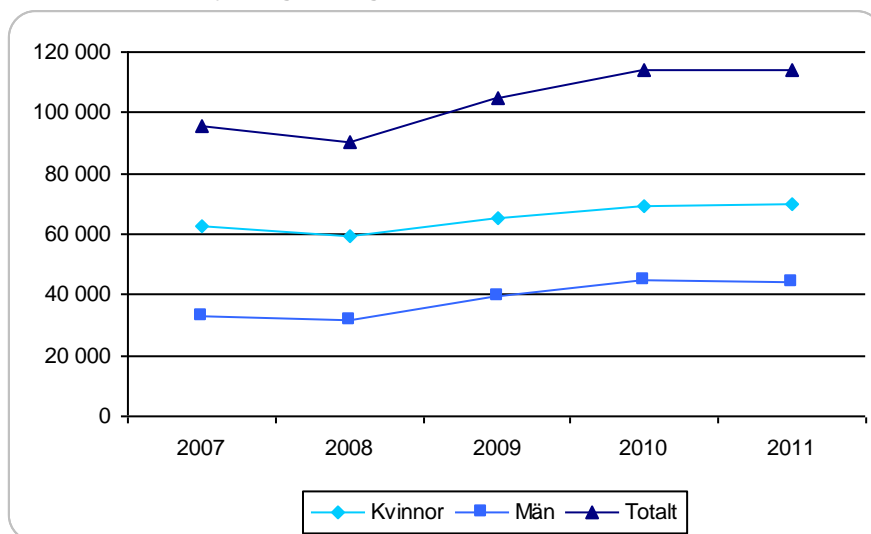
De flesta studerande på grundskolenivå finns inom den kommunala vuxenutbildningen. Under 2011 studerade 20 400 personer inom kommunal vuxenutbildning, medan 2 800 personer studerade på folkhögskola.

Studiemedelstagarna på grundskolenivå är äldre än studiemedelstagare på andra nivåer. Under 2011 var 56 procent av de studerande äldre än 30 år, medan 20 procent var äldre än 40 år. Av de studerande på grundskolenivå har 51 procent barn.

Vuxenutbildning på gymnasienivå

Antalet studerande på gymnasienivå var i princip oförändrat 2011 jämfört med 2010. Antalet studerande uppgick till 113 900 personer, vilket är en minskning med 200 studerande jämfört med 2010. Av de studerande är 61 procent kvinnor och 39 procent män. Andelen kvinnor har minskat något sedan 2008 då andelen var 65 procent.

Diagram 5.2 Antal studerande på gymnasienivå med studiemedel eller rekryteringsbidrag, fördelat på kön, 2007–2011

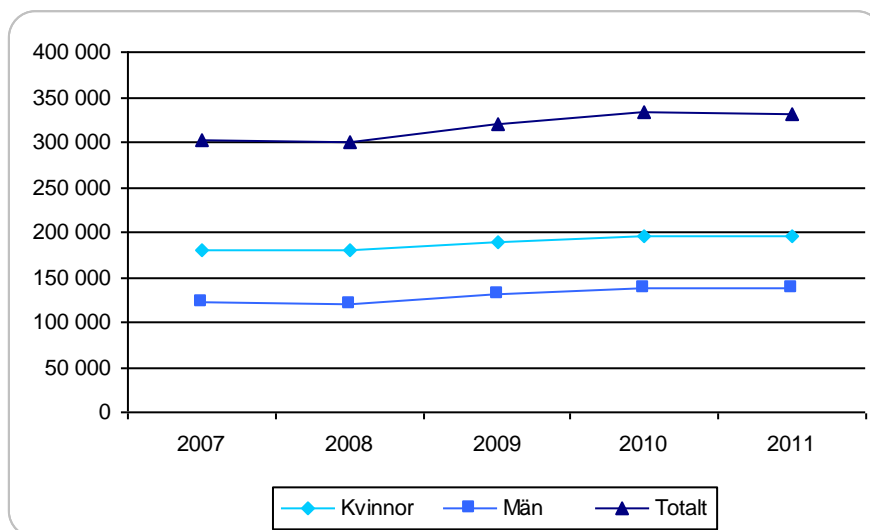
Sedan 2008 har antalet studerande på gymnasienivå ökat med 26 procent, men ökningen har nu avstannat. En orsak till detta kan vara att den tillfälliga satsningen på ett högre bidrag till studerande på yrkesvux avslutades den 31 december 2010. På gymnasienivå studerar de flesta inom den kommunala vuxenutbildningen, där antalet var 77 100 studerande under 2011. Antalet studerande inom övriga utbildningar, exempelvis kompletterande utbildningar och basårutbildningar, ökade något under 2011.

Av studiemedelstagarna på gymnasienivå är 53 procent yngre än 25 år. Andelen som är 30 år eller äldre är 28 procent, medan 11 procent är 40 år eller äldre. Av de studerande har 28 procent barn.

Utbildning på eftergymnasial nivå i Sverige

Efter rekordåret 2010 har nu antalet studerande på eftergymnasial nivå i Sverige minskat med 1 700 studerande till 331 700 studerande.

Diagram 5.3 Antal studerande på eftergymnasial nivå i Sverige med studiemedel, fördelat på kön, 2007–2011

Under 2011 minskade antalet studiemedelstagare med 0,5 procent, efter att ha ökat under ett antal år. Det minskade antalet bedöms delvis bero på de skärpta reglerna för prövning av studieresultat som infördes den 1 juli 2010. Det totala antalet sökande till högskolestudier i Sverige fortsatte att öka under 2011, även om det var färre högskolenybörjare som sökte.²³

Tabell 5.5 Antal studerande med studiemedel på eftergymnasial nivå i Sverige, fördelat på skolform, 2007–2011

År	KY/YH ¹	Högskola	Övriga ²	Totalt ³
2007	27 746	267 054	8 534	303 334
2008	29 749	262 431	8 950	301 130
2009	31 858	282 124	9 171	323 153
2010	33 207	293 670	8 618	335 495
2011	33 963	291 788	8 033	333 784

¹ Kvalificerad yrkesutbildning och yrkeshögskola.

² I kategorin "övriga" ingår utbildningar vid folkhögskola, kompletterande utbildningar och övriga eftergymnasiala utbildningar.

³ En studerande kan under ett år studera inom flera skolformer. Under 2011 var det 2 100 personer som studerade inom mer än en skolform.

Antalet studerande minskade något inom högskolan och övriga eftergymnasiala utbildningar, medan antalet studerande ökade något inom kvalificerade yrkesutbildning och yrkeshögskola.

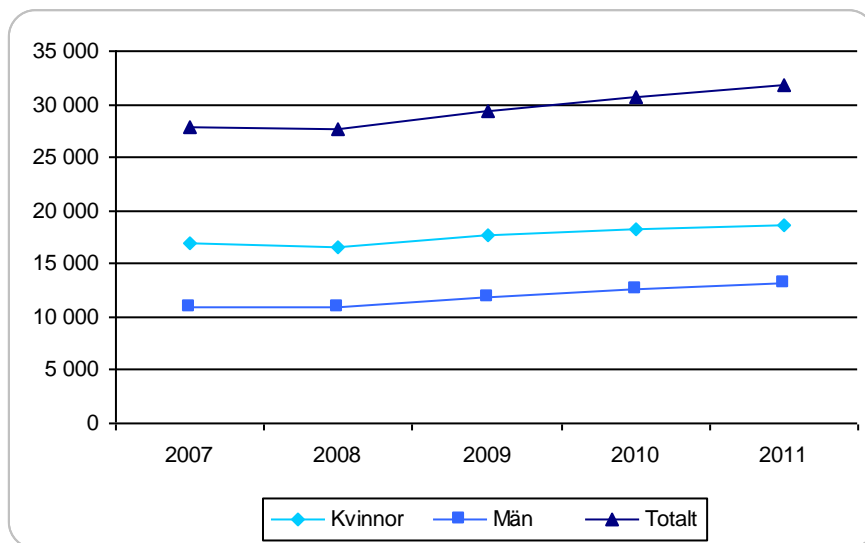
Av de studerande på eftergymnasial nivå var 58 procent yngre än 25 år och 17 procent 30 år eller äldre. Det har inte skett några större förändringar i ålderstrukturen mellan 2010 och 2011. Av de studerande hade 12 procent barn.

Studier utomlands på eftergymnasial nivå

Antalet utlandsstuderande med studiemedel uppgick 2011 till 31 800, vilket är en ökning med 3 procent jämfört med 2010. Det är tredje året i rad som antalet utlandsstuderande ökar efter flera år med ett minskande antal. Antalet utlandsstuderande närmar sig nu rekordåren i slutet på 1990-talet då över 32 000 personer studerade utomlands med studiemedel.

²³ Högskoleverket och SCB (2011).

Diagram 5.4 Antal utlandsstuderande med studiemedel, fördelat på kön, 2007–2010

Av dem som studerade utomlands med studiemedel studerade 500 på gymnasienivå och 31 300 på eftergymnasial nivå. I den fortsatta redovisningen i detta avsnitt behandlas enbart studerande på eftergymnasial nivå.

Av de utlandsstuderande är 59 procent kvinnor. Antalet män ökade dock något mer än antalet kvinnor mellan 2010 och 2011.

CSN bedömer att det ökande antalet utlandsstuderande beror på de senaste årens lågkonjunktur och de stora ungdomskullar som har lämnat gymnasieskolan de senaste åren. Antalet sökande per plats vid svenska utbildningar kan också spela roll för hur många som väljer att studera utomlands.

Utlandsstuderande är i genomsnitt yngre än dem som studerar i Sverige. Av de utlandsstuderande som studerade på eftergymnasial nivå under 2011 var 64 procent yngre än 25 år, medan endast 7 procent var 30 år eller äldre. Det är ovanligt att utlandsstuderande har barn. Under 2011 var det 2 procent av de studerande som fick tilläggsbidrag för barn.

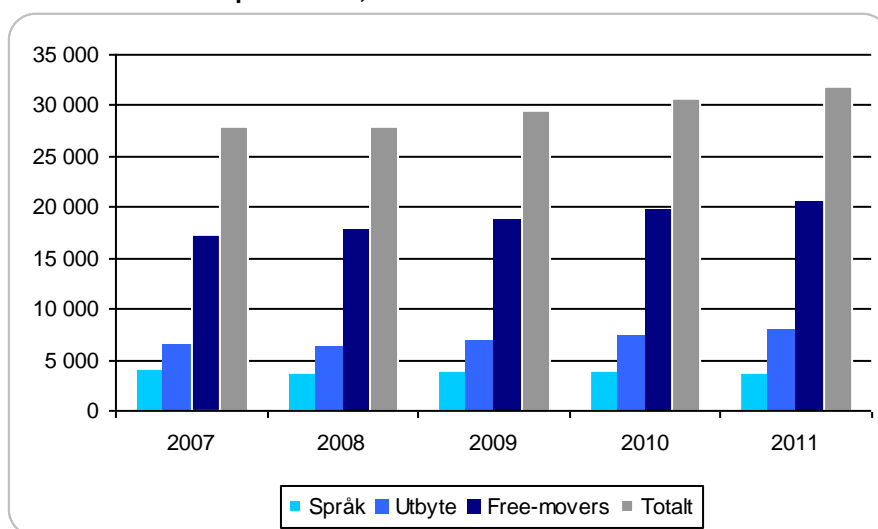
De utlandsstuderande delas här in i tre grupper:

- utbytesstuderande
- free-movers²⁴
- studerande på språkkurser.

Utbytesstuderande är studerande som läser en del av sin svenska utbildning i utlandet. Så kallade free-movers är studerande som själva ordnar en utbildningsplats på en utländsk skola. Språkkurser är språkstudier som inte är akademiska men som trots det räknas som eftergymnasiala.

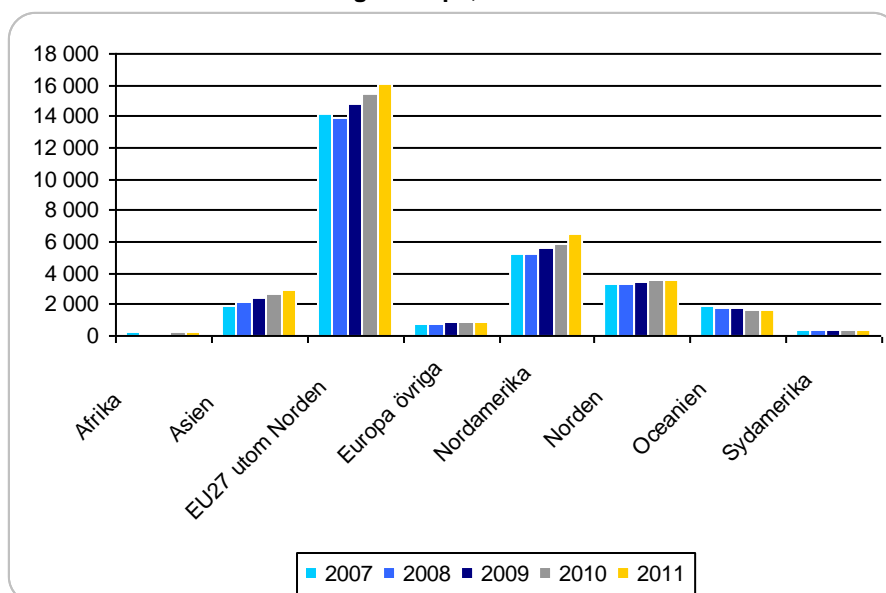
²⁴ Kan även benämnas ”fritt utresande”.

Diagram 5.5 Antal utlandsstuderande på eftergymnasial nivå med studiemedel, fördelat på utbytesstudier, free-movers och språkkurser, 2007–2011

Antalet free-movers ökade med 4 procent mellan 2010 och 2011, medan antalet studerande på språkkurser fortsatte att minska. Antalet utbytesstuderande ökade med 8 procent. Sett över en längre tidsperiod är trenden att andelen free-movers ökar och andelen studerande på språkkurser minskar. Andelen studerande på utbytesprogram har varit relativt konstant under 2000-talet, bortsett från ökningen 2011.

Diagram 5.6 Antal utlandsstuderande på eftergymnasial nivå med studiemedel, fördelat på världsdel, EU utom Norden, Norden och övriga Europa, 2007–2011

Av de utlandsstuderande studerar hälften i ett annat EU-land, om Norden undantas. Den andel som studerar i ett annat EU-land har varit relativt oförändrad de senaste åren. Andelen som studerar i Norden har minskat något jämfört med 2010, medan andelen som studerar i Nordamerika har ökat något. Andelen studerande med studiemedel i Australien och Nya Zeeland minskar, vilket den har gjort under en längre period.

I Asien studerar en tredjedel på språkkurser. Högst andel free-movers finns det i Norden där 9 av 10 studerande är free-movers. Även i Nordamerika och Oceanien är andelen free-movers hög.

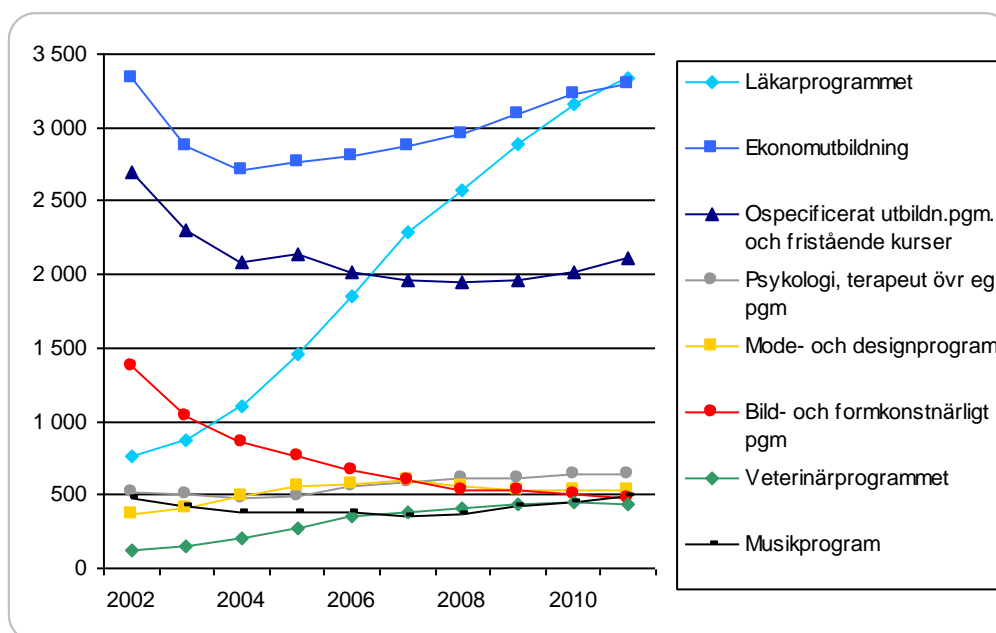
Av de utlandsstuderande studerar 73 procent i de tio länder som tar emot flest svenska studerande.

Tabell 5.6 Antal utlandsstuderande på eftergymnasial nivå med studiemedel, fördelat på de tio största länderna samt kön, 2011

Land	Kvinnor	Män	Totalt
Storbritannien	4 124	2 186	6 310
USA	3 158	2 618	5 776
Danmark	1 588	799	2 367
Spanien	1 091	519	1 610
Frankrike	1 166	421	1 587
Australien	943	533	1 476
Polen	722	667	1 389
Tyskland	633	494	1 127
Norge	586	343	929
Japan	271	539	810

De tio länder som tar emot flest svenska studerande är samma som 2010. Antalet studiemedelstagare i Polen har fördubblats sedan 2006 och ökade även under 2011. Det är fler kvinnor än män som studerar i samtliga länder, med undantag för Japan där männen är dubbelt så många som kvinnorna.

Diagram 5.7 Antal free-movers med studiemedel, fördelat på utbildning, 2002–2011

CSN har inte tillgång till några uppgifter om vilka ämnen eller utbildningar de utbytesstuderande läser. För free-movers finns det dock sådana uppgifter. Under 2011 var antalet läkarstuderande något större än antalet ekonomistuderande, som under tidigare år har varit störst. Detta beror på att antalet utlandsstuderande i Polen ökar, eftersom många väljer att läsa till läkare just där. Totalt sett är ämnen inom humaniora

och samhällsvetenskap vanligast bland de utlandsstuderande. Det är däremot relativt få utlandsstuderande som studerar tekniska ämnen.

Studiestödsnyttjandet

Alla studerande har inte studiemedel. Många försörjer sig på annat sätt, vilket är särskilt vanligt för dem som studerar i liten omfattning. CSN har hämtat uppgifter om studiedeltagandet från Statistiska centralbyrån (SCB)²⁵ och utifrån dessa räknat ut hur stor del av de studerande som har studiestöd. Det föreligger en viss eftersläpning av uppgifterna, vilket gör att de senast tillgängliga uppgifterna avser höstterminen 2010. Här redovisas några av de största utbildningsformerna.

Tabell 5.7 Andel studerande som har studiestöd¹, fördelat på utbildningsform, procent, 2007–2010

Utbildningsform	2007	2008	2009	2010
Komvux	39	41	46	45
Folkhögskola (långa kurser)	54	57	59	60
Högskoleutbildning (grundnivå och avancerad nivå)	67	65	66	64

¹ Rekryteringsbidrag inkluderas till och med 2007.

Studiestödsnyttjandet har minskat något inom grundläggande högskoleutbildning, vilket det har gjort sedan 2005. Inom den kommunala vuxenutbildningen har studiestödsnyttjandet ökat under de senaste åren, men det gick under höstterminen 2010 tillbaka något. Antalet utlandsstuderande utan studiemedel är okänt.

5.3 Studiebidrag

Regler och syfte

Studiemedel består av en bidragsdel och en frivillig lånedel. Under vårterminen 2011 var totalbeloppet 2 054 kronor per vecka. Bidragsdelen var 33 procent, det vill säga 680 kronor per vecka. Under andra kalenderhalvåret 2011 höjdes lånedelen, vilket innebar att totalbeloppet under höstterminen 2011 var 2 169 kronor per vecka. Andelen bidrag minskade därmed till 31,5 procent av totalbeloppet. Studiemedlen följer kostnadsutvecklingen i samhället genom att de är kopplade till prisbasbeloppet.

Syftet att ge studiestöd som bidrag är dels att öka rekryteringen till studier, dels att minska skuldbördan för de studerande. Detta har ansetts särskilt viktigt inom vuxenutbildningen. I studiemedelssystemet finns det därför förutom det generella bidraget även ett högre bidragsbelopp som efter beloppshöjningen av lånedelen under andra kalenderhalvåret 2011 utgjorde 73 procent av totalbeloppet.

Det högre bidraget lämnas till studerande som är minst 25 år gamla. Sedan 2011 kan högre bidrag även ges till arbetslösa ungdomar under 25 år, förutsatt att de saknar grundskole- eller gymnasieutbildning och är inskrivna i den så kallade jobbgarantin, samt har avbrutit sin utbildning på grundläggande eller gymnasial nivå före den 1 juli 2010.

²⁵ Hämtat från Statistiska centralbyrån, <http://www.scb.se>, den 23 februari 2012.

Bidraget är begränsat till den summa som årligen avsätts för ändamålet och det lämnas i den turordning ansökningarna kommer in till CSN. Det högre bidraget fördelades under 2011 i fyra kvotgrupper:

- studerande på grundskole- eller gymnasienivå som saknar sådan utbildning
- studerande som repeterar studier på grundskolenivå
- studerande på eftergymnasial nivå²⁶
- studerande i åldern 20–24 år som kompletterar sin utbildning.

Under 2009 och 2010 fanns det även ett anslag för högre bidrag riktat till studerande på yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning. Denna tillfälliga satsning på ett högre bidrag för yrkesvux avskaffades 2011.

År 2006 infördes ett tilläggsbidrag till studerande med barn. Tilläggsbidraget infördes för att underlätta den ekonomiska situationen för studerande med barn och ges till alla studerande som har rätt till det. Tilläggsbidragets storlek bestäms av antalet barn. Under 2011 lämnades tilläggsbidrag med 128 kronor i veckan för ett barn, 209 kronor i veckan för två barn och 251 kronor i veckan för tre barn. För den som har mer än tre barn beviljades ytterligare 42 kronor per vecka och barn.

Under perioden 2003–2006 fanns det ett rekryteringsbidrag som företrädesvis beviljades studerande på grundskole- och gymnasienivå. Rekryteringsbidraget bestod enbart av bidrag med en nivå som antingen motsvarade fullt studiemedel eller fullt studiemedel och tilläggs lån. Vissa studerande fick övergångsvis rekryteringsbidrag även under 2007. Rekryteringsbidraget finns med i redovisningen i förekommande fall.

Generellt bidrag och högre bidrag

Under 2011 var det 431 400 studerande som fick studiemedel med generellt bidrag och 38 200 studerande som fick studiemedel med högre bidrag.

Tabell 5.8 Studerande i Sverige med generellt och högre bidrag, fördelat på kön, antal, 2011

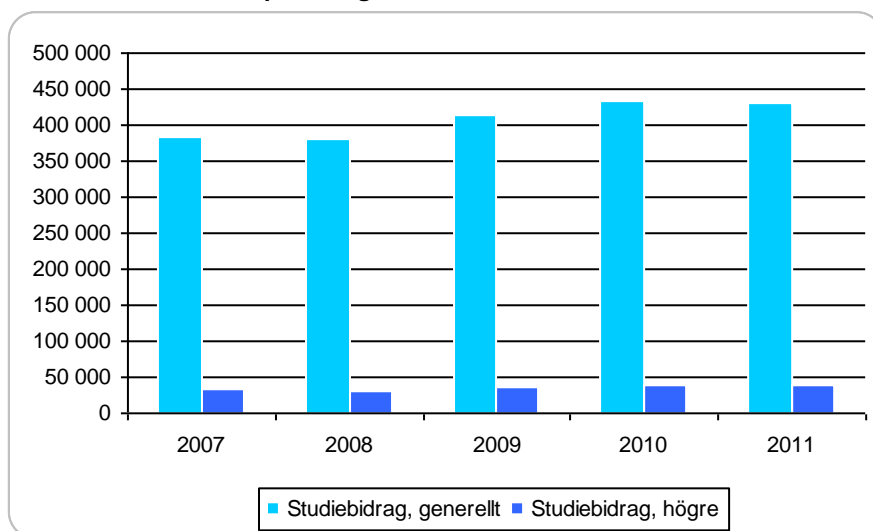
	Kvinnor	Män	Totalt ¹
Generellt bidrag	253 542	177 838	431 380
Högre bidrag	26 463	11 779	38 242
Totalt	280 005	189 617	469 622

¹ En studerande kan ha både generellt och högre bidrag under året och därmed återfinnas i båda kategorierna. Totalt hade 465 136 personer studiemedel under året (netto).

Av dem som får det högre bidraget är 69 procent kvinnor. Andelen kvinnor som får det högre bidraget minskade något mellan 2010 och 2011.

²⁶ Det högre bidraget för eftergymnasiala studier kan i enlighet med övergångsbestämmelser även lämnas till vissa studerande i specialpedagogik till och med den 30 juni 2012, samt till vissa studerande inom yrkesteknisk högskoleutbildning fram till 2015.

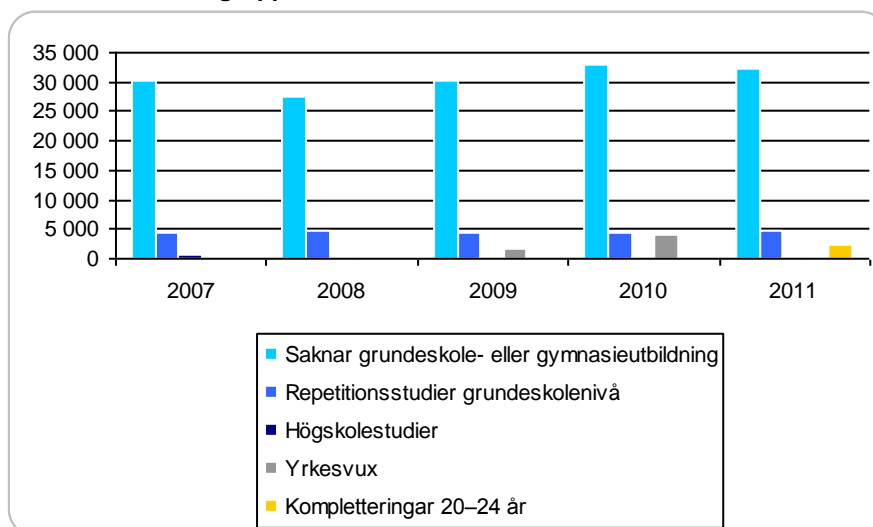
Diagram 5.8 Antal studerande med studiebidrag eller rekryteringsbidrag¹, fördelat på bidragsnivå, 2007–2011

¹ Under 2007 var antalet studerande med rekryteringsbidrag, generellt bidrag, 2 063 stycken och antalet studerande med rekryteringsbidrag, högre bidrag, 1 603 stycken.

Antalet studiemedelstagare minskade något under 2011. Antalet studerande med det högre bidraget minskade med 5 procent, vilket är mer än genomsnittet.

Diagram 5.9 Antal studerande med högre bidrag, fördelat på kvotgrupp, 2007–2011

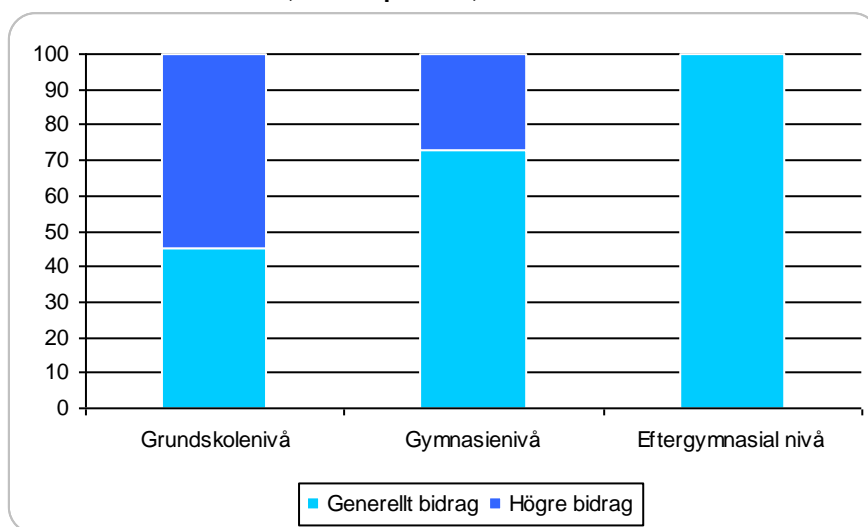

Antalet studerande som saknar grundskole- eller gymnasiekompetens och som fick högre bidrag minskade med 600 personer under 2011, efter att ha ökat med 3 000 personer mellan 2009 och 2010.

Antalet studerande ökade något i kvotgruppen för repetitionsstudier på grundskolenivå, medan det minskade något i kvotgruppen för högskolestudier. Efterfrågan på högre bidrag för repetitionsstudier på grundskolenivå var dock stor och de medel som avsattes räckte inte till samtliga sökande. Under 2011 avsattes 122 miljoner kronor, men pengarna tog, i likhet med flera tidigare år, slut redan under våren. De nya sökande som kom in med ansökningar efter den 14 juni 2011 beviljades därför studiemedel med den generella bidragsnivån. Detta ledde till att 1 765 grundskolestuderande som uppfyllde de formella villkoren ändå inte fick det högre bidraget. CSN bedömer att efterfrågan kommer att vara stor även kommande år.

Antalet studerande i åldern 20–24 år som fick det högre bidraget under 2011 var 2 400. För 2011 avsattes 128 miljoner kronor varav 73 miljoner kronor betalades ut, vilket motsvarar 57 procent av anslaget. CSN bedömer att det relativt låga nyttjandet framför allt beror på att satsningen var ny. Antalet studerande under 2011 mer än fördubblades under andra kalenderhalvåret jämfört med första kalenderhalvåret. CSN räknar med att nästan hela anslaget för 2012 kommer att nyttjas.

Diagram 5.10 Fördelning mellan generellt och högre bidrag, fördelat på studienivå, andel i procent, 2011

Andelen studerande som får studiemedel med det högre bidraget är 55 procent på grundskolenivå och 27 procent på gymnasienivå. Det högre bidraget lämnas sedan 2011 inte för studier på högskolenivå. Det högre bidraget kan dock under en övergångsperiod lämnas för viss specialpedagogisk utbildning. Under 2011 var det 400 studerande på eftergymnasial nivå som fick det högre bidraget, vilket motsvarar 0,1 procent av samtliga studiemedelstagare på den nivån.

Den tillfälliga satsningen på ett högre bidrag för studerande på yrkesvux avslutades den 31 december 2010. CSN hade i uppdrag att följa upp den tillfälliga satsningen och lämnade en redovisning av uppdraget den 1 augusti 2011.²⁷ Under 2009 hade 15 000 yrkesvuxstuderande studiemedel. Under 2010 hade 27 000 yrkesvuxstuderande studiemedel. Antalet yrkesvuxstuderande med studiemedel ökade med 80 procent mellan 2009 och 2010. De yrkesvuxstuderande utgjorde 14 procent av studiemedelstagarna på gymnasienivå under 2009 och 24 procent under 2010. Antalet studerande på yrkesvux ökade därmed mer än antalet studerande på andra utbildningar på gymnasienivå. Det särskilda högre bidraget inom ramen för den tillfälliga satsningen betalades under 2009 ut till 1 615 studerande och under 2010 till 3 969 studerande. Det innebär att det tillfälliga högre bidraget beviljades till 11 respektive 15 procent av de yrkesvuxstuderande som hade studiemedel. Den tillfälliga satsningen på ett högre bidrag berörde alltså bara en mindre del av dem som studerade med studiemedel på en yrkesvuxutbildning.

I utvärderingen av uppdraget kom CSN fram till att yrkesvuxstudiernas karaktär bidrog till att många började studera och att många fullföljde studierna. Detta medförde att studiemedlens betydelse för rekryteringen till studier var lite mindre bland dem med det tillfälliga högre bidraget jämfört med betydelsen för studerande på andra typer av gymnasiala utbildningar. Det högre bidraget spelade ändå stor roll för många individers

²⁷ CSN (2011b).

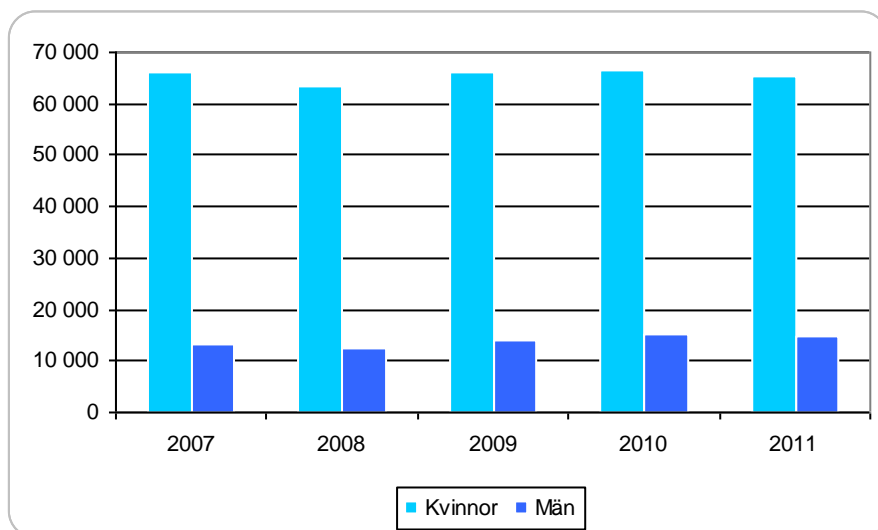
val att påbörja studierna. Fyra av tio som fick det högre bidraget inom ramen för den tillfälliga satsningen uppgav att de inte hade påbörjat studierna utan det högre bidraget.

Kommunernas bedömning av betydelsen av den tillfälliga satsningen på ett högre bidrag varierade något. Vissa tillmätte satsningen marginell eller ingen betydelse för hela satsningen på yrkesvux, medan andra tillmätte det högre bidraget stor betydelse för att efterfrågan på utbildning var stor. Den vanligaste uppfattningen tycks dock ha varit att det högre bidraget hade relativt begränsad betydelse på ett övergripande plan, men stor betydelse för enskilda individer.

Tilläggsbidrag till studerande med barn

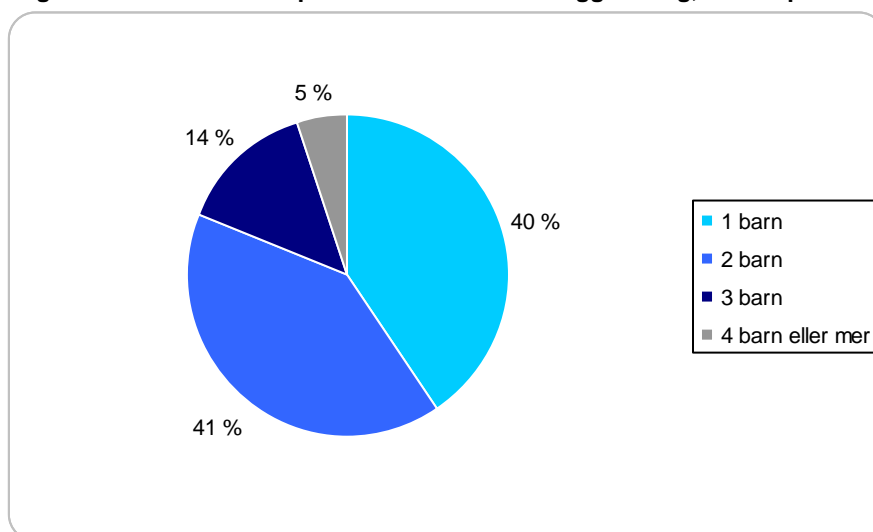
Under 2011 hade 79 900 studiemedelstagare även tilläggsbidrag för studerande med barn. Det är en minskning med 2 procent jämfört med 2010.

Diagram 5.11 Antal studerande med tilläggsbidrag, fördelat på kön, 2007–2011

Av dem som får tilläggsbidrag är 82 procent kvinnor. Könsfördelningen har endast förändrats marginellt under de år som tilläggsbidraget funnits.

Diagram 5.12 Antal barn per studerande med tilläggsbidrag, andel i procent, 2011

I genomsnitt har varje mottagare av tilläggsbidrag 1,8 barn. Sammanlagt betalades det ut tilläggsbidrag för 144 300 barn. Genomsnittet på 1,8 barn är samma som under 2010, medan det totala antalet barn har minskat med 3 200 barn.

Om båda föräldrarna studerar med studiemedel, lämnas tilläggsbidrag endast till den ena föräldern. Under 2011 studerade båda föräldrarna i 2 400 fall. Det innebär att lika många föräldrar inte kunde få tilläggsbidrag på grund av att bidraget tilldelades den andra föräldern.

5.4 Lån under studietiden

Regler och syfte

Utbildning ger avkastning både för samhället och för den studerande. Kostnaderna för studierna delas därför mellan samhället och den studerande. Av denna anledning består studiemedlen av både bidrag och lån. Det finns två olika grundlånebelopp beroende på om den studerande har det generella eller det högre bidraget. Studerande med generellt bidrag kunde under vårterminen 2011 få grundlån med 1 374 kronor i veckan och studerande med högre bidrag kunde få lån med 471 kronor i veckan. Under höstterminen 2011 höjdes lånebeloppen, vilket innebär att studerande med det generella bidraget kunde få lån med 1 489 kronor per vecka. Studerande med det högre bidraget kunde få lån med 586 kronor i veckan. För utlandsstuderande varierar lånebeloppet med kostnadsläget i olika länder.

Utöver grundlån kan vissa studerande även få tilläggs lån. Tilläggs lånet syftar till att förstärka studiestödet främst för vuxna som har varit ute i arbetslivet. Tilläggs lånet lämnas med 0,99 procent av prisbasbeloppet per vecka, vilket under 2011 innebar 423 kronor. För att få tilläggs lån måste den studerande ha haft en inkomst på minst 177 620 kronor om studierna påbörjades under 2011. Tilläggs lånet ges under högst 120 veckor till studerande i Sverige som är 25 år eller äldre.

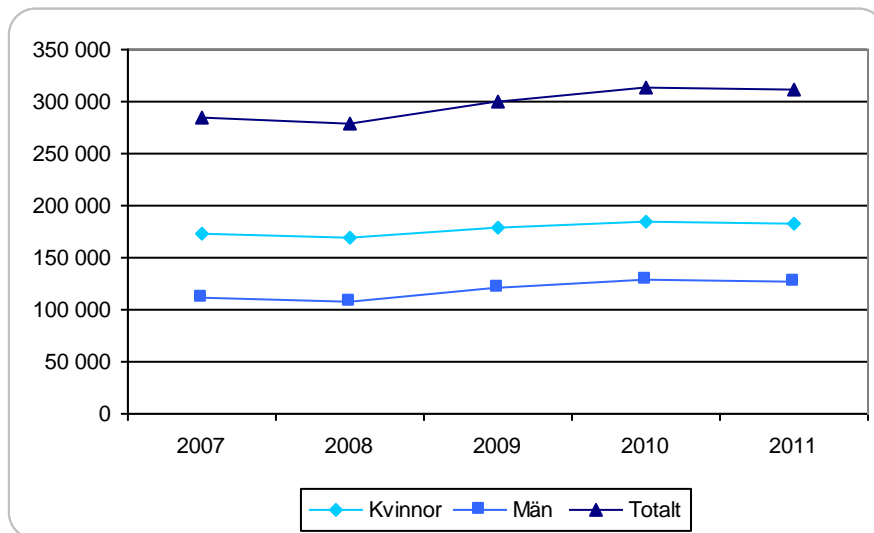
En studerande kan även få merkostnadslån för vissa merkostnader i samband med studierna. Lånet lämnas bland annat för kostnader för resor, dubbel bosättning och

undervisningsavgifter. Studerande vid vissa högskoleutbildningar i musik kan dessutom få merkostnadslån för att köpa eller renovera ett musikinstrument.

Grundlån

Under 2011 valde 311 000 studiemedelstagare att ta lån. Det är en minskning med 1 procent jämfört med 2010.

Diagram 5.13 Antal studerande med grundlån, fördelat på kön, 2007–2011

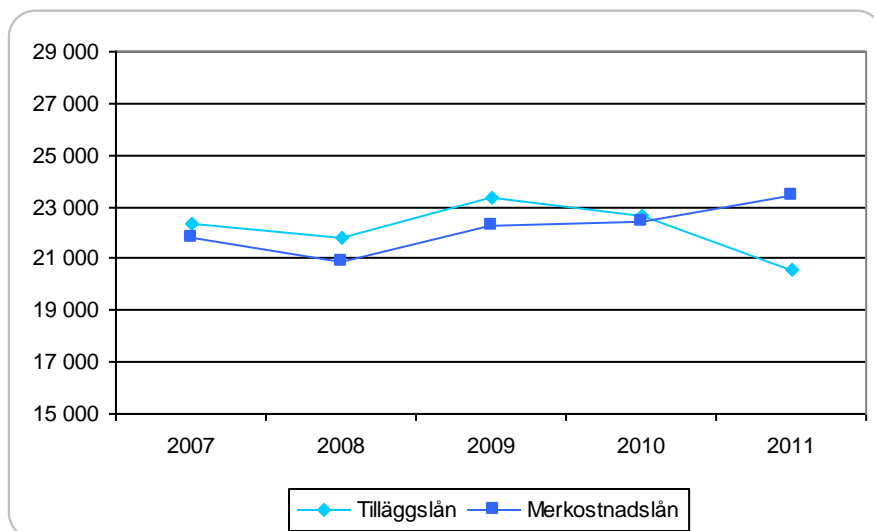

Efter ökningen under 2010 minskade både antalet kvinnor och antalet män med lån under 2011. Av dem som tog lån hade 294 600 det generella bidraget och 18 800 det högre bidraget.

Tilläggs lån och merkostnadslån

Antalet studerande med tilläggs lån minskade och antalet studerande med merkostnadslån ökade under 2011.

Diagram 5.14 Antal studerande med merkostnadslån och tilläggs lån, 2007–2011

Antalet studerande som väljer att ansöka om tilläggs lån har i flera år varit runt 23 000 personer men är nu nere på 20 300 personer. Under 2011 betalades det ut tilläggs lån till ett

belopp motsvarande 225 miljoner kronor, vilket är en minskning med 26 miljoner kronor jämfört med 2010.

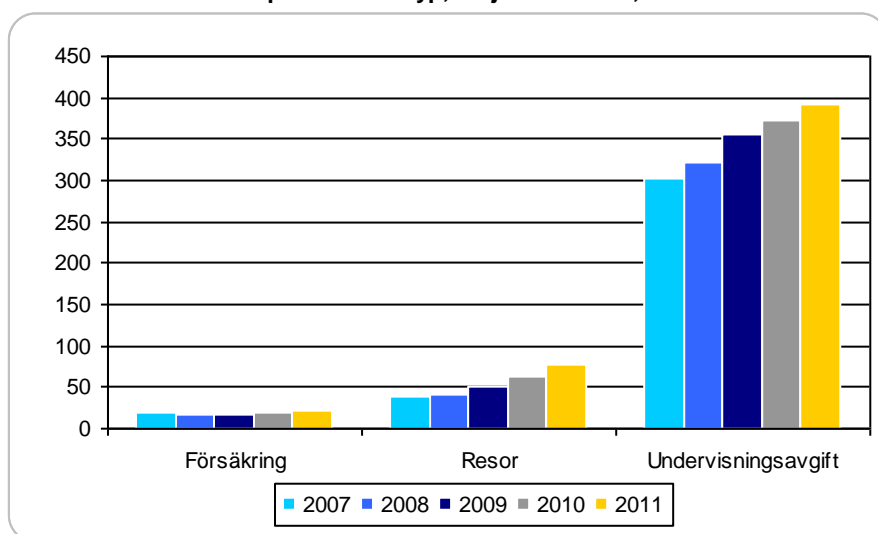
Att antalet studiemedelstagare med tilläggs lån minskar, trots de senaste årens ökning av det totala antalet studiemedelstagare, beror delvis på åldersstrukturen bland studiemedelstagarna. Antalet studerande som är under 25 år, och som därmed inte kan få tilläggs lån, har ökat mer än antalet äldre studerande under de senaste åren. Lånebenägenheten har minskat generellt sett, vilket även påverkar benägenheten att ta tilläggs lån.

Under 2011 hade 4 procent av studiemedelstagarna och 7 procent av låntagarna tilläggs lån. Av dem med lån som var 25 år eller äldre hade 15 procent tilläggs lån, vilket är samma andel som 2010. Vid ett tidigare undersökningstillfälle hade 40 procent av studiemedelstagarna i åldern 25 år eller äldre haft en inkomst före studierna som skulle ge dem rätt till tilläggs lån.²⁸ En majoritet av dem som skulle kunna ta tilläggs lån väljer alltså att avstå. Efterfrågan är därmed relativt begränsad även bland dem som har rätt till lånet.

Under 2011 fick 16 900 personer avslag på sin ansökan om tilläggs lån, vilket är en ökning med 300 personer jämfört med 2010. Den vanligaste avslagsorsaken var att den sökande hade haft för låga inkomster året innan han eller hon påbörjade sina studier. Totalt fick 8 300 personer avslag på sin ansökan om tilläggs lån av detta skäl.

Under 2011 betalades det ut 617 miljoner kronor i merkostnadslån till 23 400 studerande. Både antalet mottagare av merkostnadslån och det utbetalda beloppet har ökat de senaste åren. Det är framför allt utlandsstuderande som använder sig av merkostnadslån. Av det utbetalda beloppet utgör 80 procent merkostnadslån till sammanlagt 15 400 utlandsstuderande. Antalet studiemedelstagare som hade merkostnadslån 2011 ökade jämfört med 2010, vilket hänger samman med att antalet utlandsstuderande ökade.

Diagram 5.15 Utbetalda merkostnadslån till utlandsstuderande, fördelat på kostnadstyp, miljoner kronor, 2007–2011

²⁸ CSN (2004).

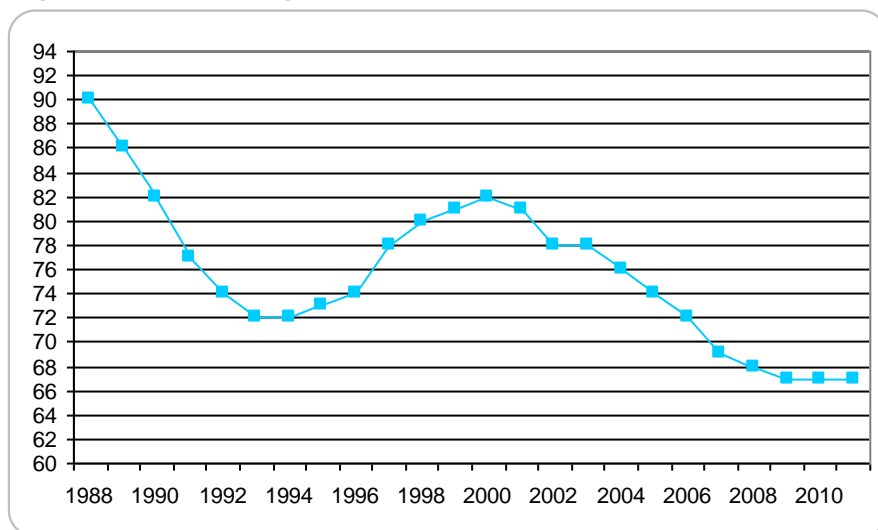
Den vanligaste kostnaden som de utlandsstuderande väljer att ta merkostnadslån för är undervisningsavgifter. Under 2011 beviljades merkostnadslån för undervisningsavgifter motsvarande 392 miljoner kronor.

Andelen utlandsstuderande som tar merkostnadslån var 49 procent under 2011. Detta kan jämföras med att 2 procent av dem som studerar på eftergymnasial nivå i Sverige har merkostnadslån.

Lånebenägenhet

Med lånebenägenhet menas andelen studerande med studiemedel som utöver studiebidrag även har lån. Studiemedelstagarnas benägenhet att ta studielån har minskat kontinuerligt sedan studiestödsreformen 2001. Under de senaste åren har dock minskningen börjat plana ut och sedan 2009 har lånebenägenheten endast förändrats marginellt.

Diagram 5.16 Lånebenägenhet, andel i procent, 1988–2011

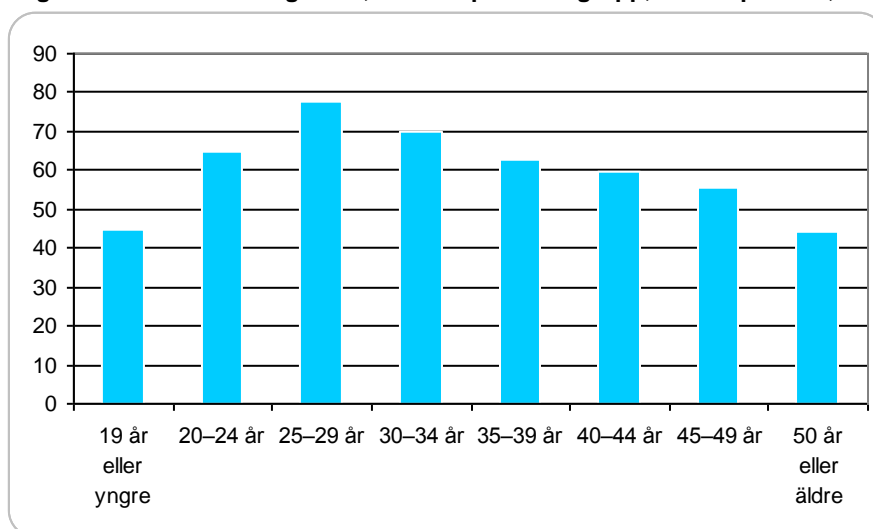

Införandet av det nya annuitetslånet 2001 är en del av förklaringen till att lånebenägenheten har minskat sedan 2001. Tidigare studier från CSN visar att studiemedelstagarna nu mer noggrant överväger sitt låntagande jämfört med dem som tog lån på 1990-talet.²⁹ Det har skett vissa beteende- och attitydförändringar sedan reformen 2001 som delvis kan förklara att lånebenägenheten successivt minskade under en period efter införandet.

Under 2011 tog 66,9 procent av studiemedelstagarna lån. Män med studiemedel tar oftare lån jämfört med kvinnor, vilket är en trend som har bestått under en lång tid. Under 2011 tog 67,7 procent av männen och 66,2 procent av kvinnorna lån.

²⁹ CSN (2011a).

Diagram 5.17 Lånebenägenhet, fördelat på åldersgrupp, andel i procent, 2011

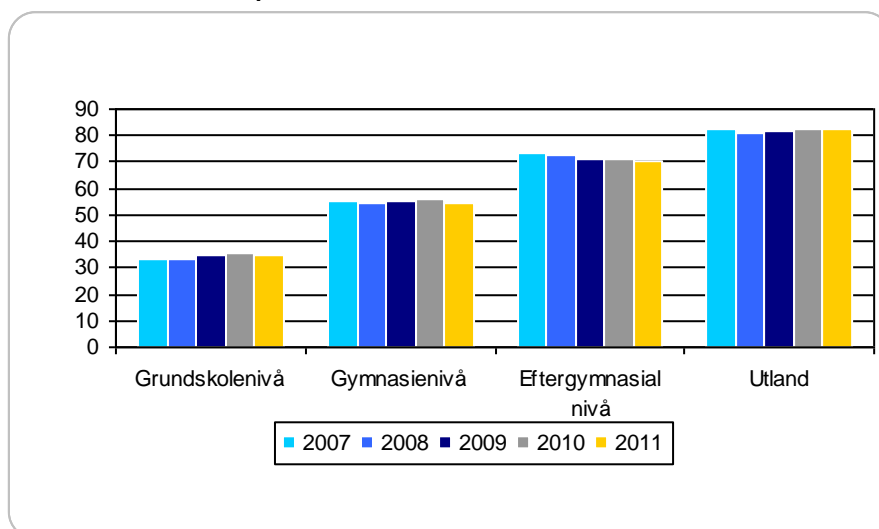

De som oftast tar lån är studerande i åldern mellan 25 och 34 år. De yngsta och de äldsta studerande tar mest sällan lån. Skillnaderna i lånebenägenhet mellan olika åldersgrupper har varit bestående över tid. En förklaring till att studerande som är 19 år eller yngre lånar mer sällan är sannolikt att de får ekonomiskt stöd av föräldrarna eller att de bor kvar hemma. För de studerande som är 50 år eller äldre är det möjligt att lånebenägenheten påverkas av återbetalningsreglerna. Vid kort återbetalningstid blir årsbeloppen höga.

De studerande som väljer att inte ta studielån måste ha andra försörjningsmöjligheter under studietiden. Detta kan exempelvis vara besparingar, lön eller ekonomiskt stöd från föräldrarna eller en partner. En enkätundersökning från hösten 2011 visar att studerande yngre än 25 år oftare bor kvar hemma hos föräldrarna och får ekonomiskt stöd av sina föräldrar jämfört med äldre studerande. Studerande som är 35 år eller äldre får oftare ekonomiskt stöd av en partner och försörjer sig oftare med lön från arbete jämfört med de yngre studerandegrupperna.³⁰ Detta är några faktorer som förklarar skillnaden i lånebenägenheten mellan olika åldersgrupper.

³⁰ CSN (2012c).

Diagram 5.18 Lånebenägenhet, fördelat på utbildningsnivå och utland, andel i procent, 2007–2011

Lånebenägenheten varierar även mellan olika utbildningsnivåer. Av dem som studerade på eftergymnasial nivå utomlands under 2011 valde hela 82 procent att ta lån. Lånebenägenheten bland utlandsstuderande har varierat mycket lite under de senaste fem åren. Minst benägna att låna är studerande på grundskolenivå, där 35 procent lånade under 2011. Bland de studerande på eftergymnasial nivå var lånebenägenheten 71 procent, vilket innebär att lånebenägenheten bland studerande på denna nivå har minskat med 4 procentenheter sedan 2007.

En förklaring till att studerande på låga utbildningsnivåer förhållandevis sällan väljer att låna kan vara att de har en ganska negativ syn på sin framtida ekonomiska situation. En del studerande på lägre utbildningsnivåer planerar också att fortsätta till eftergymnasiala studier. Genom att avstå från lån kan dessa studerande hålla nere skuldsättningen under den relativt långa utbildningstiden.

En högre andel av de utlandsstuderande lånar jämfört med studerande på eftergymnasial nivå i Sverige. Det beror sannolikt på att de utlandsstuderande inte har lika stora möjligheter att arbeta vid sidan av studierna och att deras omkostnader många gånger är större än för dem som studerar i Sverige.

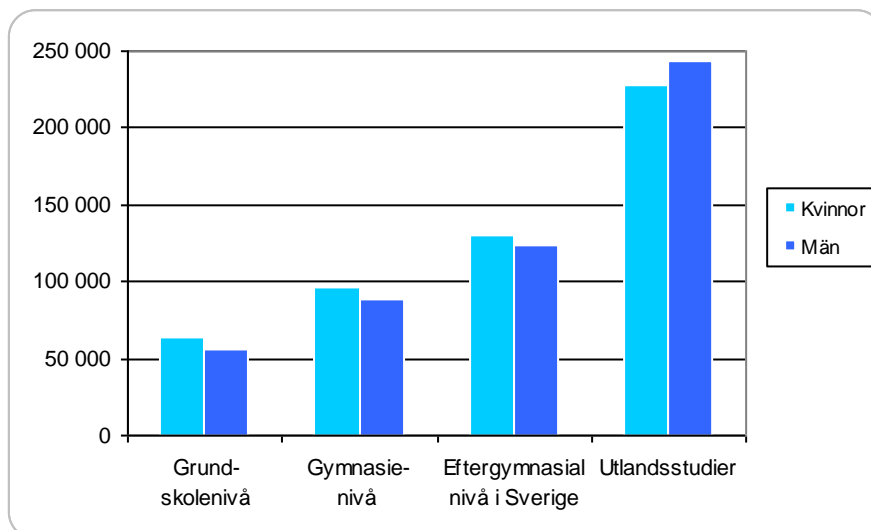
De studiemedelstagare som väljer att ta studielån kan också välja att låna ett mindre belopp än vad som maximalt är möjligt. Det är dock relativt ovanligt att låntagarna gör det. Av dem som lånade för studier på grundskolenivå under 2011 var det endast 4 procent som lånade mindre än det maximala beloppet. Motsvarande andel var 5 procent för studier på gymnasienivå och 7 procent för studier på eftergymnasial nivå. Bland de utlandsstuderande var det 4 procent av låntagarna som valde att låna ett mindre belopp. Andelen som lånar mindre har varit mer eller mindre oförändrad under en lång tid. Detta gäller samtliga utbildningsnivåer.

Nya återbetalningsskyldiga låntagare

För att ge en bild av hur mycket de studerande lånar under studietiden redovisar CSN nedan uppgifter om studieskulden vid återbetalningens början, det vill säga direkt efter

studiernas slut.³¹ Eftersom skuldsättningen skiljer sig mycket mellan studerande på olika nivåer redovisas skuldsättningen fördelad på utbildningsnivå.

Diagram 5.19 Genomsnittlig skuld på annuitetslån för nya återbetalningsskyldiga 2012¹, fördelat på studienivå och kön, kronor

¹ Uppgifterna avser samtliga låntagare som har blivit återbetalningsskyldiga på annuitetslånet, inklusive de som studerat på flera utbildningsnivåer under studietiden. Detta innebär att en person kan ha en studieskuld som gäller flera nivåer och även utlandsstudier. Den genomsnittliga skulden för utlandsstuderande innehåller därmed även lån som de som studerat utomlands har tagit på exempelvis eftergymnasial nivå i Sverige. Studerande i kategorin "Eftergymnasial nivå i Sverige" har däremot aldrig studerat utomlands med studiemedel. En del låntagare med annuitetslån har även en studieskuld i något av de äldre lånesystemen, vilket dock inte redovisas i diagrammet.

De studerande som tagit lån för eftergymnasiala studier i Sverige och som börjat betala på sin skuld under 2012 har lånat i genomsnitt 127 500 kronor. Denna grupp har inte haft studiemedel för utlandsstudier, men de kan ha studerat på flera utbildningsnivåer. För dem som studerat på eftergymnasial nivå och även studerat utomlands, enbart eller delvis, stannade skuldsättningen på 234 200 kronor.

De som enbart studerade utomlands hade den högsta skuldsättningen med i genomsnitt 260 500 kronor, trots att de använt det i genomsnitt minsta antalet veckor.³² De som endast studerat delvis utomlands hade en genomsnittsskuld på 225 600 kronor.

Jämfört med de låntagare som blev återbetalningsskyldiga 2011 har skuldsättningen ökat något för nya återbetalare på samtliga utbildningsnivåer och särskilt för studier utomlands. För dem som studerat utomlands var den genomsnittliga skuldsättningen 14 300 kronor högre. Det beror främst på att andelen som studerat enbart utomlands var 6 procentenheter högre bland nya återbetalare 2012.

Av de låntagare som blev återbetalningsskyldiga den 1 januari 2012 hade 82 procent en skuld som var lägre än 200 000 kronor, medan mindre än 1 procent hade en studieskuld som översteg 500 000 kronor.

³¹ I detta avsnitt beskrivs nya återbetalningsskyldiga låntagares skuldsättning, det vill säga låntagare som precis har avslutat sina studier. Skuldsättning i övrigt och återbetalningen av lån behandlas i kapitel 8.

³² Se avsnitt 5.7.

5.5 Inkomster under studietiden

Regler och syfte

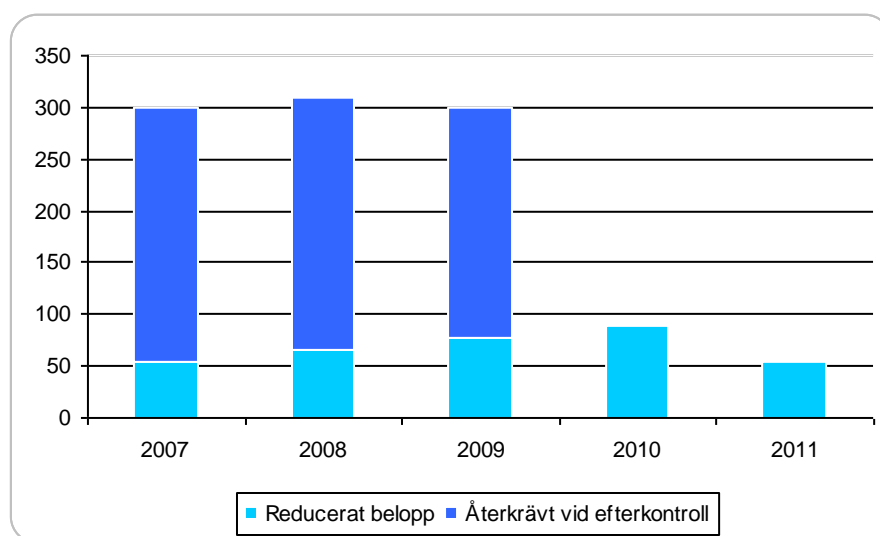
Inom studiemedelssystemet finns det en behovsprövning som innebär att studiemedlen reduceras om den studerandes inkomst överstiger en så kallad fribeloppsgräns. Syftet med fribeloppet är dels att hålla nere kostnaderna för studiemedelssystemet, dels att utgöra en drivkraft för effektiva studier. Fribeloppet bestäms halvårsvis med utgångspunkt i det antal veckor med studiemedel som beviljas. Fribeloppet höjdes kraftigt den 1 januari 2011. Vid 20 veckors heltidsstudier var fribeloppet 68 500 kronor under 2011. Det innebär att en studerande som hade studiemedel under ett normalt läsår om 40 veckor kunde tjäna 137 000 kronor utan att studiemedlen reducerades. Det motsvarar en månadsinkomst på 11 400 kronor. En studerande som överstiger fribeloppsgränsen får sina studiemedel reducerade med 61 procent av den inkomst som överstiger fribeloppet.

Utveckling

Vid ansökan om studiemedel ska den sökande beräkna sin inkomst för det eller de kalenderhalvår som ansökan avser. Om den beräknade inkomsten överstiger fribeloppsgränsen, får den studerande utbetalningar med reducerade belopp. Om den studerande anmäler en inkomst först efter utbetalningarna är gjorda, kräver CSN tillbaka de studiemedel som har betalats ut för mycket. CSN kontrollerar sedan alla studiemedelstagare mot överskottet i inkomstlagen tjänst, näringsverksamhet och kapital enligt taxeringen för året. Denna kontroll genomförs först när taxeringen blir klar, det vill säga närmare två år efter studieåret. CSN beslutar då om återkrav av studiemedel för dem som har haft inkomster över fribeloppet och som tidigare inte meddelat detta.

Uppgifterna om reducerade studiemedel delas av ovanstående skäl upp i två delar: uppgifter om de utbetalda belopp som har reducerats utifrån den studerandes egen anmälan och uppgifter om belopp som återkrävts efter kontrollen. De senaste tillgängliga uppgifterna om efterkontroll och återkrav avser studie- och inkomståret 2009.

Diagram 5.20 Reducerade och återkrävda belopp med anledning av inkomster över fribeloppsgränsen, miljoner kronor, 2007–2011

Studiemedel som reduceras utifrån de studerades egna inkomstuppgifter har ökat fram till och med 2010. Att de egenanmälda inkomsterna ökade medan de efterkontrollerade

minskade under 2009 beror på att kontrollerna skärptes detta år. Sedan inkomståret 2008 kontrolleras även studiemedelstagare som enbart studerade den ena av årets båda terminer. Denna efterkontroll gjordes för första gången under 2009 och ledde till att CSN återkrävde studiemedel från 19 300 personer till ett belopp motsvarande 222 miljoner kronor. Beloppet var 7 procent lägre än det som återkrävdes vid efterkontrollen för inkomståret 2008. Den tydliga minskningen för 2011 förklaras med att fribeloppet höjdes kraftigt den 1 januari 2011.

Av studiemedelstagarna var det sammanlagt 7 procent som antingen fick reducerade studiemedel eller återkrav på grund av att inkomsten översteg fribeloppet under 2009. Det motsvarar 33 000 personer.³³ Det sammanlagda reducerade och återkrävda beloppet var 4 procent lägre för 2009 jämfört med 2008.

Under 2011 reducerades de utbetalda studiemedlen med motsvarande 54 miljoner kronor utifrån de inkomstuppgifter som de studerande själva hade anmält. Detta innebar en minskning med 39 procent. Under 2011 anmälde 12 400 studiemedelstagare en inkomst som ledde till reducerade studiemedel. Att det reducerade beloppet och antalet personer som får studiemedlen reducerade skulle minska i och med fribeloppshöjningen var väntat. Från 2010 till 2011 minskade antalet personer med 45 procent. Under 2013 kommer CSN att göra en efterkontroll av samtliga studiemedelstagares inkomster för 2011. De belopp som då kommer att återkrävas väntas också minska.

Arbete vid sidan av studierna

CSN har under hösten 2011 gjort en ny undersökning av de studerandes ekonomiska och sociala situation där frågor kring arbete vid sidan av studierna belystes särskilt.³⁴ Enligt undersökningen arbetade 46 procent av de studerande. Studerande utan studiemedel arbetar naturligt nog i större utsträckning än studerande med studiemedel. Av dem som hade studiemedel arbetade 42 procent vid sidan av sina studier, vilket var oförändrat jämfört med 2009. Kvinnor arbetar i högre grad än män och äldre studerandegrupper arbetar oftare än yngre. De kvinnor som studerar är äldre än männen, vilket innebär att det finns ett samband mellan kön, ålder och arbete.

Det är betydligt vanligare att studerande på eftergymnasial nivå arbetar vid sidan av studierna än att studerande på övriga nivåer gör det. Studerande på grundskolenivå arbetar i minst utsträckning parallellt med studierna. Trots detta är lånebenägenheten lägst för studerande på denna nivå. Skälet till att studerande på grundskolenivå inte arbetar är framför allt att de inte kan få något arbete.

De flesta som arbetar parallellt med studierna arbetar högst 40 timmar per månad. Av de studiemedelstagare som arbetar lägger 52 procent högst 20 timmar per månad på arbete, vilket motsvarar 5 timmar per vecka.

³³ En och samma studiemedelstagare kan få både reducerade studiemedel och återkrav vid efterkontroll. Siffran är nettoräknad, vilket innebär att den som fått både reduktion och ett senare återkrav bara räknas en gång.

³⁴ CSN (2012c).

5.6 Ålder och åldersgränser

Regler och syfte

Studierande på grundskole- eller gymnasienivå kan få studiemedel från och med höstterminen det år de fyller 20 år. För studierande på eftergymnasial nivå finns det inte någon nedre åldersgräns.

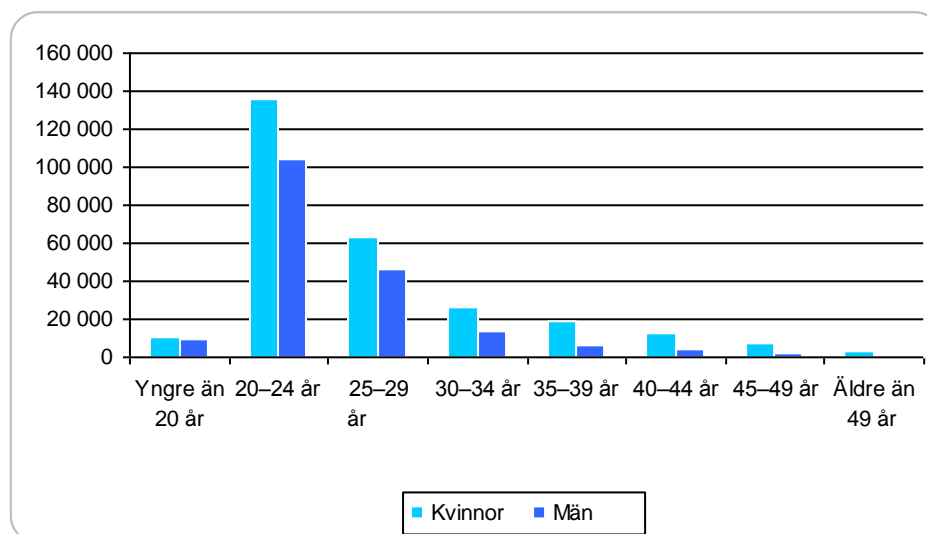
Nästa åldersgräns infaller det år den studierande fyller 25 år. Vissa studierande kan från den åldern få studiemedel med den högre bidragsnivån och även tilläggs lån. Det finns två övre åldersgränser, där den ena gäller rätten till studiebidrag och den andra rätten att låna. Studiebidrag lämnas som längst till och med det kalenderår en studierande fyller 54 år. Rätten till lån begränsas successivt från och med det år den studierande fyller 45 år. Denna begränsning innebär att det antal veckor som den studierande kan få studielån minskas enligt en så kallad lånetrappa. Den som är 45 år får låna i högst 220 veckor och därefter minskar rätten att låna med 20 veckor för varje år. Den som är 53 år får låna i högst 60 veckor och den som är 54 år i högst 40 veckor. Tidigare tagna studielån minskar möjligheterna att låna. Åldersgränserna för rätten till studiemedel har höjts successivt. Den senaste förändringen gjordes 2006 då åldersgränsen höjdes från 50 till 54 år.

Åldersgränserna syftar till att ge möjligheter till studier relativt långt upp i åldrarna. Åldersgränsen för studielån ska tillgodose behovet för personer i högre åldrar att studera samtidigt som riskerna för att studielån ska skrivas av hålls nere.

Studiemedelstagarnas ålder

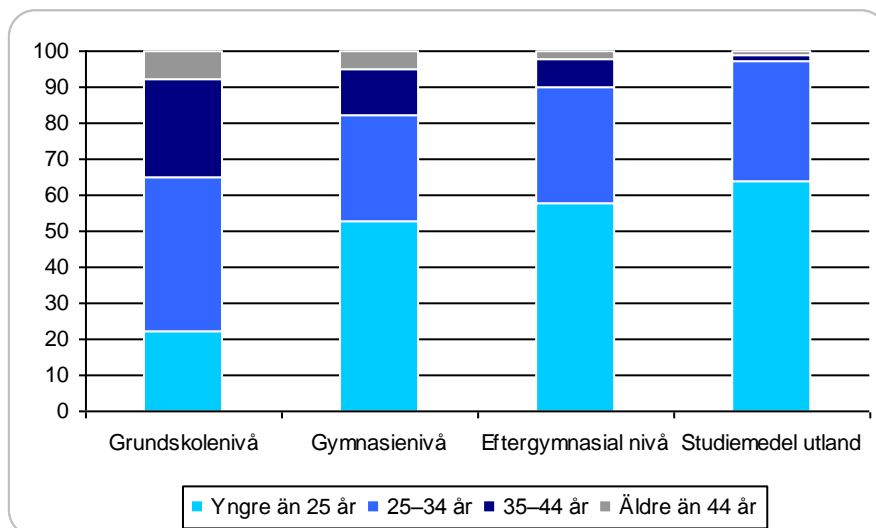
Åldersfördelningen bland studiemedelstagarna har varit relativt oförändrad sedan 2007. Andelen studiemedelstagare yngre än 25 år har dock ökat sedan 2007. Mer än hälften av studiemedelstagarna var under 2011 i åldern 20–24 år. Den andel av studiemedelstagarna som är yngre än 25 år har ökat från 53 till 56 procent mellan 2007 och 2011. Andelen studiemedelstagare under 20 år ökade mellan 2008 och 2009 som en följd av de stora ungdomskullarna. Denna grupp minskade under 2010 och har minskat ytterligare något under 2011.

Diagram 5.21 Antal studierande med studiemedel, fördelat på ålder och kön, 2011

Andelen kvinnliga studiemedelstagare ökar med stigande ålder. Jämnast är könsfördelningen i den yngsta åldersgruppen där 52 procent av studiemedelstagarna är kvinnor.

Diagram 5.22 Studerandes ålder, fördelat på åldersgrupp, utbildningsnivå och utlandsstudier, andel i procent, 2011

Av dem som studerar på grundskolenivå är 56 procent 30 år eller äldre, vilket är äldre än studerande på övriga nivåer. De som studerar utomlands är yngre än övriga studerande. Endast 7 procent av de utlandsstuderande är 30 år eller äldre.

Åldersfördelningen bland studerande på de olika utbildningsnivåerna har varierat mycket lite de senaste åren.

Prövningen av åldersgränserna

Över 15 000 studerande som var 45 år eller äldre hade studiemedel under 2011. Av dessa fick 342 helt avslag på sin ansökan om studielån, medan 374 personer bara kunde få lån en del av studietiden. Det innebär att 5 procent av studiemedelstagarna som är 45 år eller äldre inte kan beviljas lån i enlighet med sin ansökan.

Under 2011 var det 813 personer som var 54 år eller äldre som ansökte om studiemedel, vilket var något färre jämfört med 2010. Merparten av dessa kunde beviljas studiemedel, men sammanlagt 328 personer fick helt eller delvis avslag på sin ansökan på grund av åldersgränsen vid 54 år. Det är ett något mindre antal jämfört med 2010.

5.7 Tid med studiemedel

Regler och syfte

Studiemedel kan lämnas olika länge beroende på den studerandes utbildningsnivå och i vissa fall utbildningsbakgrund.

En studerande på grundskolenivå som redan har en fullständig grundskoleutbildning eller motsvarande svensk eller utländsk utbildning kan få studiemedel i högst 40 veckor. Studerande på grundskolenivå som inte har en sådan utbildning kan få studiemedel i högst 80 veckor. Den som dessutom behöver färdighetsträning i att läsa, skriva eller räkna kan få studiemedel i ytterligare 20 veckor, det vill säga i sammanlagt högst 100 veckor.

På gymnasienivå kan den som inte har en treårig gymnasieutbildning få studiemedel i högst 120 veckor. Den som har en sådan utbildning, eller en motsvarande svensk eller utländsk utbildning kan få studiemedel i högst 80 veckor. För högskolestudier och andra eftergymnasiala studier kan en studerande få studiemedel i högst 240 veckor, vilket motsvarar studier under tolv terminer.

I samband med studiestödsreformen 2001 skärptes och preciserades tidsgränserna. Tidigare var det möjligt för CSN att gå utöver tidsgränserna om det fanns särskilda skäl. Bedömningen av om det fanns särskilda skäl var relativt generös. Reglerna förändrades något 2006 som ett led i de åtgärder som då vidtogs för att öka äldre studerandes möjligheter att få studiemedel. Sedan 2006 kan studiemedel beviljas utöver tidsgränserna med upp till 40 veckor till studerande över 40 år, om det finns särskilda skäl.

Tidsgränserna i studiemedelssystemet ska ge alla studerande möjligheter att genomföra sina studier. Dessutom ska de samtidigt uppmuntra till snabba och effektiva studier.

Hur länge har låntagarna studiemedel?

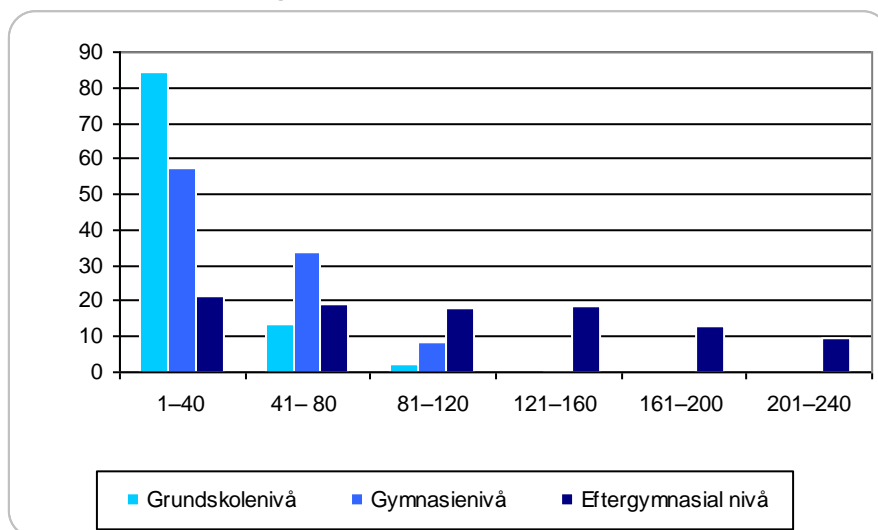
Det finns inte någon statistik över hur länge de studerande i genomsnitt har studiemedel, eftersom det är svårt att ta fram sådan statistik. Det beror på att många studerande dels läser fristående kurser med okänd slutpunkt, dels växlar mellan studier och annan sysselsättning. Detta gör att det är svårt att avgöra vem som återkommer med en ny ansökan om studiemedel och vem som inte gör det.

För att ge en bild av hur länge de studerande använder studiemedel har CSN i stället tagit fram uppgifter över studerande med studielån som blir återbetalningsskyldiga på sitt lån.³⁵ Detta inträffar mellan sex och tolv månader efter den senaste perioden med studiemedel. De flesta som blir återbetalningsskyldiga har alltså studerat färdigt, vilket innebär att det antal studiemedelsveckor de använt bör ge en god indikation hur länge de studerande har studiemedel.

Av studiemedelstagarna studerar en fjärdedel med studiemedel i högst 40 veckor. Det är vanligare med så korta studietider vid studier på lägre nivåer. Bland studerande på eftergymnasial nivå är det naturligt nog en högre andel av studiemedelstagarna som studerar under längre tid.

³⁵ Uppgifter för 2011 baseras på 82 400 nya återbetalningsskyldiga låntagare 2012. Beräkningssättet har förfinats ytterligare jämfört med tidigare år. Bland annat räknas numera även veckor med studiestöd före den 2 juli 2001, medan veckor med studiemedel under sjukdom inte tas med i beräkningen. De data som presenteras i denna rapport kan därför inte helt jämföras med de data som redovisas i tidigare års studiestödsrapporter.

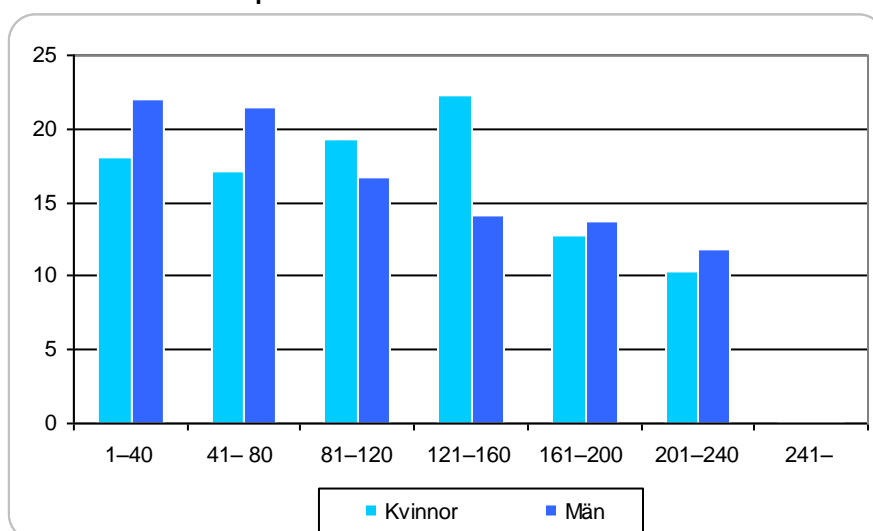
Diagram 5.23 Låntagare som blivit återbetalningsskyldiga 2012, fördelat på utbildningsnivå och antal studiemedelsveckor, andel i procent

Av diagrammet framgår det att 84 procent av dem som har studerat på grundskolenivå hade studiemedel för studier på den nivån i högst 40 veckor. Bland dem som har studerat på gymnasienivå var det 57 procent som hade studiemedel i högst 40 veckor. På eftergymnasial nivå var det 22 procent som hade studiemedel i högst 40 veckor.

En närmare granskning av dem som studerar på eftergymnasial nivå visar på ganska stora skillnader mellan hur länge kvinnor och män använder studiemedel.

Diagram 5.24 Låntagare på eftergymnasial nivå som blivit återbetalningsskyldiga 2012¹, fördelat på kön och antal studiemedelsveckor, andel i procent

¹ Här redovisas endast studiemedelsveckor vid studier på eftergymnasial nivå i Sverige och utomlands, även om de studerande har studerat på andra utbildningsnivåer.

Det är en högre andel män än kvinnor som studerar antingen kort eller lång tid på eftergymnasial nivå. Av männen har 22 procent studiemedel för eftergymnasiala studier i högst 40 veckor jämfört med 18 procent av kvinnorna. Av kvinnorna är det 23 procent som har studiemedel för eftergymnasiala studier i mer än 160 veckor jämfört med 26 procent av männen. Kvinnorna är överrepresenterade på många av de medellånga utbildningarna, vilket gör att de tar studiemedel i mellan två och fyra år.

Många studerande har studiemedel för studier på mer än en utbildningsnivå. I tabellen redovisas dels hur många veckor de studerande i genomsnitt har studiemedel på en viss utbildningsnivå, dels hur många veckor de har studiemedel sammanlagt på alla utbildningsnivåer.

Tabell 5.9 Genomsnittligt antal veckor med studiemedel för låntagare som blivit återbetalningsskyldiga 2012, fördelat på utbildningsnivå

	Grundskole- nivå	Gymnasie- nivå	Eftergymnasial nivå ¹
Antal veckor på aktuell nivå	28	44	114
Antal veckor på samtliga nivåer	83	96	127

¹ Inklusivt utlandsstuderande.

På grundskolenivå hade låntagarna som blev återbetalningsskyldiga 2012 haft studiemedel i genomsnitt 28 veckor. Eftersom många av dessa låntagare även hade studerat på andra nivåer, företrädesvis på gymnasienivå, hade de i genomsnitt studiemedel i totalt 83 veckor. Låntagare på gymnasienivå hade i genomsnitt haft studiemedel i 44 veckor på den nivån och 96 veckor totalt. En del av dessa låntagare har därmed även studerat på grundskolenivå eller eftergymnasial nivå.

Studerande på eftergymnasial nivå är de som mest sällan läser på någon annan nivå. Detta medför att skillnaden mellan antalet studiemedelsveckor på eftergymnasial nivå och på samtliga nivåer endast är 13 veckor för dem.

Studerande på eftergymnasial som blev återbetalningsskyldiga 2012 hade använt studiemedel i genomsnitt 114 veckor för studier på den nivån. De som blev återbetalningsskyldiga 2011 hade använt studiemedel i 120 veckor. Det genomsnittliga antalet har alltså minskat med sex veckor. För studerande på grundskole- och gymnasienivå var det inte någon förändring.

Av de nya återbetalare 2012 som hade studerat på eftergymnasial nivå var det 50 000 som hade haft studiemedel enbart för studier i Sverige. Närmare 2 400 hade studerat enbart utomlands och 7 200 hade studerat både i Sverige och utomlands. I tabellen framgår vissa skillnader mellan de tre grupperna.

Tabell 5.10 Genomsnittligt antal veckor med studiemedel på eftergymnasial nivå för låntagare som blivit återbetalningsskyldiga, fördelat på studier i Sverige och utomlands, 2011–2012

	Studier i Sverige	Studier utomlands	Studier i Sverige och utomlands
Återbetalningsskyldiga 2011	114	102	158
Återbetalningsskyldiga 2012	109	87	161

Den genomsnittliga förbrukningen av veckor är något lägre bland dem som enbart har studerat utomlands jämfört med dem som tillbringat hela sin studietid i Sverige. Jämfört med 2011 har antalet veckor minskat för dem som enbart studerat i Sverige eller enbart utomlands, medan antalet har ökat för dem som delvis har studerat utomlands. Skillnaden mellan åren är störst för gruppen som helt studerat utomlands. Denna skillnad beror på att de som blev återbetalningsskyldiga 2012 i större utsträckning hade studiemedel för kortare studier som varade högst två år.

Många av dem som studerar både i Sverige och utomlands studerar i ett annat land under en termin eller ett år, som en del av sin svenska högskoleutbildning. Denna grupp hade den högsta genomsnittliga förbrukningen av studiemedelsveckor både 2011 och 2012. En slutsats av detta är att utlandsstudier i kombination med en svensk högskoleutbildning ofta förlänger den totala studietiden.³⁶

Avslag på grund av veckobegränsningen

Studierande som har haft studiemedel så länge som studiemedelsbestämmelserna medger, men som inte är klara med sina studier, avstår från att ansöka om studiemedel eller väljer att ändå få en ansökan om studiemedel prövad. De som ansöker om studiemedel får då oftast avslag på sin ansökan. Eftersom många studierande sannolikt avstår från att lämna in en ansökan, ger antalet avslag inte någon fullständig bild av hur många som har behov av studiemedel under längre tid. Antalet och andelen avslag bör dock kunna ses som en indikation på om det är många studierande som är i behov av ytterligare studiemedel eller inte.

Tabell 5.11 Avslag, fördelat på helt och delvis avslag samt på utbildningsnivå och utlandsstudier, andel i procent (antal), 2010–2011

	Helt avslag		Delvis avslag	
	2010	2011	2010	2011
Grundskolenivå	1,5 % (392)	1,6 % (393)	4,3 % (1 110)	4,4 % (1 104)
Gymnasienivå	0,5 % (580)	0,4 % (558)	1,7 % (2 143)	1,7 % (2 167)
Eftergymnasial nivå	0,1 % (434)	0,1 % (455)	0,9 % (2 964)	0,9 % (2 936)
Utlandsstudier (eftergymnasial nivå)	0,1 % (22)	0,1 % (34)	1,9 % (547)	2,0 % (604)

Under 2011 fick 8 251 sökande helt eller delvis avslag på sin ansökan om studiemedel på grund av att de redan hade utnyttjat det maximala antalet studiemedelsveckor. Det motsvarar 1,6 procent av samtliga ansökningar om studiemedel.

Störst risk att få avslag på sin ansökan om studiemedel är det för dem som studerar på grundskolenivå, där 6 procent av de sökande får helt eller delvis avslag. Andelen avslag har också ökat de senaste åren när det gäller grundskolestuderande. CSN har i en särskild rapport från 2010 pekat på att studiemedelsveckorna är knappt tilltagna för studierande på grundskolenivå.³⁷

Under 2011 lämnades 606 ärenden gällande veckobegränsningen till Överklagandenämnden för studiestöd (ÖKS). Av dessa gällde 254 överklagade ärenden veckobegränsningen på eftergymnasial nivå och 352 överklagade ärenden veckobegränsningen på grundskole- och gymnasienivå. Antalet överklagade ärenden om veckobegränsning som överlämnades till ÖKS har minskat jämfört med 2010.

ÖKS biföll 1 procent av de ärenden som avgjordes under 2011 och som avsåg studier på eftergymnasial nivå och 5 procent av dem som avgjordes under 2011 och som avsåg studier på grundskole- eller gymnasienivå. Andelen bifall av ärenden om studier på grundskole- eller gymnasienivå ökade mellan 2010 och 2011.³⁸

³⁶ En tredjedel av de utlandsstudierande anger att utlandsstudierna förlängde deras utbildningstid (CSN [2010a]).

³⁷ CSN (2010b).

³⁸ ÖKS (2011). Det ska noteras att uppgifterna skiljer sig från vad som redovisas av ÖKS i sin årsredovisning. Skillnaderna beror på att ÖKS redovisar inkomna och avgjorda ärenden under 2010. CSN:s uppgifter om tilldelning av studiestöd avser ansökningar om studiemedel för 2010, oavsett när överklagandet kom in till och behandlades av CSN.

Veckogränsernas betydelse för de studerande

Enligt svaren i CSN:s senaste enkätundersökning hösten 2011 hade andelen studerande som påverkades av veckobegränsningarna minskat mellan 2007 och 2011. År 2011 angav 76 procent att de inte påverkades av veckogränsen i sina studier eller att de inte kände till att det fanns en sådan gräns. Det är en lika hög andel som 2009. Andelen studerande som inte påverkas av veckogränserna ökade med 7 procentenheter mellan 2007 och 2011.³⁹

Studerande på grundskolenivå anger oftare än andra att de påverkas i sina studier av veckogränserna. Detta ligger i linje med att studerande på grundskolenivå är de som oftast får avslag på sina ansökningar på grund av att veckorna har tagit slut. Studerande på högre utbildningsnivåer och utomlands tycks ha mindre problem med att slutföra studierna inom de ramar studiemedelsreglerna medger.

En studie från 2010 visar att veckobegränsningen ses som det enskilt största problemet med studiemedelssystemet för studerande på grundskolenivå. Merparten av de studerande på grundskolenivå som inte hinner klart med studierna när studiemedelsveckorna tar slut är studerande som sedan tidigare har en grundskoleutbildning. För många är 40 veckor för lite tid för att inhämta de kunskaper som behövs för att gå vidare, trots den tidigare utbildningen. Dessutom har många av dem med mycket kort tidigare utbildning och små förkunskaper oproportionerligt ofta svårt att hinna klart med sina studier under de 100 veckor som studiemedel kan lämnas. En majoritet av dem som får helt avslag på sin ansökan om studiemedel avstår från att studera, vilket kan innebära att de har svårt att komma vidare i sina studier eller i arbetslivet.⁴⁰

5.8 Studieresultat

Regler och syfte

För att fortsätta studiemedel ska beviljas, krävs det att den studerande uppnår tillräckliga studieresultat. Kraven på studieresultat syftar till att studieeffektiviteten ska vara god och att den studerande inte ska kunna ta stora studielån utan att uppvisa studieresultat. För att en studerande som haft studiemedel ska kunna beviljas fortsatta studiemedel måste han eller hon visa på tillräckliga studieresultat och studierna ska ha bedrivits i normal takt. För en högskolestuderande är kravet att klara minst 75 procent av sina studier för att kunna få nya studiemedel. För den som studerar på grundskole- eller gymnasienivå krävs det i princip att studieplanen följs. En sammanlagd eftersläpning på upp till en halv termin tillåts dock för dem som studerar på komvux. Om studieresultatet inte är tillräckliga, kan den studerande ändå beviljas studiemedel om det finns särskilda skäl.

Sedan den 1 juli 2010 gäller nya regler för studieresultatprövning i syfte att öka genomströmningen på utbildningar och att öka rättssäkerheten i prövningen.⁴¹ De ändrade reglerna avsåg främst studier på eftergymnasial nivå. Prövningen innebär nu enbart en bedömning av uppnådda resultat och eventuella skäl som kan förklara bristande resultat.

³⁹ CSN (2012c). Det kan finnas respondenter som anger både att de inte påverkas av veckogränserna och att de inte påverkas av veckogränserna av skälet att de inte känner till dem.

⁴⁰ CSN (2010b).

⁴¹ Prop. 2009/10:141.

Före regeländringen kunde en högskolestuderande beviljas studiemedel om han eller hon klarade minst 50 procent av studieresultatet. Detta förutsatte dock att han eller hon tidigare hade klarat i genomsnitt minst 75 procent av sina studieresultat. Denna möjlighet avskaffades den 1 juli 2010, vilket innebär att kravet på studieresultat alltid betyder att den studerande måste klara minst 75 procent av sina kurser.

Bedömningen av vilka skäl som kan beaktas för dem som inte nått tillräckliga studieresultat har blivit mer restriktiv. Det ska även finnas ett tydligt samband mellan det skäl som anges och det bristande studieresultatet. Exempelvis accepteras inte längre byte av studieinriktning som ett förhållande som gör att bristande resultat kan accepteras. Bristande resultat accepteras inte heller om det var länge sedan studierna bedrevs.

Prövningen av studieresultat

Under 2009 fick 14 300 personer avslag på grund av bristande studieresultat. Redan under hösten 2010 fick de ändrade reglerna för studieresultatprövningen stort genomslag i CSN:s prövning. Under 2010 ökade antalet till 26 200 personer och ökningen fortsatte även under 2011, det första hela kalenderåret efter regeländringen, då 38 400 personer fick ett avslag på grund av att deras studieresultat var otillräckliga. Andelen som fick ett avslag under 2011 är drygt 7 procent av samtliga som ansökte om studiemedel.⁴²

För att bättre spegla regeländringens effekter på resultatprövningen presenteras här en ny serie där antalet avslag på grund av bristande studieresultat redovisas per läsår istället för kalenderår.

Tabell 5.12 Antal avslag p.g.a bristande studieresultat, studerande i Sverige eller utomlands, fördelat på utbildningsnivå och läsår

	Grundskolenivå	Gymnasienivå	Eftergymnasial nivå	Totalt ¹
2006/07	598	2 625	7 181	10 221
2007/08	687	2 529	7 727	10 762
2008/09	706	2 677	7 565	10 772
2009/10	872	3 541	8 996	13 166
2010/11	1 369	8 366	19 508	28 791

¹ Siffrorna är bruttoräknade vilket innebär att en person kan förekomma på flera studienivåer. Den totala siffran är nettoräknad.

Mellan läsåren 2006/07 och 2008/09 var antalet avslag på grund av bristande studieresultat relativt oförändrade. Under läsåret 2009/2010 ökade antalet avslag med drygt 2 400 personer. Läsåret 2010/11, det första läsåret då de nya reglerna tillämpades, mer än fördubblades antalet avslag. Ökningen är en direkt effekt av regeländringen.

En studerande som inte uppnår tillräckliga studieresultat kan trots detta beviljas studiemedel om det finns särskilda skäl.

⁴² Uppgifterna skiljer sig från vad CSN tidigare har redovisat. Detta beror på att CSN i denna publikation har ändrat sättet att söka fram uppgifterna. I äldre statistik har antalet studerande som fått avslag p.g.a. bristande studieresultat underskattats. Även siffrorna gällande återkvalificeringar har uppdaterats och sökts fram på ett nytt sätt i denna publikation.

Tabell 5.13 Antal studerande som fått bifall trots bristande studieresultat, fördelat på skäl, 2010–2011¹

Skäl till bifall	2010	2011
Studier för mer än 10 år sedan	2 881	54
Nystart (normalt studier för mer än 3 år sedan)	3 391	270
Byte av utbildningsnivå	1 245	81
Byte av utbildning inom samma nivå	3 039	116
Personliga förhållanden	6 982	4 349
God totalbild	1 227	38
Totalt	18 865	4 908

¹ Vissa beslutsgrunder användes övergångsvis även för beslut fattade för läsåret 2010/11.

Antalet studerande som beviljades studiemedel med hänsyn till särskilda skäl, trots bristande resultat, minskade med 14 000 personer mellan 2010 och 2011. Detta är en direkt effekt av regeländringen, eftersom i princip endast bifall med hänsyn till personliga förhållanden kan ges. Övriga orsaker till bifall används inte längre.

Den som inte kan beviljas studiemedel med hänsyn till särskilda skäl kan återkvalificera sig för studiemedel genom att hämta igen de poäng som saknas. CSN har i en särskild granskning följt upp hur många personer som återkvalificerade sig efter ett avslag under läsåret 2010/11. Av 27 280⁴³ personer återkvalificerade sig 32 procent till nya studiemedel under samma period som de hade fått avslag. Inom tre halvår efter avslaget hade 53 procent återkvalificerat sig till nya studiemedel. Detta innebär att 47 procent av de som fick ett avslag på sin studiemedelsansökan under läsåret 2010/11 ännu inte hade återkvalificerat sig till nya studiemedel.

De ändrade reglerna har främst påverkat dem som studerade för länge sedan med otillräckliga studieresultat och dem som bytt utbildning efter ett felval eller liknande. Dessa studerande kunde tidigare ofta beviljas studiemedel trots bristande resultat, förutsatt att de tidigare studierna bedrevs för mer än tre år sedan eller att den som bytte utbildning kunde göra det troligt att de nya studierna skulle kunna slutföras inom normal tid. Efter den 1 juli 2010 har en studerande som anfört sådana skäl inte beviljats studiemedel. En studerande som har anfört personliga skäl till bristande resultat är dessutom alltid tvungen att styrka dessa skäl för att få studiemedel, vilket inte alltid var nödvändigt före den 1 juli.

Under 2011 prövade ÖKS 2 208 ärenden om studieresultatprövning, vilket är en ökning med 466 ärenden jämfört med 2010. Ökningen var större bland studerande på grundskole- och gymnasienivå (ökning med 48 procent) än bland studerande på eftergymnasial nivå (ökning med 20 procent). ÖKS biföll 150 överklaganden, vilket motsvarar 8 procent av ärendena. Det är en lika hög andel som 2010.⁴⁴

Högskolestuderandes studieprestationer

Studiemedelstagarnas studieprestationer har undersökts vid fyra tillfällen sedan mitten av 1990-talet genom att studiemedelsregistret samkörs med högskolornas studiedokumentationsregister LADOK. Den senaste undersökningen genomfördes under hösten 2011 och gäller studieresultaten för läsåret 2010/11. Endast heltidsstuderande på högskolenivå i Sverige omfattas av undersökningen.

⁴³ Studerande som läste sommarkurser är inte medräknade, därav skillnaden mot det totala antalet i tabell 5.12.

⁴⁴ ÖKS (2012).

Tabell 5.14 Andel studerande som klarat poänggränser, fördelat på utbildningsform, läsåret 2010/11

	Antal studerande	Poängmedelvärde	<37,5	<45	<54	<60
Program mot yrkesexamen	96 762	56	10	15	31	41
Övriga program	56 325	54	13	20	40	48
Kurser	15 880	49	22	30	51	55
Riket totalt	168 967	55	12	18	36	45

Under läsåret 2010/11 klarade studiemedelstagarna i genomsnitt 55 högskolepoäng, vilket innebär att heltidsstuderande med studiemedel klarar 91 procent av ett heltidsåtagande. Den genomsnittliga prestationsgraden för samtliga studerande, även de som studerar på deltid och utan studiemedel, var 79 procent under 2010. Det motsvarar 47,4 högskolepoäng vid heltidsstudier.⁴⁵ Studiemedelstagare presterar alltså något bättre än genomsnittet av samtliga högskolestuderande. Det kan bero på ett antal faktorer, exempelvis att gruppen heltidsstuderande med studiemedel mer sällan än övriga studerar på distans och att studiemedelstagarna oftare än andra har studierna som sin huvudsyssla.

Programstuderande klarar fler poäng än kursstuderande, vilket de även har gjort vid alla tidigare undersökningstillfällen. Programstuderande på yrkesprogram klarar flest poäng, men andelen som klarar mindre än 45 högskolepoäng är lägst för dessa programstuderande. Skillnaderna kan delvis förklaras med att programstuderande ofta har mer lärarledd undervisning och mer praktik, samtidigt som kursstuderande oftare läser på distans. Det kan också finnas olika motiv till studier för program- respektive kursstuderande, vilket påverkar deras studieprestationer.

Vid de tidigare undersökningarna som CSN har genomfört har studiemedelstagarnas prestationer varit mer eller mindre oförändrade. Denna trend tycks bestå.

Tabell 5.15 Andel studerande som klarat poänggränser, fördelat på läsår

	Antal studerande	Poängmedelvärde	<37,5	<45	<54	<60
2010/11	168 967	55	12	18	36	45
2008/09	155 871	55	13	19	37	46
2004/05	178 142	54	13	20	40	48
1995/96 ¹	125 369	55		18	37	46

¹ För läsåret 1995/96 inhämtades det inte några uppgifter om andelen studerande som klarade mindre än 37,5 högskolepoäng (62,5 procent av studieåtagandet).

Poängmedelvärdet för läsåret 2010/11 är samma som under läsåret 2008/09. Andelen studerande som har klarat mindre än 45 poäng, som är gränsen för att vara garanterad nya studiemedel, har minskat något sedan läsåret 2004/05 och är nu 18 procent. Detta kan eventuellt ses som ett tecken på att studiemedelstagarna har blivit något mer effektiva.

⁴⁵ Hämtat från Högskoleverket, <http://www.hsv.se>, den 23 mars 2012.

Tabell 5.16 Andel studerande som klarat poänggränser, fördelat på kön, läsåret 2010/11.

	Antal studerande	Poängmedelvärde	<37,5	<45	<54	<60
Kvinnor	99 740	56	9	15	32	40
Män	69 227	53	15	23	42	52

Kvinnliga studiemedelstagare presterar bättre än manliga. I genomsnitt klarar kvinnorna 3 högskolepoäng mer än männen. Det är även en högre andel av männen som inte klarar poänggränsen på 45 högskolepoäng och som därmed riskerar att få avslag på sin ansökan om studiemedel på grund av att studieresultaten är för dåliga.

Uppföljning av de ändrade reglerna för resultatprövningen

Under hösten 2011 gjorde CSN en utvärdering av de ändrade reglerna för studieresultatsprövningen och undersökte effekterna av dessa under det första läsåret 2010/11.⁴⁶ Undersökningen behandlar endast studier på högskolenivå i Sverige. Utvärderingen omfattade bland annat en enkätundersökning riktad till de studerande, en genomgång av studiemedelstagarnas studieprestationer samt en granskning av överklaganden och bifallsbeslut från ÖKS.

Enkätundersökningen visar att de studerande påverkas i relativt liten omfattning av kraven på studieresultat för att kunna få nya studiemedel. Av de studerande som kände till resultatkraven angav 58 procent att de inte påverkades av detta i sina studier. Endast 14 procent av dem presterade bättre tack vare kraven på studieresultat. Däremot uppgav 29 procent av de studerande att kraven hade orsakat oro för att de inte skulle beviljas nya studiemedel.

De som fick ett avslag på sin studiemedelsansökan under läsåret 2010/11 uppger ofta att orsaken till det otillräckliga resultatet var brist på ansträngning eller personliga problem som påverkade studierna. För dem vars bristande studieresultat beror på den egna ansträngningen kan de ökade kraven teoretiskt sett ha en viss påverkan genom att de anstränger sig mer efter ett avslag.

Majoriteten av de studerande som fick ett avslag uppger att de saknade förhållandevis få poäng och att de tog igen de poäng som saknades relativt fort. Detta innebär alltså att många återkvalificerade sig till nya studiemedel. För dem kan studieresultatskraven antas ha en positiv effekt på så sätt att de snabbt tog igen de poäng som saknades. Det är även möjligt att återkvalificeringar har blivit mer intressant för de studerande i och med att möjligheten att få bifall med hänsyn till personliga skäl har minskat markant sedan regeländringen.

Någon effekt på genomströmningen i högskolan går inte att utläsa av den uppföljning som har genomförts. Studiemedelstagarnas studieprestationer har varit mer eller mindre oförändrade jämfört med tidigare läsår. Andelen studerande som befinner sig under poänggränsen på 45 högskolepoäng har dock minskat med 1 procentenhet. Det innebär att en högre andel studerande nu klarar gränsen för att beviljas nya studiemedel. Bland de manliga studiemedelstagarna är minskningen 2 procentenheter. Eftersom män generellt sett presterar sämre än kvinnor, är det möjligt att ökningen av andelen män som klarar minst 45 högskolepoäng kan tyda på att de anstränger sig mer. I enkätundersökningen angav en högre andel av männen att avslaget på

⁴⁶ CSN (2012b).

studiemedelsansökan hade fått dem att anstränga sig mer och lägga ner mer tid på sina studier.

Den totala andelen ändringar av överklagade beslut, både CSN:s egna omprövningar och ÖKS:s ändringar, minskade mellan 2009/10 och 2010/2011. Andelen ändringar av ÖKS ökade dock mellan de aktuella läsåren.

Den granskning av bifallsbeslut från ÖKS som genomfördes inom ramen för uppföljningen visar att dessa beslut ofta gällde ärenden där det exempelvis kommit in intyg om avklarade poäng. Intygen hade dock kommit in först efter det att CSN hade omprövat ärendet och överlämnat det till ÖKS. Antalet överklaganden som lämnas till ÖKS och antalet bifall från ÖKS kan därmed inte tolkas som att rättssäkerheten i CSN:s prövning har minskat sedan regeländringen. De beslut som fattas av CSN grundar sig på de aktuella uppgifter som finns när beslutet fattas. Även om det tillkommer uppgifter efter det att ärendet överlämnats till ÖKS, har CSN fortfarande fattat rätt beslut utifrån de uppgifter som fanns vid tidpunkten för grundbeslutet.

Uppföljningen visar sammanfattningsvis att det finns vissa tecken på att en del av de syften som låg till grund för regeländringen har uppnåtts. Det är dock enligt CSN:s mening ännu för tidigt att uttala sig om huruvida förändringen av resultatprövningen har bidragit till högre genomströmning på olika utbildningar, vilket var huvudsyftet med förändringen.

5.9 Studiemedel vid sjukdom och vid vård av barn och närstående

Egen sjukdom

Inom studiemedelssystemet finns det en form av sjukförsäkring för de studerande. Denna försäkring har två beståndsdelar: dels har en studerande som blir sjuk och är helt oförmögen att studera rätt att behålla studiemedlen under sjukdomstiden, dels får den som tar studielån lånet avskrivet från och med sjukdag 31.

De veckor med studiemedel som den studerande använder under sjukdomstiden räknas inte in vid beräkningen av det maximala antalet studiemedelsveckor. Detta gäller från den första veckan under sjukdomstiden. Det ställs inte heller något krav på studie-resultat för den tid då en studerande är sjuk.

Studerande i Sverige ska anmäla sjukdom till Försäkringskassan, eftersom det är de som sköter prövningen av studieförmågan. Studerande utomlands ska anmäla sjukdom till CSN. De lån som skrivs av finansieras inom socialförsäkringsområdet genom att Försäkringskassan årligen för över medel till CSN motsvarande kostnaden för skuldreduceringen.

Under 2011 hade 7 600 studerande godkända frånvarodagar på grund av sjukdom. Det motsvarar 1,6 procent av samtliga studiemedelstagare. Av dem hade 5 300 studerande en godkänd sjukperiod som var minst en vecka lång och som därmed räknades bort från det maximala antalet studiemedelsveckor. Det motsvarar 1,1 procent av samtliga studiemedelstagare. Sammanlagt fick dessa personer 31 100 studiemedelsveckor borträknade på grund av sjukdom. Detta innebär att varje person fick i genomsnitt 6 veckor borträknade under året. Att det är mindre än 2 procent av studiemedelstagarna

som anmäler sjukdom bör betyda att många avstår från att anmäla sjukdom till Försäkringskassan.

Prövningen av skuldreducering vid sjukdom sker alltid med en viss eftersläpning. För studerande som varit sjuka under andra kalenderhalvåret 2011 har prövningen inte kunnat genomföras på grund av pågående utvecklingsarbete av det it-system som dessa ärenden handläggs i. Siffrorna för 2011 gäller därför endast de studerande som var sjuka under det första kalenderhalvåret 2011 och kan därför inte jämföras med uppgifterna i föregående års rapport. Fullständiga uppgifter för 2011 kommer att finnas i nästa års rapport och då kan även jämförelser över tiden göras.

Under första kalenderhalvåret 2011 var 1 400 låntagare helt oförmögna att studera så länge att de fick en reducering av sin studieskuld. Sammanlagt har låntagarna fått en reducering av sina studieskulder med 13,9 miljoner kronor, vilket innebär att det genomsnittligt avskrivna beloppet är 10 000 kronor per person under första kalenderhalvåret 2011. I genomsnitt fick låntagarna lån avskrivna motsvarande 53 studiedagar. Detta innebär att de som fick skuldreducering på grund av sjukdom var sjukskrivna under i genomsnitt 83 dagar. Av dem som fick skuldreducering på grund av sjukdom var 79 procent kvinnor, vilket innebär att kvinnorna var överrepresenterade. Kvinnorna utgjorde 59 procent av låntagarna.

Studerande på olika utbildningsnivåer beviljades skuldreducering ungefär i enlighet med hur hög andel av studiemedelstagarna som studerade på respektive nivå. Det avskrivna beloppet var i genomsnitt 11 400 kronor för studerande på eftergymnasial nivå och i genomsnitt 2 300 respektive 6 900 kronor för studerande på grundskole- och gymnasienivå. Skillnaden mellan utbildningsnivåerna beror på att många studerande på grundskole- och gymnasienivå har studiemedel med den högre bidragsnivån. De lånar därmed lite mindre och får följaktligen skuldreducering med ett lägre belopp.

Äldre låntagare är oftare sjuka under långa perioder och får därmed oftare skuldreducering jämfört med yngre låntagare. Av dem som fick skuldreducering var 34 procent yngre än 25 år, trots att 49 procent av samtliga låntagare var yngre än 25 år under första kalenderhalvåret 2011. Detta borde innebära att studerande på grundskole- och gymnasienivå, som generellt sett är äldre, skulle få skuldreducering i större utsträckning än studerande på eftergymnasial nivå. Så är dock inte fallet, vilket kan bero på att studerande på de lägre utbildningsnivåerna anmäler sjukdom i mindre utsträckning än studerande på eftergymnasial nivå.

Vård av barn eller närstående

En studerande kan behålla sina studiemedel när han eller hon vårdar barn eller närstående. Sedan den 1 juli 2010 kan även avskrivning av lån ske för den som vårdar barn eller närstående under längre tid än 30 dagar, det vill säga på motsvarande sätt som vid egen sjukdom. Vård av barn eller närstående anmäls till och prövas av CSN.

Under 2011 behöll 1 300 personer sina studiemedel vid vård av barn, medan 21 personer behöll studiemedlen vid vård av närstående. Av dem som vårdade barn hade 600 personer en godkänd frånvaroperiod som var minst en heltidsvecka lång och som därmed räknades bort från den studerandes maximala antal studiemedelsveckor. Motsvarande antal bland dem som vårdade närstående var 17 personer. De som vårdade barn fick sammanlagt 1 100 veckor borträknade på grund av detta, vilket är i genomsnitt 2 veckor per person. För dem som vårdade en närstående räknades i genomsnitt 5 veckor bort.

CSN har ännu inte prövat några ärenden om rätt till avskrivning vid vård av barn eller närstående. Dessa ärenden är bordlagda till hösten 2012 på grund av att myndighetens uppbyggnad av datasystem för denna hantering har flyttats fram.

5.10 Prövningen av ansökningar om studiemedel

Det är fler personer som ansöker om studiemedel än som beviljas stöd. Hittills har denna rapport behandlat antalet studiemedelstagare. I detta avsnitt redovisas hur många personer som ansöker om studiemedel och hur stor del av dem som får bifall respektive avslag på sin ansökan. Även de vanligaste orsakerna för avslag redovisas. Uppgifter om särskilda prövningsgrunder finns även i de olika sakavsnitten.

Tabell 5.17 Antal personer som fått bifall respektive avslag på sin ansökan om studiemedel, fördelat på kön, 2011¹

	Kvinnor	Män	Totalt
Bifall	259 833	174 302	434 135
Delvis avslag/bifall	15 285	12 368	27 653
Avslag	45 535	37 523	83 058

¹ En person kan under året få beslut om både bifall och avslag. Det medför att summan av antalet personer som fick beslut om bifall och avslag är större än det nettoräknade antal personer som ansökte om och fick beslut om studiemedel.

Under 2011 fick 500 600 sökande ett beslut om studiemedel från CSN. De flesta fick antingen ett bifalls- eller ett avslagsbeslut. Det var 83 100 personer som någon gång under året fick helt avslag på sin ansökan. Dessutom fick 27 700 personer delvis avslag och delvis bifall på sin ansökan, vilket exempelvis kan bero på att studiemedelsveckorna tar slut under en pågående termin.

Tabell 5.18 Andel bifall och avslag av samtliga personer som fått beslut om studiemedel, fördelat på kön, procent, 2010–2011

	2010			2011		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
Bifall	84	81	82	81	78	80
Delvis avslag/bifall	4	5	5	5	6	5
Avslag	12	14	13	14	17	15

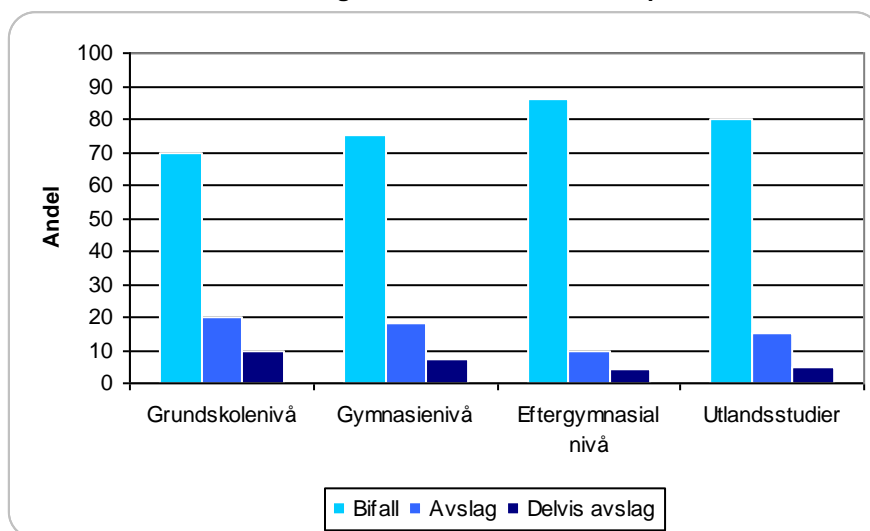
Andelen av de sökande som får helt avslag på sin studiemedelsansökan ökade från 13 procent under 2010 till 15 procent under 2011. Ökningen beror främst på att fler får avslag för att de inte har uppnått tillräckliga studieresultat.

Män får oftare avslag på sin ansökan om studiemedel jämfört med kvinnor, vilket bland annat beror på att män redovisar sämre studieresultat än kvinnor.⁴⁷

Den vanligaste orsaken till att studiemedel inte beviljas är att den sökande saknar tillräckliga studieresultat. Det är rimligt att anta att antalet avslag på grund av bristande studieresultat kommer att fortsätta vara stort, eftersom studiemedelstagarnas studieprestationer historiskt sett har varit relativt oförändrade.

⁴⁷ Se avsnitt 5.8 angående studieprestationer.

Diagram 5.25 Andel beslut, fördelat på bifall, avslag och delvis avslag samt utbildningsnivå och utlandsstudier, procent, 2011

Andelen avslag blir högre ju lägre nivå det är på studierna. Risken att en studerande på grundskolenivå får ett avslag på sin studiemedelsansökan är dubbelt så stor jämfört med att en studerande på eftergymnasial nivå får ett avslag på sin ansökan. Förhållandet mellan andelen avslag och studienivå har varit samma under många år. Andelen avslag ökade på samtliga studienivåer under 2011. Den främsta förklaringen till detta är den skärpta prövningen av studieresultat.

Tabell 5.19 De tre vanligaste orsakerna till beslut om avslag vid studier i Sverige, fördelat på utbildningsnivå, 2011

	Grundskolenivå	Gymnasienivå	Eftergymnasial nivå
1.	Utländsk medborgare utan rätt till svenskt studiestöd	Otillräckliga studieresultat	Otillräckliga studieresultat
2.	Otillräckliga studieresultat	Under 20 år	Studietakt mindre än halvtid
3.	Studietakt mindre än halvtid	Studietakt mindre än halvtid	För hög inkomst, reducering till 0 kr

En bidragande orsak till att studerande på grundskolenivå oftare än övriga nekas studiemedel är att en hög andel av de studerande är utländska medborgare och därmed ännu inte har rätt till svenskt studiestöd. Detta är den vanligaste orsaken till avslag på grundskolenivån. Studerande på grundskolenivå har också relativt ofta problem att klara sina studieresultat. På den eftergymnasiala nivån är bristande studieresultat den klart vanligaste orsaken till att en ansökan avslås. De vanligaste orsakerna till beslut om avslag har varit samma under flera år på de olika utbildningsnivåerna.

Under 2011 registrerade CSN 7 896 inkomna överklaganden av beslut om studiemedel. Dessa överklaganden kan även avse bifallsbeslut och beslut om återkrav av felaktigt utbetalda studiemedel. Under året minskade överklagandena något jämfört med 2010.

Av de överklagade ärendena överlämnades 5 400 ärenden till ÖKS.⁴⁸ Resterande ärenden ändrades av CSN i samband med överklagandet, ofta med anledning av att det då kom in nya uppgifter. ÖKS ändrade CSN:s beslut i 13 procent av de överlämnade

⁴⁸ Det ska noteras att data skiljer sig från vad som redovisas av ÖKS i sin årsredovisning. Skillnaderna beror på att ÖKS redovisar inkomna och avgjorda ärenden under 2011. CSN:s uppgifter om tilldelning av studiestöd avser ansökningar om studiemedel för 2011, oavsett när överklagandet kom in till och behandlades av CSN. ÖKS redovisar exempelvis att de biföll 11 procent av de under 2011 inkomna ärendena, vilket är en ökning med 3 procentenheter jämfört med 2010. ÖKS (2011).

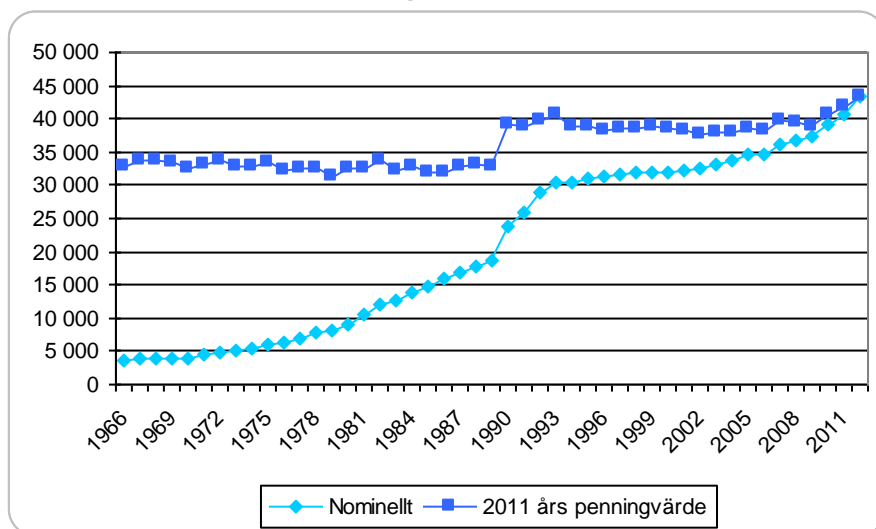
ärendena, vilket är en ökning med 3 procentenheter jämfört med 2010. Ökningen av bifallsbesluten kan främst förklaras av en ny praxis i samband med efterkontrollen av studieaktivitet.

5.11 Studieekonomi och studiemedlens betydelse för rekryteringen till studier

Studieekonomi

De studerandes studieekonomi kan undersökas på många sätt. Ett sätt är att fråga de studerande om vad de anser om sin studieekonomi. Ett annat sätt är att jämföra studiemedelnivån med konsumentprisindex (KPI) eller med skäliga levnadsomkostnader enligt exempelvis Konsumentverkets normer. Den senare metoden används bland annat av Swedbank⁴⁹ och Sveriges Förenade Studentkårer (SFS).⁵⁰ Metoden har även använts av Studiesociala kommittén.⁵¹ CSN använder olika metoder för att undersöka studiemedlens tillräcklighet.

Diagram 5.26 Studiemedlens utveckling, fördelat på nominella belopp och 2011 års penningvärde, kronor, 1965–2011¹

¹ Angivet studiemedelsbelopp avser 20 veckors heltidsstudier framräknat i 2010 års penningvärde enligt SCB:s prisomräknare. Hämtat från SCB, www.scb.se, 2012-03-08.

Studiemedlens allmänna köpkraft var 2011 högre än någonsin sedan studiemedelsystemet infördes 1965 vid en jämförelse med konsumentprisindex (KPI).⁵² Detta tyder på att studiemedlens värde står sig relativt väl. Den ökade köpkraften kan förklaras av att studiemedlen höjdes både 2010 och 2011. En brist med att mäta köpkraften i förhållande till KPI är dock att studerande, liksom många andra låginkomstgrupper, har delvis andra utgifter än dem som KPI motsvarar. Exempelvis utgör livsmedel och boende större delar av de flesta studerandes utgifter än vad som är fallet för befolkningen i stort.

⁴⁹ Hämtat från Swedbank, <https://www.swedbank.se>, den 21 mars 2012.

⁵⁰ Hämtat från Sveriges Förenade Studentkårer, <https://www.sfs.se>, den 23 februari 2012.

⁵¹ SOU 2009:28.

⁵² Konsumentprisindex (KPI) är det mest använda måttet för prisutveckling. KPI avser att visa hur konsumentpriserna i genomsnitt utvecklar sig för hela den privata inhemska konsumtionen, det vill säga de priser konsumenterna faktiskt betalar.

Under hösten 2011, då CSN:s senaste stora enkätundersökning om de studerandes situation genomfördes, ansåg en fjärdedel av studiemedelstagarna att studiemedlen helt täckte deras levnadsomkostnader. Bland dem som hade både lån och bidrag är det en tredjedel som anser att studiemedlen helt täcker deras levnadsomkostnader. Detta är en klar ökning jämfört med 2009 års undersökning. Förklaringen till detta kan vara att studiemedelsbeloppet höjdes både den 1 januari 2010 och den 1 juli 2011, utöver den årliga basbeloppsjusteringen.

Rekrytering

Studiemedlen ska verka rekryterande till studier och utjämnande mellan grupper. Studiemedlets rekryterande kraft har ofta mätts genom att studiemedelstagarna får svara på frågan om de skulle ha påbörjat sina studier även om det inte hade funnits något statligt studiestöd. Utvecklingen mellan 2001 och 2009 visar att studiemedlens rekryterande kraft minskar. Resultatet från enkätundersökningen hösten 2011 visar att 48 procent inte, eller troligen inte, skulle ha påbörjat sina studier utan studiemedel. Denna andel är samma som i 2009 års undersökning.

Studiemedlen betyder olika mycket för olika studerandegrupper. Exempelvis tycks det vara vanligare att kvinnor är rekryterade av studiemedlen jämfört med män. Det framgår av att kvinnorna oftare anger att de inte skulle ha börjat studera om det statliga studiestödet inte funnits. I 2011 års undersökning är studerande i åldern 25–34 år i störst utsträckning rekryterade av studiestödet, medan utlandsstuderande uppger i högre grad än studerande i Sverige att de inte eller troligen inte hade börjat studera om studiestödet inte funnits. Studiestödet rekryterar dock flest studerande på gymnasienivå i Sverige.⁵³

Studiemedlens rekryterande effekter och dess inverkan på valet mellan att studera eller inte studera undersöktes även i en särskild enkätundersökning under hösten 2010.⁵⁴ Undersökningen visar att andelen studerande på eftergymnasial nivå som kan sägas vara rekryterade till studier av studiestödet har minskat, eftersom de uppgav att de inte hade börjat studera om inte studiestödet funnits. Studiestödets betydelse för valet att börja studera är klart större för studerande från studieovana hem med lågutbildade föräldrar jämfört med andra studerande.

I undersökningen redovisas även orsaker till att personer har valt att inte gå vidare till eftergymnasiala studier. Den klart vanligaste orsaken är att många föredrar att arbeta framför att studera. Bland de personer vars föräldrar har högst grundskole- eller gymnasieutbildning är det en något högre andel som anger att de valt att inte studera vidare främst på grund av att de inte vill ta lån, jämfört med dem vars föräldrar har eftergymnasial utbildning. Sammantaget visar undersökningen att såväl studiestödet i sin helhet som lånet bidrar till att minska den sociala snedrekryteringen till eftergymnasiala studier.

5.12 Andra undersökningar från CSN under 2011

Svenskt studiestöd i ett europeiskt perspektiv

Under hösten 2011 belyste CSN det svenska studiestödet ur ett europeiskt perspektiv och jämförde dess uppbyggnad och funktion med åtta andra europeiska länder i

⁵³ CSN (2012c).

⁵⁴ CSN (2011e).

rapporten *Svenskt studiestöd i ett europeiskt perspektiv*.⁵⁵ Det svenska studiestödet jämfördes med studiestödet i Danmark, Estland, Finland, Kroatien, Nederländerna, Norge, Storbritannien (exklusive Skottland) samt Tyskland.

De olika studiestödssystemen skiljer sig mycket åt och förekommer i olika omgivningar. Utformningen av studiestöden hänger ofta samman med utformningen av utbildningssystemen och av socialförsäkringssystemen i de olika länderna. Vissa studiestöd är direkta och andra indirekta. En del studiestöd behovsprövas gentemot hela familjens ekonomiska situation, medan andra enbart prövas i förhållande till den studerandes inkomster.

Studiestöden i de nordiska länderna skiljer sig från många andra länder genom att rätten till studiestöd enbart behovsprövas i förhållande till den studerandes egen inkomst. Studiestöden i de nordiska länderna når delvis av denna anledning en betydligt högre andel av dem som studerar än vad studiestöden i de flesta andra länder gör.

I jämförelse med övriga länders studiestöd står sig det svenska studiestödet väl, både nominellt och köpkraftsmässigt. Det svenska studiestödet består dock av en förhållandevis hög andel lån och en relativt låg andel bidrag.

Svenska och danska högskolestuderande är de som oftast använder studiestöd för sin försörjning. För de studerande studenterna i Sverige och Danmark utgör också studiestödet en stor del av deras inkomster.

De som tar studielån i Sverige får lång tid på sig att återbetala sitt lån jämfört med låntagare i de flesta andra länder. Svenska låntagare förväntas dock betala tillbaka hela sin studieskuld och de måste betala på lånet även vid låga inkomster. I exempelvis Tyskland och England är villkoren för betalning och avskrivning däremot förhållandevis generösa.

Studerandes ekonomiska och sociala situation 2011

CSN genomför vartannat år en större enkätundersökning i syfte att belysa de studerandes ekonomiska och sociala situation. Hösten 2011 genomfördes undersökningen för tredje gången och då deltog 4 000 studerande i undersökningen. Resultatet presenteras i rapporten *Studerandes ekonomiska och sociala situation 2011*.⁵⁶

Undersökningen visar bland annat att studerandegruppen är mer ekonomiskt sårbar jämfört med befolkningen i stort. Det beror på att de studerande har en mindre kontantmarginal och sämre möjligheter att klara oförutsedda utgifter utan att låna eller be om hjälp.

De allra flesta studerande upplever sitt totala hälsotillstånd som bra, trots att många ofta upplever olika former av fysiska och psykiska besvär. Särskilt kvinnliga studerande upplever ofta olika former av besvär, exempelvis stress och värk i axlar, nacke, rygg och skuldror.

I 2011 års undersökning anger 13 procent att de bor hemma hos föräldrarna, vilket är en högre andel än vid 2009 års undersökning. Män bor i större utsträckning än kvinnor kvar hemma hos föräldrarna.

⁵⁵ CSN (2011d).

⁵⁶ CSN (2012c).

Förutom de studerandes allmänna ekonomiska och sociala situation har ytterligare tre områden analyserats djupare. För 2011 var dessa områden distansstudier, föräldrarnas utbildningsbakgrund samt arbete parallellt med studierna.

De distansstuderande är ofta äldre än dem som inte studerar på distans och de studerar i genomsnitt med en klart lägre studietakt än dem som inte studerar på distans. De distansstuderande upplever generellt sett sin studiesociala situation som något sämre, eftersom de bland annat i relativt hög grad upplever att de får dåligt stöd av lärare, handledare, studievägledare och studiekamrater. De upplever dock i klart högre grad att ekonomin under studietiden är bra, vilket delvis kan förklaras med att de i större utsträckning arbetar och är sammanboende.

Fler än hälften av de studerande har två föräldrar som har högskoleutbildning eller motsvarande. De studerande vars föräldrar inte studerat har i större utsträckning invandrat till Sverige. Ju äldre de studerande är, desto lägre utbildningsnivå har deras föräldrar. Att börja studera för att det var en självklarhet är vanligast för de vars föräldrar har högskoleutbildning. Dessa får också i större utsträckning ekonomiskt stöd från föräldrarna. Denna grupp är också yngre än övriga, vilket troligen påverkar hur mycket stöd de studerande får av sina föräldrar. Studerande vars föräldrar inte har studerat upplever oftare olika former av fysiska och psykiska besvär jämfört med övriga studerande.

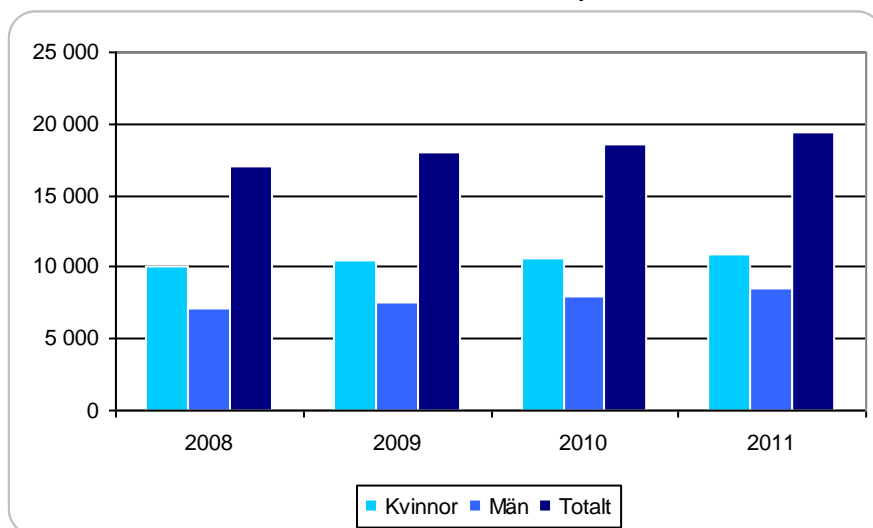
Andelen studerande som arbetar parallellt med studierna har minskat sedan 2007. Det vanligaste skälet till att arbeta är att de studerande är i behov av extrapengar. En fjärdedel av dem som arbetar gör det dock för att överhuvudtaget ha råd att studera. Andelen som arbetar är högre bland kvinnor än bland män och dessutom högre bland lite äldre studerande. Detta beror troligen på att äldre studerande ofta har högre utgifter och därmed ett större behov av inkomster, samtidigt som yngre studerande i långt större utsträckning får stöd av sina föräldrar. De som arbetar bedömer sin studieframgång som lika god som dem som inte arbetar vid sidan av studierna. De som arbetar och studerar inom samma område bedömer dock betydligt oftare än övriga att arbetet har en positiv inverkan på studierna.

6 Studiestöd till utländska medborgare och studerande med utländsk bakgrund

6.1 Den grundläggande rätten till svenskt studiestöd

Under 2011 prövade CSN 24 300 utländska medborgares grundläggande rätt till svenskt studiestöd. Av dessa beviljades 19 500 personer grundläggande rätt, medan 4 800 personer nekades sådan rätt till svenskt studiestöd. Dessa personer ansökte såväl om studie-hjälp som om studiemedel.⁵⁷

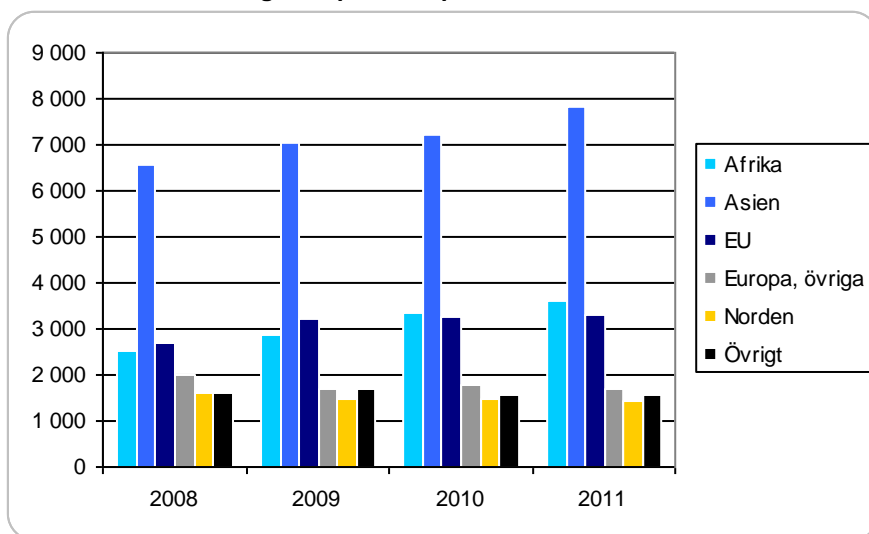
Diagram 6.1 Antal utländska medborgare som beviljats grundläggande rätt till svenskt studiestöd, fördelat på kön, 2008–2011

Både antalet utländska medborgare som ansöker om studiestöd och antalet som beviljas grundläggande rätt till svenskt studiestöd har ökat de senaste åren. Antalet utländska medborgare som har beviljats grundläggande rätt till svenskt studiestöd har ökat med 14 procent sedan 2008.

⁵⁷ Detta avsnitt avser bara nya sökande som prövas för rätten till svenskt studiestöd – *inte* samtliga utländska medborgare som studerar med studiestöd och som redan tidigare beviljats denna rätt till svenskt studiestöd.

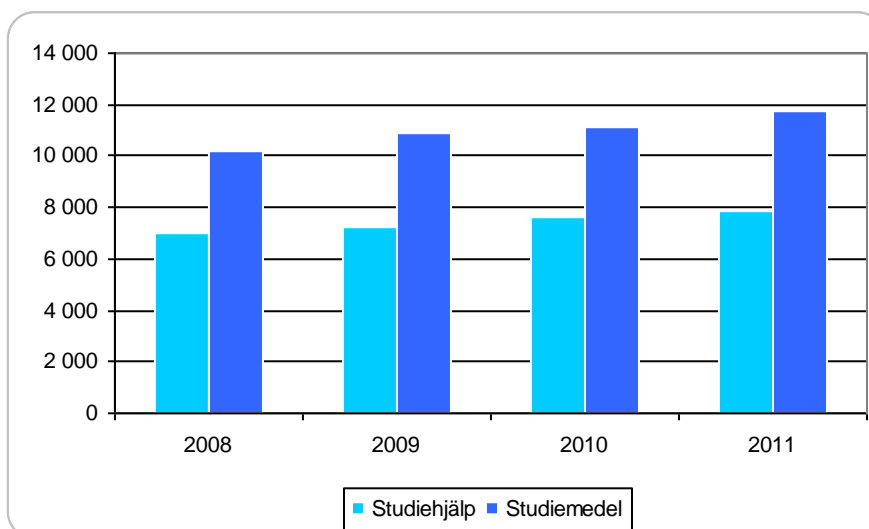
Diagram 6.2 Antal utländska medborgare som beviljats grundläggande rätt till svenskt studiestöd, fördelat på världsdel för medborgarskap, EU respektive Norden, 2008–2011

Det är framför allt medborgare i länder i Afrika och Asien som har ökat bland dem som fått grundläggande rätt till svenskt studiestöd. Antalet personer från dessa världsdelar har ökat varje år sedan 2008. Under 2011 var det vanligast att de som beviljades svenskt studiestöd kom från Irak (2 647 personer), Afghanistan (1 749) och Somalia (1 624). Antalet medborgare från olika länder uppvisar ett samband med antalet asylsökande som kommer till Sverige.

De utländska medborgarna ansöker både om studiehjälp och om studiemedel.

Diagram 6.3 Antal utländska medborgare som beviljats grundläggande rätt till svenskt studiestöd, fördelat på studiehjälp och studiemedel¹, 2008–2011

¹ Studiehjälp och studiemedel för utlandsstudier ingår.

Antalet utländska medborgare som ansöker om studiemedel och studiehjälp har ökat jämfört med 2010. Under 2011 fick 7 844 utländska medborgare som ansökte om studiehjälp och 11 724 utländska medborgare som ansökte om studiemedel rätt till

svenskt studiestöd. Av dessa var det ett mindre antal utländska medborgare som ansökte om studiehjälp eller studiemedel för studier utomlands. Under 2011 sökte 38 utländska medborgare studiehjälp för studier utomlands, medan 468 utländska medborgare sökte studiemedel för studier utomlands.

De flesta utländska medborgare som ansöker om och beviljas studiemedel studerar på grundskolenivå. Under 2011 ansökte 6 400 av dem som fått grundläggande rätt till svenskt studiestöd om studiemedel för studier på grundskolenivå. Det motsvarar nästan hälften av dem som beviljades grundläggande rätt.

Tabell 6.1 Antal utländska medborgare som beviljats grundläggande rätt till svenskt studiestöd, fördelat på bifallsgrund, 2008–2011

	2008	2009	2010	2011
Nationell rätt				
Permanent uppehållstillstånd	12 415	12 825	13 014	13 884
Familjeanknytning	808	995	1 083	959
Föräldraanknytning	1 873	1 658	1 900	2 023
Sysselsättning	802	963	1 038	971
EU-rätt				
Permanent uppehållsrätt	319	599	571	628
Varaktigt bosatta ¹				18
Arbetstagare	89	81	172	208
Anhörig till arbetstagare	624	793	745	687

¹ Varaktigt bosatta har tidigare år redovisats under bifallsgrunden "Permanent uppehållsrätt".

Det vanligaste skälet till att CSN beviljade grundläggande rätt till svenskt studiestöd var att de sökande hade permanent uppehållstillstånd i Sverige. Bland dem som prövades och beviljades enligt EU-rätten var det också vanligast att de hade permanent uppehållsrätt. Antalet utländska medborgare som beviljas grundläggande rätt med anledning av att de har permanent uppehållsrätt har ökat mycket under de senaste fyra åren. Det beror på en ökad invandring från unionsländerna och på att fler personer kan styrka att de i enlighet med rörlighetsdirektivet har uppehållit sig lagligt i Sverige i fem år.

Antalet personer som klassificerades som arbetstagare och som själva ansökte om svenskt studiestöd fördubblades mellan 2009 och 2010. Under 2011 ökade antalet ytterligare något. Det var dock fortfarande bara 208 personer som beviljades grundläggande rätt till svenskt studiestöd enligt EU-rätten med grund i att de var arbetstagare i Sverige.

6.2 Studerande med utländsk bakgrund

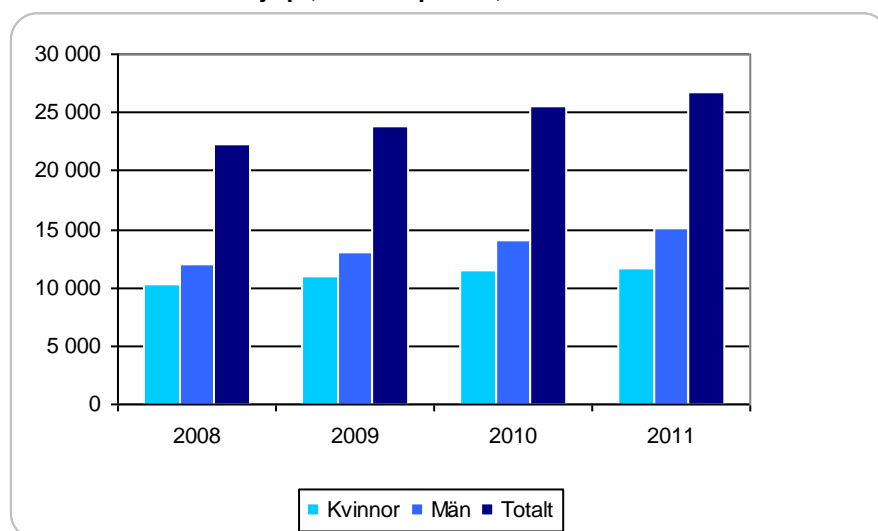
I detta avsnitt presenteras statistik över antalet studiestödstagare med utländsk bakgrund. Avsikten med avsnittet är att komplettera uppgifterna om prövningen av grundläggande rätt till svenskt studiestöd. Med utländsk bakgrund menas här att de studerande vid något tillfälle har prövats av CSN och blivit beviljade grundläggande rätt till svenskt studiestöd för utländska medborgare. Prövningen behöver inte ha skett i anslutning till de studier som redovisas i detta avsnitt utan kan ha gjorts långt tidigare. En stor del av de personer som en gång prövades för grundläggande rätt till svenskt studiestöd har blivit svenska medborgare sedan prövningen gjordes.

Under kalenderåret 2011 var det totalt 82 000 personer med utländsk bakgrund som studerade med studiestöd från CSN. Av dessa studerade 58 000 med studiemedel och

26 800 med studiehjälp. Dessutom fick 2 800 personer både studiemedel och studiehjälp under året och ingår därför i båda grupperna.

Av dem som fick studiehjälp under 2011 var 11 procent svenska medborgare. Bland dem som fick studiemedel var motsvarande andel 40 procent. Kvinnorna i båda grupperna hade i något större utsträckning svenskt medborgarskap jämfört med männen.

Diagram 6.4 Antal personer med utländsk bakgrund¹ som studerat med studiehjälp², fördelat på kön, 2008–2011

¹ Med personer med utländsk bakgrund menas här personer som CSN någon gång har prövat för grundläggande rätt till svenskt studiestöd.

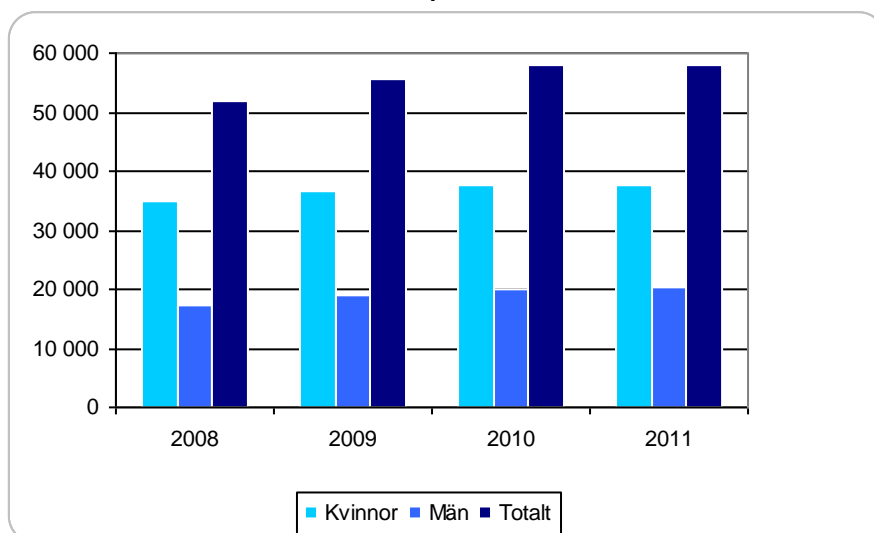
² Studiehjälp för utlandsstudier ingår.

Antalet unga studerande med utländsk bakgrund har ökat med 21 procent under de senaste fyra åren. Männen är i majoritet bland dem som studerar med studiehjälp. Andelen män har ökat från 54 till 57 procent under den senaste fyraårsperioden. Detta har troligtvis samband med att antalet flyktingar och ensamkommande flyktingbarn från Irak, Somalia och Afghanistan har ökat under senare år. Dessa tre länder är mest representerade bland dem som fortfarande hade utländskt medborgarskap under 2011 och från de länderna var det till övervägande delen pojkar som fick studiehjälp.

I kapitel 4 i denna rapport framgår det att en fjärdedel av alla som hade studiebidraget inom studiehjälpen under 2011 studerade vid fristående gymnasieskolor. Studerande med utländsk bakgrund studerar i betydligt mindre omfattning inom denna skolform. Det var endast 14 procent av dem som studerade vid en fristående skola under 2011. Andelen har dock ökat under de senaste två åren, från att ha varit 12 procent under 2008 och 2009.

Under de senaste fyra åren har antalet vuxna studerande med utländsk bakgrund ökat med närmare 12 procent, från 52 000 personer 2008 till 58 000 personer 2011.

Diagram 6.5 Antal personer med utländsk bakgrund¹ som studerat med studiemedel², fördelat på kön, 2008–2011

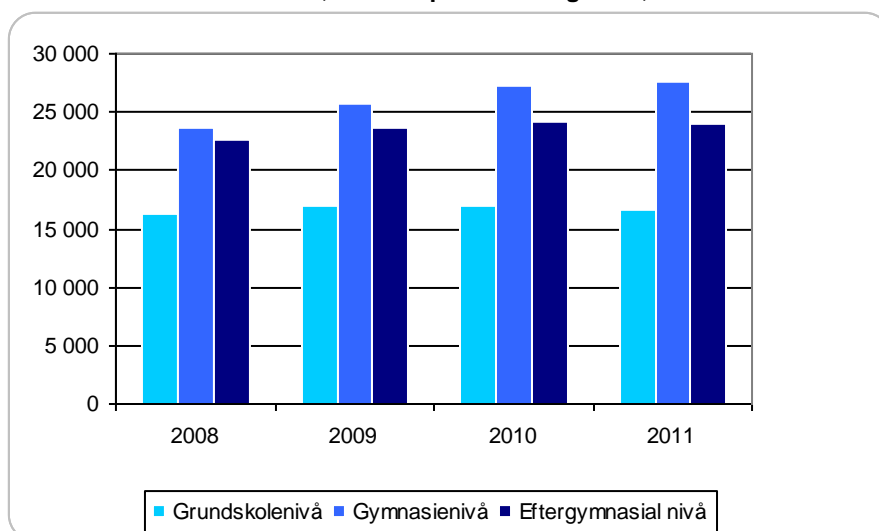
¹ Med personer med utländsk bakgrund menas här personer som CSN någon gång har prövat för grundläggande rätt till svenskt studiestöd.

² Studiemedel för utlandsstudier ingår.

Bland vuxna studerande med utländsk bakgrund är kvinnorna i majoritet. Av dem som studerade med studiemedel under 2011 var 65 procent kvinnor. Av de 60 procent som fortfarande var utländska medborgare under året kom flest från Irak, Somalia och Polen i nämnd ordning.

När utländska medborgare börjar studera med studiemedel börjar de ofta på grundläggande nivå. Av dem som fick grundläggande rätt till svenskt studiestöd 2011 sökte nästan hälften studiemedel för studier på den nivån.

Diagram 6.6 Antal personer med utländsk bakgrund¹ som studerat med studiemedel², fördelat på utbildningsnivå, 2008–2011

¹ Med personer med utländsk bakgrund menas här personer som CSN någon gång har prövat för grundläggande rätt till svenskt studiestöd.

² Studiemedel för utlandsstudier ingår.

Av dem med utländsk bakgrund var det endast en fjärdedel som studerade på grundläggande nivå 2011. Den största andelen studerade på gymnasienivå. (41 procent) och 35 procent studerade på eftergymnasial nivå. Denna fördelning har i stort sett varit

samma under de fyra år som redovisas i diagrammet. Detta tyder på att många studerande med utländsk bakgrund fortsätter sina studier efter de inledande studierna på grundläggande nivå. Inom ramen för denna undersökning går det dock inte att säga i hur stor omfattning detta sker.

7 Återkrav

7.1 Regler och syfte

Studiemedel som betalas ut felaktigt kan återkrävas. Orsaker till felaktiga utbetalningar kan exempelvis vara att den studerande avbryter sina studier, minskar sin studieomfattning eller har en högre inkomst än han eller hon har meddelat till CSN. Eftersom studiemedel betalas ut i förskott, innebär ett avbrott ofta att den studerande redan har fått studiemedel även för tiden efter avbrottet. Detta medför beslut om återkrav relativt vanliga inom studiemedelssystemet. Innan CSN kan fatta ett beslut om återkrav, ska det dock på flera sätt prövas om den studerande insett eller borde ha insett att en utbetalning var felaktig. Om de studerande inte borde eller kunde inse felaktigheten, ska det inte göras något återkrav.

CSN fattar i regel beslut om återkrav per kalenderhalvår. Detta innebär att en person som exempelvis tjänar mer än beräknat under ett år kan få två beslut om återkrav: ett för det första kalenderhalvåret och ett för det andra kalenderhalvåret. Räntan på återkrav var 5,45 procent 2011.

Ett återkrav ska betalas tillbaka omedelbart. CSN medger dock betalningsplaner om det finns skäl för detta. Om det finns synnerliga skäl kan ett återkrav efterges. I vissa fall får ett beslut ändras så att det belopp som har betalats ut för mycket dras av från kommande utbetalningar. Detta sätt att verkställa ett återkrav omfattas inte av redovisningen i detta kapitel.

För rekryteringsbidraget, som numera upphört som stödform, gällde i princip samma regler om återkrav som för studiemedel.

Studerande i gymnasiet kan få återkrav av studiehjälp. Om den studerande är myndig när studiehjälpen betalas ut, blir han eller hon själv mottagare av beslutet och betalningsskyldig för återkravet. Är den studerande däremot omyndig när studiehjälpen betalas ut, blir normalt den förälder som tog emot utbetalningen betalningsskyldig för återkravet. Studiehjälp betalas ut i efterskott och omfattar oftast små belopp i förhållande till studiemedelsbeloppen. Beloppet för studiehjälp är 1 050 kronor i månaden om den studerande inte också har inackorderingstillägg eller extra tillägg. På återkrav av studiehjälp tas det ut ränta först när förfalldatum har passerats.

7.2 Antal återkrav och utestående återkravsfordran

Tabell 7.1 Antal beslut om återkrav, fördelat på stödform och kön, 2007–2011

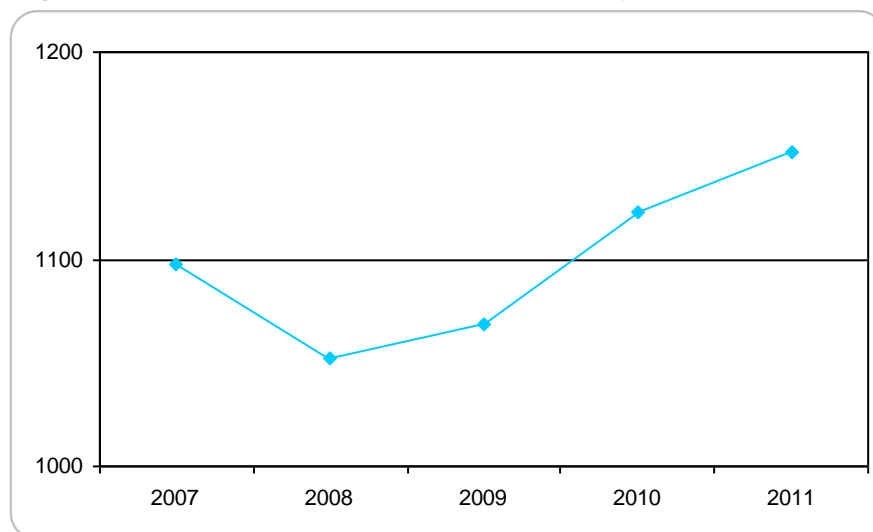
Beslutsår	Studiehjälp		Studiemedel		Rekryteringsbidrag		Totalt ¹
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	
2007	12 174	7 722	27 253	18 539	1 394	712	68 133
2008	10 547	7 041	24 721	16 759	1 009	420	61 928
2009	10 269	7 030	29 530	20 382	142	49	69 469
2010	10 459	7 949	34 954	27 462	0	0	82 927
2011	10 641	8 041	31 631	21 932	0	0	72 245

¹ Till skillnad mot tabellens övriga kolumner ingår även separata beslut om återkrav av exempelvis inackorderingstillägg, tillägsbidrag och merkostnadslån. Endast giltiga beslut om återkrav är räknade. Ett beslut kan omfatta återkrav för mer än ett kalenderhalvår. I uppgifterna ingår inte återkrav som senare har upphävts efter överklagande eller omprövning.

Antalet beslut om återkrav minskade under 2011 och var 11 000 färre jämfört med 2010. Minskningen var förväntad och förklaras med att reglerna för studieomfattning och studieaktivitet har ändrats för vissa högskolestuderande. Återkrav är inte längre aktuellt i vissa av de situationer som under 2009 och 2010 ledde till en ökning av antalet beslut om återkrav.

Det genomsnittligt återkrävda beloppet, exklusive ränta, var 6 000 kronor under 2011, vilket är oförändrat jämfört med 2010.

Diagram 7.1 Återkravsfordran den 31 december, miljoner kronor, 2007–2011

Under 2011 ökade återkravsfordran med 2,6 procent jämfört med 2010. Ökningstakten var svagare än under 2010, då utökade efterkontroller hade stor inverkan på fordrans utveckling. Den utestående fordran var 1,2 miljarder kronor den 31 december 2011.

Den 31 december 2011 fanns det 84 200 återkravsskulder och det genomsnittliga skuldbeloppet var 13 700 kronor. Skulderna var fördelade på 63 500 personer.

Enligt 2011 års beräkningar är 650 miljoner kronor av den utestående fordran för återkrav osäker. Den osäkra delen utgör 57 procent av den totala fordran för återkrav.

7.3 Nya återkrav och slutreglerade återkrav 2011

Tabell 7.2 Antal nya respektive slutreglerade återkrav, fördelat på antal återkravsskulder och antal personer, 2011

	Antal återkravsskulder	Antal personer
1 januari	83 240	62 931
Nya återkrav	78 578 ¹	62 892
Slutreglerade återkrav	77 549	62 282
31 december	84 269	63 541
Nettoökning	1 029	610

¹ I uppgiften ingår även beslut om återkrav som upphävdes senare under året. De beslut som upphävts ingår även i antalet slutreglerade återkrav.

Under 2011 var antalet nya återkravsskulder och antalet tillkommande personer något större än antalet slutreglerade återkravsskulder och antalet personer som slutreglerade sina skulder. Nettoökningen är betydligt mindre under 2011 jämfört med 2010.

Den genomsnittliga återkravsskulden per person var 18 100 kronor vid slutet av 2011, vilket är något högre än vid samma tidpunkt 2010. De återkravsskulder som återstår i fordran är alltså avsevärt större än de genomsnittliga skulderna som beslutas. Detta beror till stor del på att många återkravsskulder är gamla och att ränta har tillkommit under många år.

7.4 Orsaker till återkrav

Tabell 7.3 Antal beslut om återkrav och genomsnittligt återkrävt belopp, fördelat på orsak, 2011

	Antal återkravsbeslut	Genomsnittligt återkrävt belopp
Efterkontrollerad inkomst	28 531	8 100
Inkomständring	3 478	6 400
Minskad studieomfattning	12 499	6 700
Ogiltig frånvaro	11 982	1 300
Studieavbrott	12 060	4 900
Övrigt	5 741	5 700
Totalt, netto ¹	74 290	6 000

¹ Ett beslut om återkrav kan innehålla mer än en beslutsorsak.

Den vanligaste orsaken till återkrav är att inkomster över fribeloppsgränsen upptäcks i samband med efterkontrollen av inkomster. Av de återkrav som beslutades under 2011 beror 38 procent på efterkontrollerad inkomst, vilket är en marginell ökning jämfört med 2010. Under 2011 kontrollerades inkomster för inkomståret 2009. Beslutsorsaken ogiltig frånvaro avser endast återkrav av studiehjälp, riktade till studerande eller föräldrar till studerande på gymnasiet. Under 2011 har denna typ av återkrav ökat med 3 procentenheter jämfört med 2010.

Andelen beslut om återkrav på grund av minskad studieomfattning var 17 procent under 2011. Detta innebär att andelen har minskat med 4 procentenheter jämfört med 2010.

Tabell 7.4 Antal återkravsskulder den 31 december och genomsnittlig återkravsskuld, fördelat på orsak, 2011

Orsak	Antal återkravsskulder	Genomsnittlig återkravsskuld
Efterkontrollerad inkomst	9 773	16 600
Inkomständring	468	9 700
Minskad studieomfattning	19 040	10 400
Ogiltig frånvaro	6 092	2 200
Studieavbrott	25 684	10 700
Uppgift saknas ¹	16 370	23 600
Övrigt	6 842	16 400
Totalt	84 269	13 700

¹ För återkrav som är mer än tio år gamla saknas det uppgift om orsak.

Bland de obetalda återkravsskulderna den 31 december 2011 beror 25 700 på avbrutna studier. Den näst vanligaste orsaken till återkrav är att den studerande hade minskat sin studieomfattning.

Fördelningen av antalet återkrav per orsak skiljer sig alltså åt mellan obetalda återkravsskulder och beslut. Detta beror på att mottagarna av ett återkrav är olika benägna att reglera sin återkravsskuld. Genom en jämförelse mellan orsakerna till återkrav för de beslut som fattas och orsakerna till återkrav bland kvarvarande återkravsskulder vid en viss tidpunkt, ges en uppfattning om vilka typer av återkrav som betalas tillbaka direkt och vilka som oftare leder till betalningsplaner och betalningsproblem.

Tabell 7.5 Andel av fattade beslut 2011 respektive återkravsskulder den 31 december, fördelat på återkravsorsak, procent

Orsak	Andel av fattade beslut	Andel av återkravsskulderna den 31 december 2010
Efterkontrollerad inkomst	38,4	11,6
Inkomständring	4,7	0,6
Minskad studieomfattning	16,8	22,6
Ogiltig frånvaro	16,1	7,2
Studieavbrott	16,2	30,4
Uppgift saknas	-	19,4
Övrigt	7,7	8,1

De flesta ännu obetalda återkravsskulder den 31 december 2011 beror på studieavbrott. Av samtliga återkravsskulder utgör denna andel 30 procent, vilket är en marginell ökning jämfört med 2010. Eftersom studieavbrott bara är orsak till 16 procent av besluten om återkrav, kan det konstateras att risken är särskilt stor att de som avbryter sina studier med återkrav som följd inte betalar detta omedelbart. De som får återkrav på grund av hög inkomst betalar däremot mycket ofta tillbaka återkravet direkt.

För återkrav på grund av minskad studieomfattning har skillnaden mellan andelen av samtliga beslut och andelen av samtliga återkravsskulder ökat. Detta visar att de personer som tillkom under 2010, genom efterkontrollen av registreringar vid högskolestudier, hade bättre betalningsförmåga än dem som generellt får återkrav på grund av minskad studieomfattning.

7.5 Efterkontrollerad inkomst

Tabell 7.6 Återkrav på grund av efterkontrollerad inkomst, fördelat på medelinkomst och kön, beslutsår 2007–2011

Beslutsår	Inkomstår	Medelinkomst kvinnor	Medelinkomst män
2007	2005	153 600	156 500
2008	2006	156 400	160 100
2009	2007	184 700	192 000
2010	2008	185 600	193 800
2011	2009	195 700	201 300

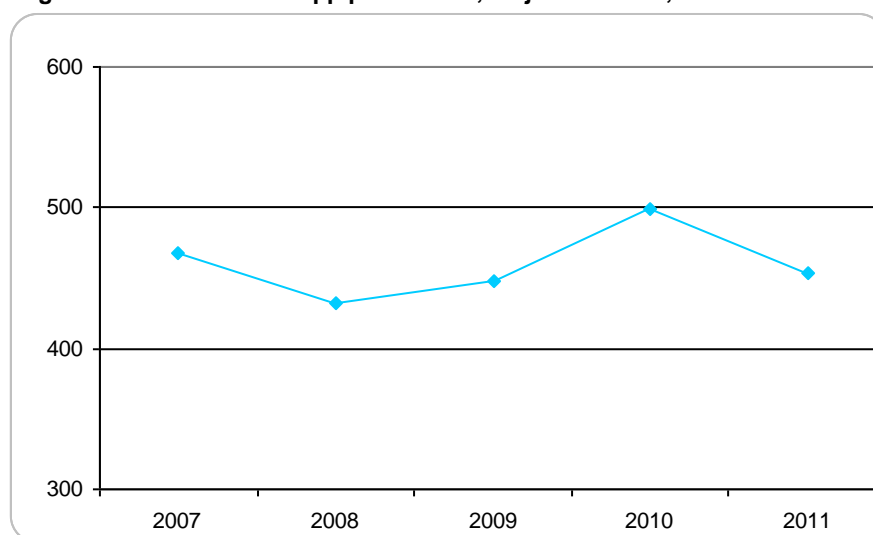
Kvinnorna är marginellt överrepresenterade bland dem som får återkrav på grund av efterkontrollerad inkomst. Mellan inkomståren 2005 och 2008 ökade inkomstskillnaderna mellan kvinnor och män successivt från 2 900 kronor till 8 400 kronor. Under inkomståret 2009 minskade dock skillnaden till 5 600 kronor.

Medianinkomsterna följer inte samma utvecklingsmönster som medelinkomsterna. Under inkomståren 2005 och 2006 hade kvinnorna högre medianinkomst än männen. De följande åren har männen haft högre medianinkomst än kvinnorna. Skillnaden ökade först för att sedan minska under inkomståret 2009.

Till skillnad från den vanliga efterkontrollen av inkomst får studerande med tilläggs lån inte ha tjänat för lite innan studierna påbörjades. De som har tjänat under den gräns som ger rätt till tilläggs lån återkrävs på det belopp som betalats ut felaktigt. Antalet beslut av denna anledning var lika stort under 2011 som under 2010, det vill säga 600 återkrav.

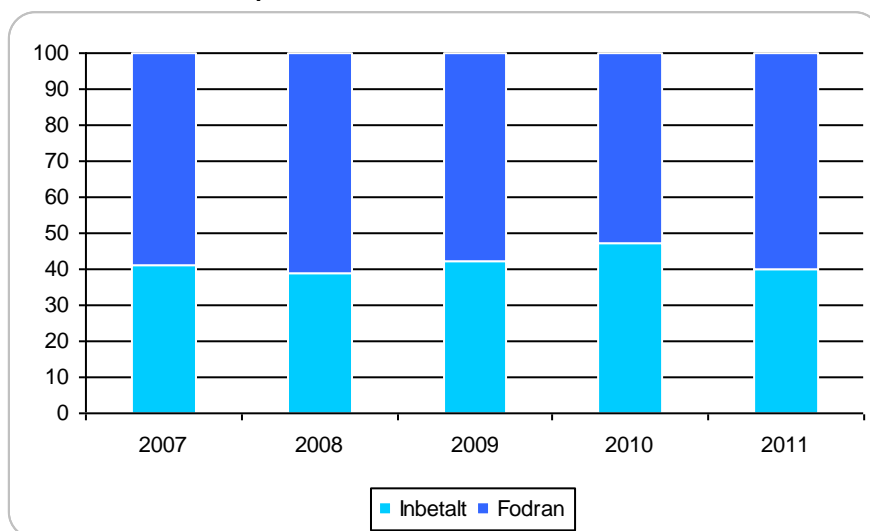
7.6 Betalning av återkrav

Diagram 7.2 Inbetalt belopp på återkrav, miljoner kronor, 2007–2011

Under 2011 minskade det inbetalda beloppet på återkrav med 9 procent jämfört med 2010.

Diagram 7.3 Inbetalt belopp i relation till fordran den 1 januari, andel i procent, 2007–2011

Andelen inbetalt belopp i relation till fordrans storlek vid ingången av året minskade med 7 procentenheter under 2011 jämfört med 2010.

Av dem som fick ett beslut om återkrav av studiehjälp under 2011 hade 77 procent slutbetalat sitt återkrav den 31 december 2011. Andelen är samma som under 2010. Högst andel som slutbetalat sitt återkrav finns bland dem som har fått återkrav på grund av minskad studieomfattning, där andelen är 84 procent. Motsvarande andel bland dem som har fått återkrav på grund av studieavbrott var 72 procent, vilket är en försämring jämfört med 2010.

Bland de studerande som fått återkrav av studiemedel under 2011 var det 75 procent som hade slutbetalat sitt återkrav den 31 december samma år. Detta innebär en försämring med 3 procentenheter jämfört med 2010. Andelen som hade slutbetalat var högre bland kvinnor än bland män. Skillnaderna i benägenheten att betala återkrav är stora mellan de olika återkravsorsakerna. Av dem som fått återkrav på grund av anmäld inkomständring eller efterkontrollerad inkomst hade 88 procent slutbetalat sitt återkrav. Detta kan jämföras med 61 procent av dem som hade fått återkrav på grund av studieavbrott och 59 procent av dem som fått återkrav på grund av minskad studieomfattning. Förändringen är marginell jämfört med 2010 för återkravsorsakerna anmäld inkomständring eller efterkontrollerad inkomst respektive studieavbrott. För återkrav på grund av minskad studieomfattning har däremot andelen minskat med 6 procentenheter under 2011. Resultatet visar tydligt att de personer som tillkom under 2010, genom efterkontrollen av registreringar vid högskolestudier, hade bättre betalningsförmåga än dem som generellt får återkrav på grund av minskad studieomfattning.

De personer som hade en återkravsskuld vid utgången av 2011 hade förhållandevis låga inkomster. Genomsnittsinkomsten var 90 000 kronor, vilket är 7 procent lägre än vad genomsnittsinkomsten var för motsvarande grupp personer under 2010.

7.7 Status på återkraven

Tabell 7.7 Antal återkravsskulder den 31 december, fördelat på status, 2011

Antal återkravsskulder	
Bevaka fordran ¹	39 151
CSN-krav ²	3 315
Handläggning kravenheten ³	2 522
Hos inkasso	2 006
Hos Kronofogdemyndigheten	19 700
Övrigt ⁴	17 575
Totalt	84 269

¹ Bevakning av fordran innehåller återkrav som har varit hos Kronofogdemyndigheten eller är på väg dit.

² CSN-krav skickas ut efter att påminnelsens förfalldatum har passerat.

³ CSN:s kravenhet utreder om ärendet ska överlämnas till Kronofogdemyndigheten eller inte.

⁴ Här kan det ingå personer som har nya återkrav, som har fått en påminnelse eller betalningsplan eller som saknar giltig adress.

Av återkravsskulderna den 31 december 2011 fanns 47 procent för bevakning hos CSN:s kravenhet, medan 23 procent fanns hos Kronofogdemyndigheten. Andelen hos Kronofogdemyndigheten har minskat marginellt, medan andelen för bevakning hos kravenheten har ökat med 7 procentenheter. För återkravsskulderna med CSN-krav har det skett en halvering av såväl antalet som andelen jämfört med samma tidpunkt 2010. Återkrav av studiehjälp är överrepresenterade hos Kronofogdemyndigheten i samma omfattning som under 2010.

Tabell 7.8 Antal återkravsskulder den 31 december, fördelat på återkravets ålder, 2011

Återkravets ålder	Antal återkravsskulder
Högst 6 månader	7 076
7–12 månader	9 318
13–24 månader	9 277
25–36 månader	6 519
37–48 månader	5 353
49–60 månader	5 085
61–72 månader	4 962
73 månader eller äldre	36 679
Totalt	84 269

Andelen med de äldsta återkravsskulderna var 44 procent under 2011, vilket är en något högre andel än under 2010. Däremot är andelen skulder som är högst ett år gamla lägre under 2011 (19 procent) jämfört med 2010 (23 procent). Siffrorna speglar att de äldsta återkravsskulderna är svåra att driva in.

Andelen personer med en pågående betalningsplan för en återkravsskuld var 10 procent den 31 december 2011, vilket innebär att den har minskat marginellt jämfört med samma tidpunkt 2010.

En betalningsplan för ett eller flera återkrav förutsätter att personen har betalningsförmåga och betalningsvilja. Återkravet ska betalas på så kort tid som möjligt och som längst på 12 månader. För överenskommelser om längre betalningsplaner krävs det

antingen att CSN genom betalningsplanen får in mer pengar än vad Kronofogdemyndigheten skulle ha kunnat driva in eller att det finns synnerliga skäl. Ett exempel på ett synnerligt skäl är att låntagaren är varaktigt beroende av försörjningsstöd.

Den högsta andelen av överenskommelserna (48 procent) beror på att betalningsplanen har bedömts kunna ge mer pengar än vad Kronofogdemyndigheten bedöms kunna driva in. Andelen betalningsplaner av denna orsak har ökat med 2 procentenheter jämfört med 2010. Den andel av överenskommelserna som har förändrats mest under 2011 är betalningsplaner på grund av studier, som minskat med 3 procentenheter.

Antalet återkravsskulder där CSN saknar giltig adress hade den 31 december 2011 ökat med 300 personer jämfört med samma tidpunkt 2010. Andelen ligger dock oförändrat på 5 procent. I 72 procent av fallen är dessa återkravsskulder 7 år eller äldre, vilket innebär en marginell minskning. Av de personer med saknad adress och en återkravsskuld som är 7 år eller äldre saknade 78 procent helt inkomst i Sverige. Denna andel är oförändrad jämfört med 2010. De flesta av personerna befinner sig troligtvis utomlands.⁵⁸

⁵⁸ Saknade adresser behandlas även i avsnitt 8.10.

8 Återbetalning av lån

8.1 Tre återbetalningssystem

CSN administrerar återbetalningen av tre typer av lån för studier:

- Studiemedel (lån tagna före den 1 januari 1989)
- Studielån (lån tagna mellan den 1 januari 1989 och den 30 juni 2001)
- Annuitetslån (lån tagna efter den 30 juni 2001).

Lånetyper studiemedel som lämnades före 1989 är utformad som ett annuitetsliknande lån. Dessa lån betalas normalt tillbaka senast vid 50 års ålder.

Lånetyper studielån som lämnades mellan 1989 och 2001 har en inkomstbaserad återbetalning, där låntagaren betalar tillbaka 4 procent av inkomsten vid den senaste taxeringen.

Lånetyper annuitetslån som är det nuvarande lånet är konstruerat ungefär som ett vanligt annuitetslån, men så att den årliga återbetalningen är något större i slutet än i början av återbetalningstiden. På lånet läggs ränta från den dag som det betalas ut. Räntan för annuitetslånet var 1,9 procent under 2011. Återbetalningstiden är normalt 25 år. Om det inte återstår minst 25 år fram till dess att låntagaren fyller 60 år eller om studieskulden är låg, blir återbetalningstiden kortare. Den årliga återbetalningen baseras på skuldens storlek, räntan för året, antalet år som återbetalningen beräknas pågå samt ett uppräkningsstal. Uppräkningsstalet innebär att årsbeloppet årligen räknas upp med 2 procent vid oförändrad ränta.

I samtliga tre återbetalningssystem finns det särskilda trygghetsregler som gör det möjligt för låntagaren att få den årliga återbetalningen nedsatt till ett lägre belopp. Den som har ett annuitetslån kan få nedsättning av årsbeloppet vid nya studier med studiemedel eller utbildningsbidrag för doktorander. Det är också möjligt för en låntagare som får lägre inkomst att få nedsättning. Årsbeloppet kan sättas ned till 5 eller 7 procent av den beräknade inkomsten, beroende på låntagarens ålder.⁵⁹ Det är även möjligt att få betala ett nedsatt årsbelopp om det finns synnerliga skäl, exempelvis om låntagaren regelbundet får försörjningsstöd.

I vissa fall kan hela eller delar av en studieskuld skrivas av. Avskrivning kan ske vid 68 års ålder eller om låntagaren avlider. För de båda äldre lånetyperna sker avskrivning vid 65 års ålder. En studerande som har tagit lån för att läsa in behörighetsgivande ämnen på grundskole- eller gymnasienivå kan få dessa lån avskrivna med högst hälften om han eller hon fortsätter sina studier på högskolan. Avskrivning kan även göras om det finns synnerliga skäl. Denna prövning är dock mycket restriktiv.

Ett huvudsyfte med studiestödsreformen 2001 och införandet av det nya annuitetslånet var att få ett mer stabilt återbetalningssystem där i princip alla lån ska betalas tillbaka.

⁵⁹ För personer som är äldre än 49 år debiteras 7 procent av deras inkomst samt del av eventuell förmögenhet.

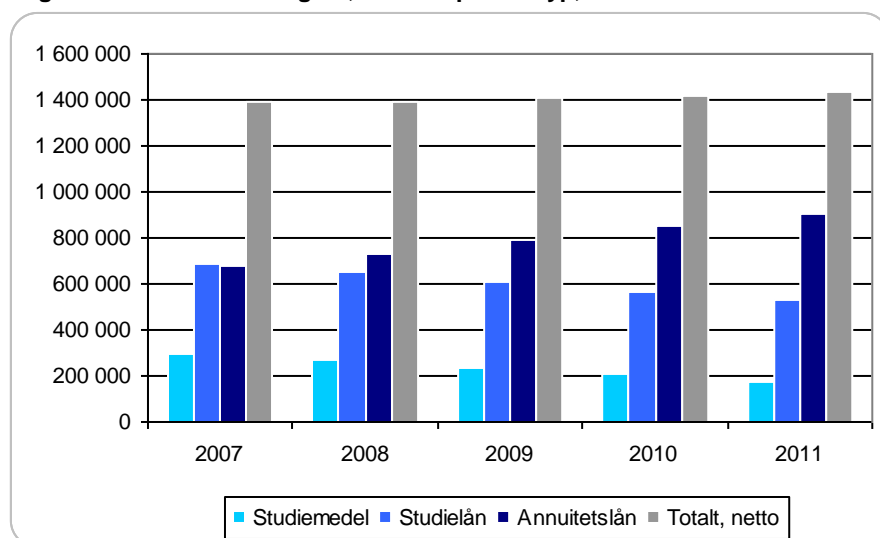
I detta kapitel behandlas framför allt återbetalningen av de olika lånetyperna. Låntagandet och lånebenägenheten bland studiemedelstagare och nya återbetalningsskyldiga låntagare behandlas i kapitel 5. Återbetalning av återkrav behandlas i kapitel 7.

8.2 Låntagare och fordran

Antal låntagare och lån

Antalet låntagare med en studieskuld ökade med 15 000 personer mellan 2010 och 2011. Den 31 december 2011 fanns det 1 436 350 låntagare med en studieskuld. Av dessa är det dock 1 119 personer som betalat sina skulder och endast har administrativa avgifter kvar att betala. Ökningen under 2011 var något större än de senaste två åren. De senaste årens ökning har varit förhållandevis stora, vilket beror på att många personer har börjat studera med lån. Det totala antalet upplagda lån var 1,6 miljoner. Det innebär att antalet lån är större än antalet låntagare.

Diagram 8.1 Antal låntagare, fördelat på lånetyp, 2007–2011¹

¹ En låntagare kan ha mer än en typ av lån. I stapeln "Totalt, netto" har varje låntagare bara räknats en gång.

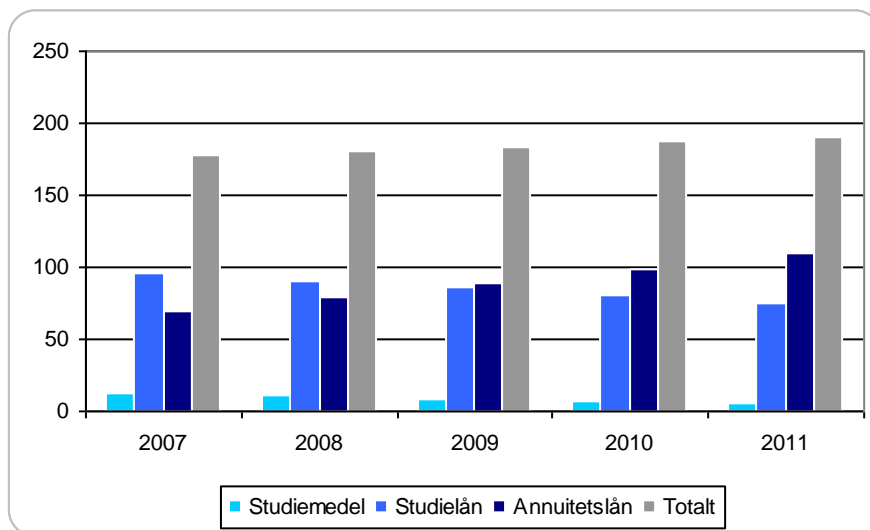
Antalet låntagare minskar naturligt nog för båda de äldre lånetyperna, men det ökar för annuitetslånet. Antalet låntagare med annuitetslån ökade med 56 000 personer under 2011, trots att 32 400 låntagare slutbetalade sitt lån under året. Detta innebär att det tillkom avsevärt fler nya låntagare under 2011 jämfört med dem som slutbetalade sina lån. Av låntagarna med annuitetslån var 533 700 kvinnor och 371 800 män. Kvinnorna utgjorde därmed 59 procent av låntagarna. Könsfördelningen har varit i stort sett oförändrad under lång tid.

En del låntagare har mer än en lånetyp. Antalet låntagare med två eller i vissa fall tre lånetyper uppgick 2011 till 175 500 personer. I takt med att låntagarna med de äldre lånen slutbetalar sina studieskulder minskar även antalet låntagare med mer än ett lån. Under 2011 minskade antalet låntagare med mer än ett lån med 26 000 personer, vilket är en något större minskning jämfört med 2010. Antalet låntagare med mer än ett lån kommer att fortsätta att minska.

Fordran på lån

Den 31 december 2011 var den totala utestående fordran 190,6 miljarder kronor varav 745 miljoner kronor var avgifter. Fordran ökade med 3,6 miljarder kronor mellan 2010 och 2011. Det motsvarar en ökning med 1,9 procent, vilket är samma procentuella ökning som 2010.

Diagram 8.2 Utestående fordran⁶⁰ av lån för studier, fördelat på lånetyp, miljarder kronor, 2007–2011

En orsak till att fordran ökat mer under de två senaste åren, jämfört med tidigare år, är att utbetalningarna av lån ökat mer än inbetalningarna. Under 2011 ökade utbetalningarna av lån med 485 miljoner kronor samtidigt som inbetalningarna minskade.

Skuldsättning

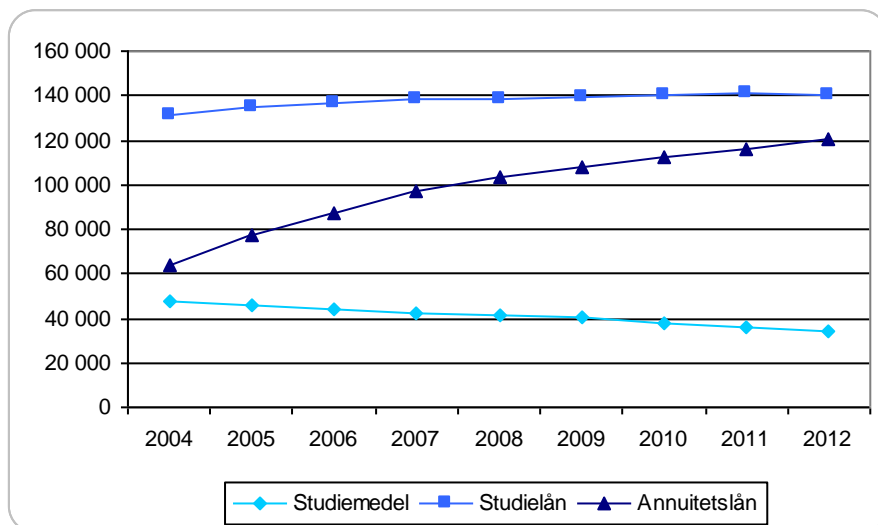
Den genomsnittliga studieskulden varierar för de tre typerna av lån. Lägst genomsnittlig studieskuld har låntagare med lånetypen studiemedel. Högst genomsnittlig studieskuld har låntagare med lånetypen studielån.

Det finns flera orsaker till att de genomsnittliga skulderna skiljer sig mellan de tre lånetyperna. Låntagarna med lånetyperna studiemedel och studielån är äldre än låntagarna med annuitetslån och har därför i de flesta fall lämnat studierna bakom sig.⁶¹ De betalar i stället av på sina studieskulder. Att låntagarna med studielån trots detta har en genomsnittsskuld som överstiger skulden för dem med annuitetslån beror dels på att många låntagare med lägre skulder av lånetypen studielån redan har betalat tillbaka sina lån, dels på att bidragsdelen höjdes i samband med studiestödsreformen 2001. Att bidragsdelen höjdes innebar samtidigt att lånedelen minskade, vilket har minskat skulderna för de låntagare som har annuitetslån.

⁶⁰ Utestående fordran omfattar både lån och avgifter.

⁶¹ För mer information om låntagarnas åldersfördelning, se avsnitt 8.3.

Diagram 8.3 Genomsnittlig ingående¹ studieskuld, fördelat på lånetyp, kronor, 2004–2012

¹ Den 1 januari respektive år.

Under 2011 ökade genomsnittsskulden för lånetypen annuitetslån. Inom lånetypen studielån skedde ett trendbrott vid ingången av 2012, då genomsnittsskulden minskade för första gången sedan lånetypen infördes 1989. För lånetypen studiemedel fortsatte genomsnittsskulden att minska, vilket den kontinuerligt har gjort sedan ingången av 1997.

Efter införandet 2001 ökade skulderna på annuitetslånet kraftigt, men ökningen avtog snabbt. Den genomsnittliga skuldökningen var efter fyra år lägre för lånetypen annuitetslån än för lånetypen studielån. Ökningstakten för de genomsnittliga skulderna av annuitetslån ligger fortfarande tio år efter införandet av lånet lägre än den gjorde för studielånet lika lång tid efter införandet. Detta tyder på att den genomsnittliga skulden på annuitetslån inte kommer att bli lika hög som den genomsnittliga skulden på studielån. Skuldutvecklingen kan dock påverkas av om de studerande får bära en större del av kostnaderna under studietiden.

Tabell 8.1 Studiemedelsbelopp, fördelat på totalbelopp och bidrag, andel i procent, kronor, 2000–2011

	Totalbelopp 20 veckors studier	Andel bidrag (generellt bidrag)	Andel bidrag (högre bidrag)
2000	32 116	27,8 %	-
2001 ¹	32 380	34,4 %	82,0 %
2002	33 260	34,4 %	82,0 %
2003	33 880	34,4 %	82,0 %
2004	34 500	34,4 %	82,0 %
2005	34 580	34,4 %	82,0 %
2006 ²	36 280	34,4 %	80,1 %
2007	36 820	34,4 %	80,1 %
2008	37 460	34,4 %	80,1 %
2009	39 100	34,4 %	80,1 %
2010	40 700	33,1 %	77,1 %
2011 ³	43 380	31,5 %	73,0 %

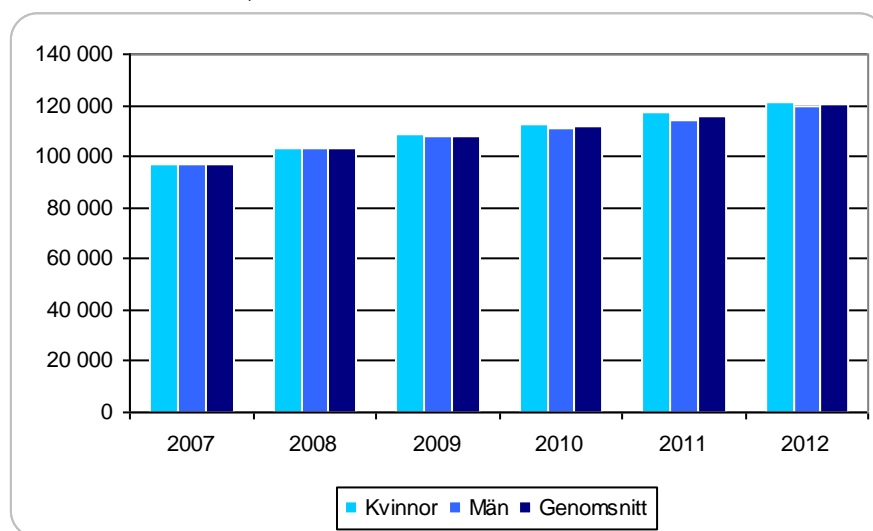
¹ Avser andra kalenderhalvåret 2001.

² Avser andra kalenderhalvåret 2006.

³ Avser andra kalenderhalvåret 2011.

Det går att se tendenser till att de studerande får bära en högre andel av levnadsomkostnaderna under studierna genom att bidragsdelen minskat och lånedelen ökat för det totala studiemedelsbeloppet under de senaste åren. Av tabellen framgår det hur hög andel bidraget utgör av det totala studiemedelsbeloppet. Förutom vid ändringar av andelarna bidrag och lån, påverkas skulderna givetvis också om utbildningstiderna förlängs.

Diagram 8.4 Genomsnittlig skuld på annuitetslån, fördelat på kön, kronor, 2007–2012¹

¹ Den 1 januari respektive år.

Den genomsnittliga skulden på annuitetslån var 121 000 kronor den 1 januari 2012. Historiskt sett har män haft högre studieskulder än kvinnor, men de har betalat av sina skulder i lite snabbare takt. Sedan 2008 har dock kvinnor högre skulder på sina annuitetslån jämfört med män. Denna förändring beror enligt CSN:s bedömning på att kvinnor i genomsnitt har studiemedel under något längre tid än män. Detta beror delvis på att vissa kvinnodominerade utbildningsprogram har förlängts, exempelvis lärarprogrammet. Den högre skuldsättningen för kvinnor avser samtliga utbildningsnivåer i Sverige. Manliga låntagare som studerar utomlands har dock högre skulder än kvinnliga låntagare som studerar utomlands.

Den genomsnittliga skulden beror både på hur mycket de studerande lånar och på hur mycket låntagarna betalar på sina lån. För att ge en bild av hur mycket de studerande lånar under studietiden redovisas i kapitel 5 även uppgifter om studieskulden vid återbetalningens början, det vill säga direkt efter studiernas slut.

Samordning eller byte av olika lånetyper

För att återbetalningen ska kunna underlättas för en låntagare med flera lånetyper, är det möjligt för låntagaren att ändra ett lån av en äldre lånetyp till en nyare lånetyp. Det är också möjligt att lägga samman olika lånetyper till en enda lånetyp. Detta kan ge ett lägre årsbelopp att betala jämfört med de årsbelopp som ursprungligen har debiterats.

Med 'överföring' menas att den äldsta lånetypen studiemedel ändras och betalas enligt reglerna för lånetypen studielån. Med 'ändrade lånevillkor' menas att ett lån ändras och betalas enligt reglerna för lånetypen annuitetslån. Med 'sammanläggning av lån' menas att betalningen i huvudsak sker enligt reglerna för annuitetslånet.

Under 2011 fortsatte antalet beslut om byte eller samordning mellan olika lånetyper att minska.

Tabell 8.2 Konvertering av olika lånetyper, miljoner kronor, 2011

	Från studiemedel	Till studielån	Från studielån	Till annuitetslån
Överföring	11,8	11,8		
Ändrade lånevillkor	1,0			1,0
Ändrade lånevillkor			20,6	20,6
Sammanläggning	2,2			2,2
Sammanläggning			240,8	240,8
Totalt	15,0	11,8	261,4	264,6

Skulderna som fördes över från studielån till annuitetslån vid sammanläggning under 2011 uppgick till 241 miljoner kronor. Motsvarande belopp för sammanläggning under 2010 var 318 miljoner kronor. Minskningen beror på att antalet beslut om sammanläggning har minskat till följd av att antalet personer med både studielån och annuitetslån har minskat.

Skuldbeloppen som under 2011 överfördes från studiemedel till studielån uppgick till 12 miljoner kronor, vilket är en minskning med 7 miljoner kronor jämfört med 2010.

8.3 Debitering och inbetalning

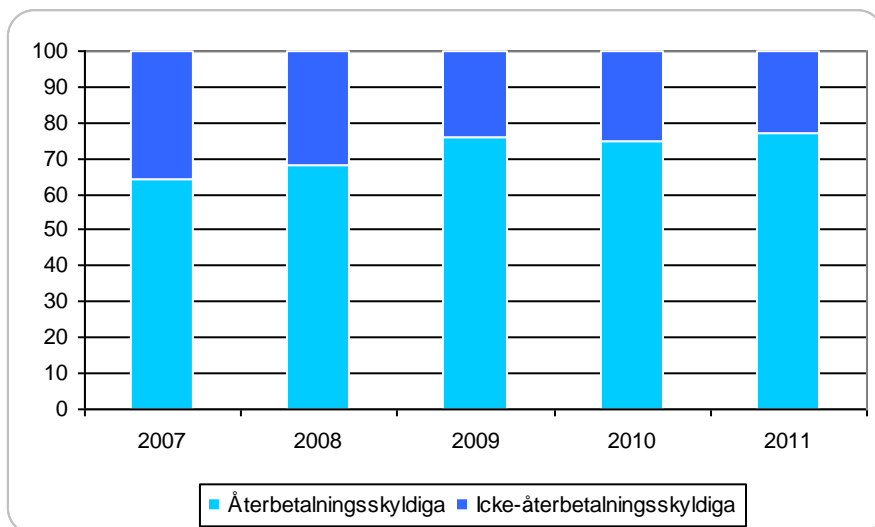
Bara de låntagare som är återbetalningsskyldiga måste betala på sina lån. De som fortfarande studerar kontinuerligt är inte återbetalningsskyldiga. En person blir återbetalningsskyldig vid det årsskifte som inträffar tidigast sex månader efter det att han eller hon senast fick studiestöd.

Under 2011⁶² ökade det totala antalet återbetalningsskyldiga låntagare med 10 000 personer till 1 227 902. Ökningen beror på att återbetalningsskyldiga med annuitetslån ökar. Den 1 januari 2011 blev 81 700 nya låntagare med annuitetslån återbetalningsskyldiga, vilket är 13 400 fler än vid ingången av 2010.

I antalet återbetalningsskyldiga låntagare 2011 ingår det 1 120 personer som har slutbetalat sina lån men som fortfarande har administrativa avgifter kvar att betala. För 12 personer avser avgifterna annuitetslån, för 614 personer avser de studielån och för 494 personer avser de studiemedel.

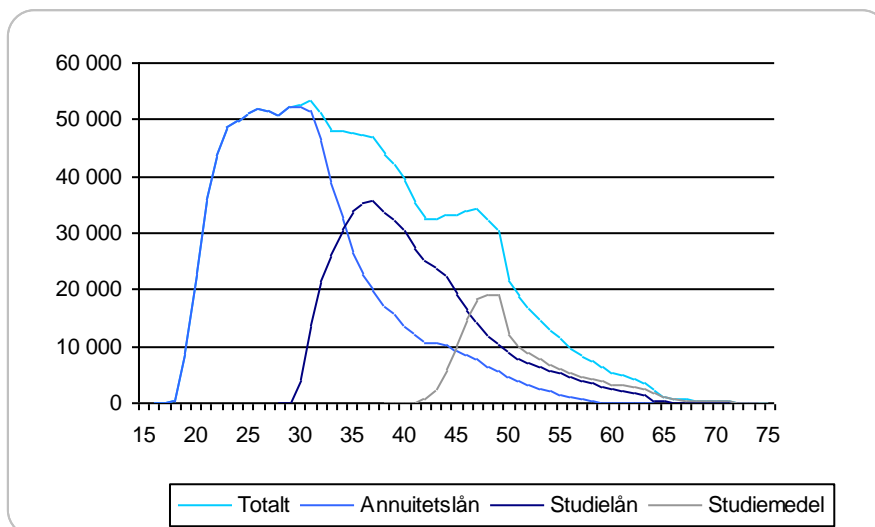
⁶² Antalet låntagare som var återbetalningsskyldiga vid ingången av 2011 ses som återbetalningsskyldiga hela året. Även låntagare som enbart har administrativa avgifter kvar att betala inkluderas.

Diagram 8.5 Låntagare med annuitetslån, fördelat på återbetalningsskyldiga och icke-återbetalningsskyldiga, andel i procent, 2007–2011

Sammantaget är 85 procent av samtliga låntagare återbetalningsskyldiga. Under 2010 minskade andelen återbetalningsskyldiga låntagare med annuitetslån. Det berodde på en stor ökning av antalet studerande med lån. Under 2011 ökade andelen på nytt.

Diagram 8.6 Samtliga låntagare, fördelat på lånetyp och ålder, 2011

Låntagare med de olika lånetyperna skiljer sig åt. Den mest uppenbara skillnaden är låntagarnas ålder. Låntagarna med lånetypen studiemedel är äldst, medan låntagarna med annuitetslån är yngst. Åldersskillnaderna innebär även att låntagarnas inkomster och familjesituationer skiljer sig åt. Detta gör att det är svårt att på ett rättvist sätt jämföra de tre lånen, exempelvis när det gäller debiterade och inbetalda belopp, osäkra fordringar och andel låntagare som beviljas nedsättning.

Årsbelopp

År 2011 debiterade CSN låntagarna totalt 11,7 miljarder kronor i årsbelopp. Låntagarna betalade in totalt 10,7 miljarder kronor som gällde avgiftsår 2011, exklusive förtida inbetalningar. I det inbetalda beloppet ingår räntor och avgifter.

Tabell 8.3 Antal återbetalningsskyldiga med annuitetslån, fördelat på kön och årsbelopp 2011 samt andel i procent av samtliga återbetalningsskyldiga

	Kvinnor	Män	Totalt	Andel av återbetalningsskyldiga
0	2 004	1 894	3 898	0,6
1–1 999	10 404	8 346	18 750	2,9
2 000–2 999	1 780	1 369	3 149	0,5
3 000–3 999	1 720	1 380	3 100	0,5
4 000–4 999	1 611	1 310	2 921	0,4
5 000–5 999	1 840	1 462	3 302	0,5
6 000–6 999	185 936	134 349	320 285	49,0
7 000–7 999	45 161	27 212	72 373	11,1
8 000–8 999	33 520	21 294	54 814	8,4
9 000–9 999	24 927	16 832	41 759	6,4
10 000–14 999	59 978	41 056	101 034	15,4
15 000–19 999	10 907	6 575	17 482	2,7
20 000-	6 869	4 339	11 208	1,7
Totalt	386 657	267 418	654 075	100,1

Av samtliga återbetalningsskyldiga med annuitetslån debiterades 49 procent ett årsbelopp i intervallet 6 000–6 999 kronor. När det gäller studielån är det vanligast att CSN debiterar ett belopp i intervallet 10 000–14 999 kronor. För återbetalningsskyldiga av studiemedel är det vanligast att årsbeloppet återfinns i intervallet 4 000–4 999 kronor.

Andelen av alla återbetalningsskyldiga med debiterade årsbelopp över 15 000 kronor är 4 procent för låntagare med annuitetslån, 22 procent för låntagare med studielån och 2 procent för låntagare med studiemedel.

Tabell 8.4 Genomsnittliga årsbelopp, fördelat på lånetyp och kön, 2007–2011

	2007		2008		2009		2010		2011	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Annuitetslån	7 066	6 964	7 216	7 119	7 677	7 560	8 194	8 064	8 302	8 154
Studielån	7 901	9 642	8 562	10 528	9 191	11 481	9 724	12 070	10 100	12 313
Studiemedel	5 372	5 899	5 643	6 164	5 773	6 265	5 720	6 150	5 744	6 106

Storleken på de genomsnittliga beloppen varierar både mellan lånetyperna och mellan kvinnor och män inom respektive lånetyp. Störst könsmässig skillnad finns det inom lånetypen studielån där männens genomsnittliga årsbelopp är drygt 2 000 kronor högre än kvinnornas. Detta återspeglar inkomstskillnaderna mellan könen.

Skillnaderna mellan kvinnors och mäns årsbelopp på annuitetslån är väsentligt mindre. Kvinnorna med annuitetslån debiteras normalt ett årsbelopp som är cirka 100 kronor högre än männen. Det förklaras av att kvinnor har högre genomsnittliga skulder.

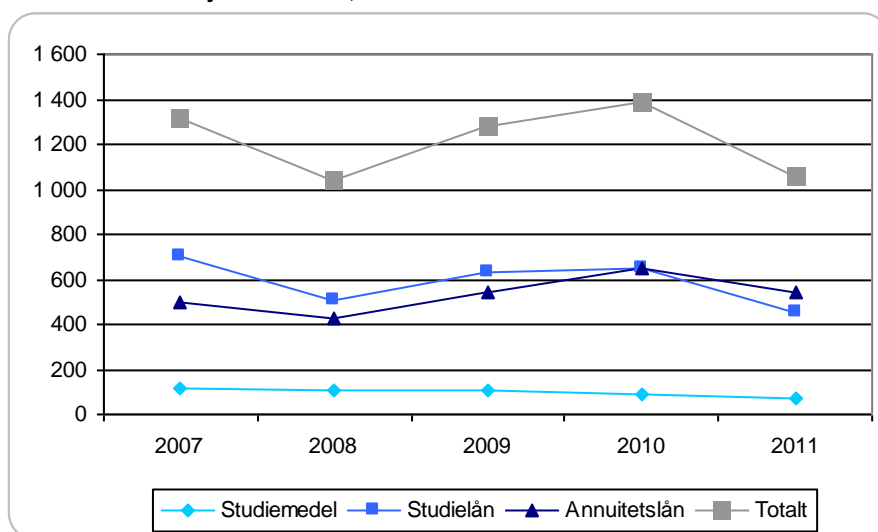
För lånetypen annuitetslån understeg det inbetalda beloppet det ursprungligen debiterade beloppet. Det beror på att förhållandevis många låntagare med annuitetslån får nedsättning av sitt årsbelopp med anledning av att de återkommer i studier. För lånetyperna studiemedel och studielån översteg däremot inbetalningarna det debiterade årsbeloppet med 148 respektive 439 miljoner kronor.

Bortsett från förtida inbetalningar och debiterade belopp som inte behöver betalas på grund av nedsättning betalades 2011 års årsbelopp under året in till 92 procent av vad

som debiterats. Det är samma nivå som 2010. Låntagare med lånetypen studiemedel betalade in 87 procent av vad som debiterats, medan låntagare med lånetypen studielån betalade in 93 procent och låntagare med lånetypen annuitetslån betalade in 91 procent av det debiterade beloppet.⁶³ Den andel av det debiterade beloppet som betalades in ökade marginellt under 2011 för samtliga lånetyper.

Skillnaderna i betalning skiljer sig mycket mellan bosatta i Sverige och bosatta utomlands. Bosatta i Sverige betalade in 94 procent av de debiterade beloppen, medan bosatta utomlands bara betalade in 70 procent.

Diagram 8.7 Förtida inbetalningar av lån, fördelat på lånetyp, miljoner kronor, 2007–2011

De förtida inbetalningarna⁶⁴ minskade med 326 miljoner kronor eller 30 procent under 2011. Minskningen gäller samtliga lånetyper, men förtida inbetalningar av studielån minskade mest. De förtida inbetalningarna uppgick till 1,1 miljarder kronor under 2011.

Under 2011 gjorde 61 000 personer förtida inbetalningar på sitt annuitetslån och 8 000 personer slutreglerade därigenom sina lån. Fördelningen på kvinnor och män i gruppen som betalade in i förtid överensstämmer med könsfördelningen för samtliga låntagare med annuitetslån. Personer i åldern 25–34 år är överrepresenterade bland dem som gör förtida inbetalningar och även bland dem med skulder lägre än 100 000 kronor.

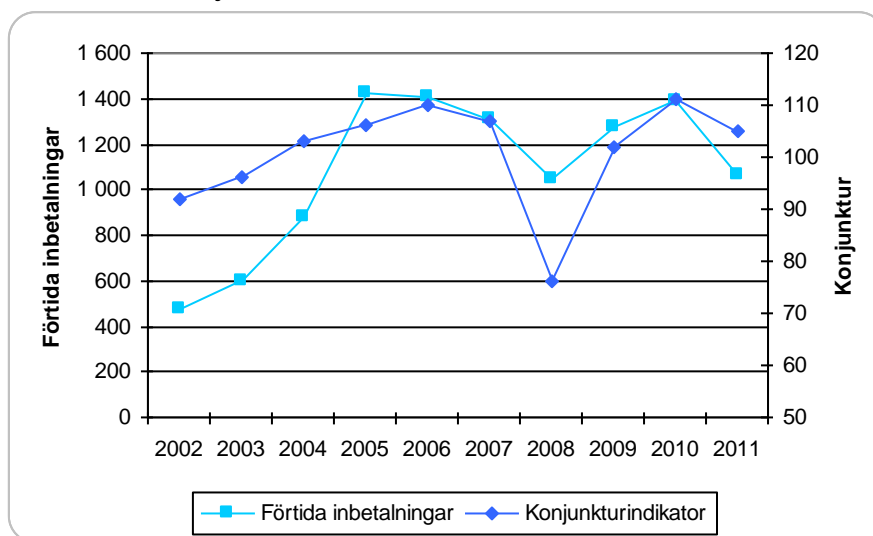
CSN har tidigare uppmärksammat att det tycks finnas ett samband mellan förväntningarna på ekonomin och de förtida inbetalningarna. CSN har använt Konjunkturinstitutets så kallade konjunktur- eller barometerindikator som en indikation på förväntningarna på ekonomin. Indikatorn bygger på månadsvisa enkäter bland hushåll och företag, vilket speglar stämningläget bland dessa aktörer i den svenska ekonomin. Värden över 100 visar på en starkare ekonomi än normalt, medan värden under 100 visar på en svagare ekonomi än normalt.⁶⁵

⁶³ Det är viktigt att notera att den andel som betalas in ökar även efter 2011 års slut, eftersom låntagarna betalar på 2011 års årsbelopp även under senare år.

⁶⁴ Med förtida inbetalningar menas inbetalningar som låntagarna gör frivilligt, det vill säga utan att beloppet har debiterats.

⁶⁵ I denna jämförelse har värdet för december månad respektive år använts. Hämtat från <http://www.konj.se> den 30 mars 2012.

Diagram 8.8 Förtida inbetalningar av lån (miljoner kronor) och konjunkturindikator, 2002–2011

Även under 2011 finns det en följsamhet mellan konjunkturindikatorn och inbetalningarna, genom att förväntningarna på ekonomin sjönk och de förtida inbetalningarna minskade. Någon motsvarande följsamhet finns det däremot inte när det gäller exempelvis BNP-utveckling och förtida inbetalningar. Under 2009 minskade exempelvis tillväxten samtidigt som de förtida inbetalningarna ökade.

Ändring i debiteringen av årsbelopp för 2011

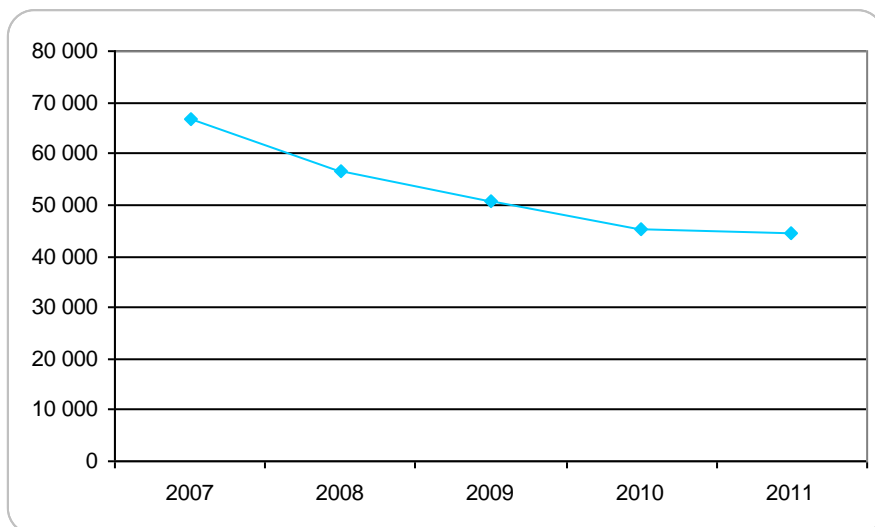
Det aktuellt debiterade årsbeloppet för 2011 var totalt sett 8 procent lägre än det ursprungligt debiterade årsbeloppet.⁶⁶ Den största skillnaden mellan det aktuella och det ursprungliga årsbeloppet gäller lånetypen annuitetslån där skillnaden uppgick till 16 procent. För lånetypen annuitetslån beror skillnaden mellan aktuellt och ursprungligt debiterat årsbelopp till 98 procent på nedsättning av årsbeloppet.

Nolldebiteringar

En del återbetalningsskyldiga låntagare är felaktigt folkbokförda på en adress i Sverige trots att de egentligen bor utomlands. CSN har då inte kännedom om den korrekta bosättningen. För de låntagare som har lånetypen studielån fastställs årsbeloppet i dessa fall felaktigt till 0 kronor, eftersom de saknar inkomst i Sverige eller har en inkomst som understiger den nedre gränsen för debitering.

⁶⁶ Med aktuellt årsbelopp menas det årsbelopp som ska betalas efter eventuellt beslut om framför allt nedsättning. Den ursprungliga debiteringen kan ändras med hänsyn till exempelvis nedsättning, samordning eller omdebitering av årsbeloppet.

Diagram 8.9 Antal nolldebiterade låntagare, lånetypen studielån, 2007–2011

Totalt hade 44 000 låntagare med lånetypen studielån ett ursprungligt debiterat årsbelopp på 0 kronor för 2011. För 37 000 av dem beror nolldebiteringen på att inkomsten⁶⁷ understeg gränsen för debitering. Därutöver görs det en del nolldebiteringar trots att låntagaren har haft inkomster över denna gräns. Detta kan exempelvis bero på att hela den återstående skulden består enbart av obetalda årsbelopp för tidigare år.

Antalet låntagare som debiteras 0 kronor fortsatte att minska under 2011, men i betydligt mindre utsträckning än under 2010.

CSN bedömer att en fjärdedel av de nolldebiterade låntagarna är felaktigt debiterade, det vill säga att de är bosatta utomlands trots att de är folkbokförda på en adress i Sverige. Under 2011 fortsatte CSN arbetet med att hitta dessa låntagare. Antalet ärenden som kontrollerats var 3 100 under 2011, vilket är en minskning med 14 procent jämfört med 2010. Kontrollen resulterade i att 1 000 personer fick ett nytt årsbelopp för 2011. Detta motsvarar 32 procent av ärendena. Andelen personer som fick korrigerade årsbelopp var därmed avsevärt lägre under 2011 än under 2010, då den uppgick till 54 procent.

⁶⁷ Debiteringen för 2011 är grundad på den sammanräknade inkomsten för 2009.

Under 2011 har CSN genomfört en utvärdering av de insatser som gjorts på återbetalningsområdet.⁶⁸ En del i denna studie avsåg arbetet med korrigerande av felaktiga debiteringar. Resultatet visar att insatsen är effektiv genom att intäkterna vida överstiger kostnaderna och att de låntagare som får nya årsbelopp visar god betalningsförmåga och betalningsvilja.

Uteblivna aviseringar för 2011

Av ett debiterat årsbelopp aviseras inte alla delar låntagaren. Det kan exempelvis bero på att en ansökan om nedsättning, omdebitering eller skuldsanering kommit in till CSN alternativt att det saknas en giltig adress till låntagaren.

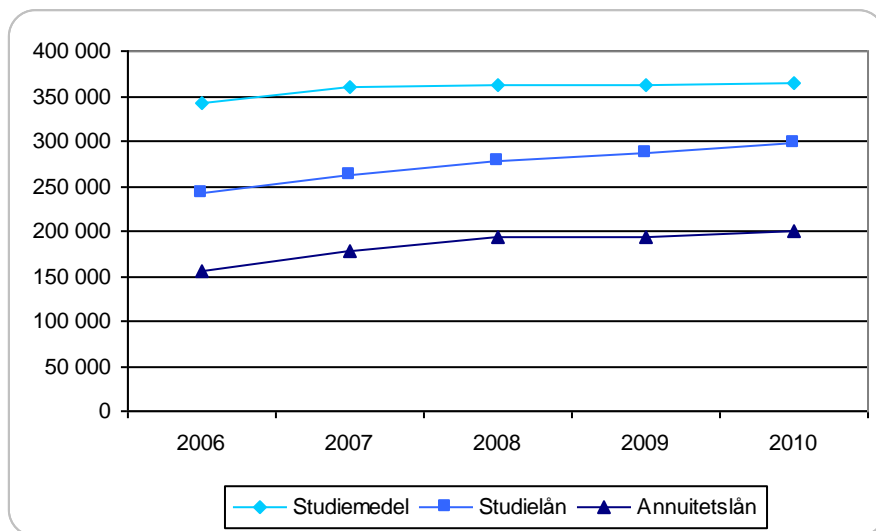
De uteblivna aviseringarna i årsbelopp för 2011 var totalt 92 miljoner kronor, vilket främst beror på att CSN saknade giltig adress till låntagarna. Det uteblivna aviserade beloppet var 3 procent lägre under 2011 jämfört med 2010. För 91 procent av det belopp som inte aviserats i studielån saknas giltig adress till låntagarna. Motsvarande andel var 94 procent för annuitetslån och 98 procent för studiemedel.

8.4 Återbetalningsskyldiga låntagares inkomster

Låntagarnas inkomster påverkar hur många som har svårigheter att betala sina lån och hur många som ansöker om och kan beviljas nedsättning av sina årsbelopp. För lånetypen studielån fastställs dessutom årsbeloppet utifrån låntagarens inkomst vid den senaste taxeringen, vilket innebär att låntagaren ska betala 4 procent av sin inkomst. Inkomster från inkomståret 2010 är de senast tillgängliga inkomsterna när denna rapport skrivs.

De återbetalningsskyldiga med lånetyperna studiemedel och studielån har högre inkomster än dem med lånetypen annuitetslån. Det beror på att låntagarna med studiemedel och studielån är äldre och att de därmed har arbetat fler år jämfört med låntagarna med annuitetslån som ofta är relativt nyetablerade på arbetsmarknaden.

Diagram 8.10 Genomsnittliga inkomster för återbetalningsskyldiga låntagare folkbokförda i Sverige, fördelat på lånetyp, kronor, inkomstår 2006–2010

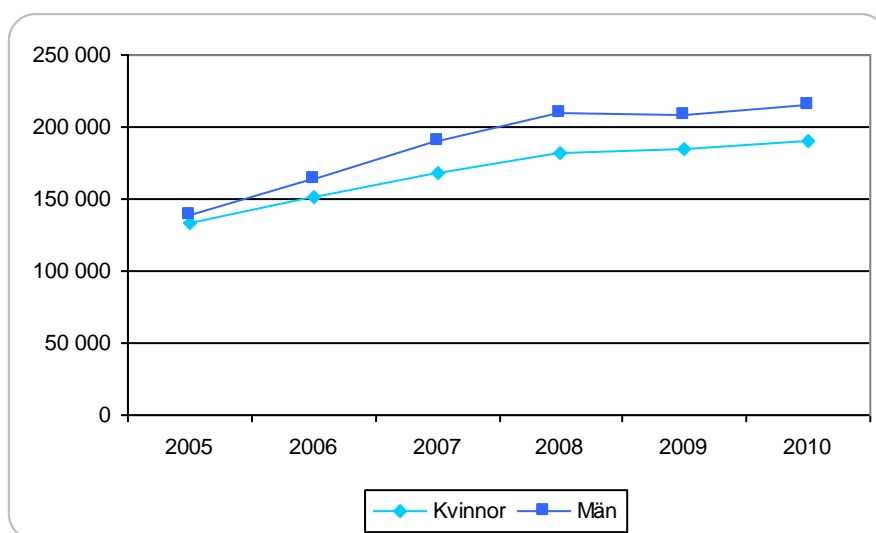

⁶⁸ CSN (2011c).

Under inkomståret 2010 ökade genomsnittsinkomsten något för låntagare med låntypen studiemedel, till 364 300 kronor. Att inkomsterna för dessa låntagare inte ökar så mycket beror på att många låntagare med höga inkomster slutbetalar sina lån. De genomsnittliga inkomsterna för låntagare med låntyperna studielån och annuitetslån ökade i betydligt större utsträckning mellan 2009 och 2010 än året före. Genomsnittsinkomsten ökade med 12 000 kronor för låntagare med studielån och med 7 000 kronor för låntagare med annuitetslån.

Män har i genomsnitt betydligt högre inkomster än kvinnor. Skillnaderna är särskilt stora för de äldre låntyperna. Kvinnor med låntypen studiemedel hade 2010 en genomsnittsinkomst som utgjorde 74 procent av männens inkomst. Motsvarande andelar för låntyperna studielån och annuitetslån är 81 respektive 89 procent.

Diagram 8.11 Inkomst för återbetalningsskyldiga låntagare, med annuitetslån, fördelat på kön, kronor, inkomstår 2005–2010

Tidigare har inkomstskillnaderna ökat med stigande ålder på låntagarna. Under 2009 minskade dock inkomstskillnaderna mellan könen oavsett låntyp. Särskilt anmärkningsvärt är att den genomsnittliga inkomsten minskade med 1 700 kronor för män med annuitetslån. Under 2010 ökade dock den genomsnittliga inkomsten för både kvinnor och män. Inkomsterna för män med annuitetslån ökade mer än inkomsterna för kvinnor med samma lån, vilket innebär att inkomstskillnaderna åter ökade efter ett år med minskande skillnader.

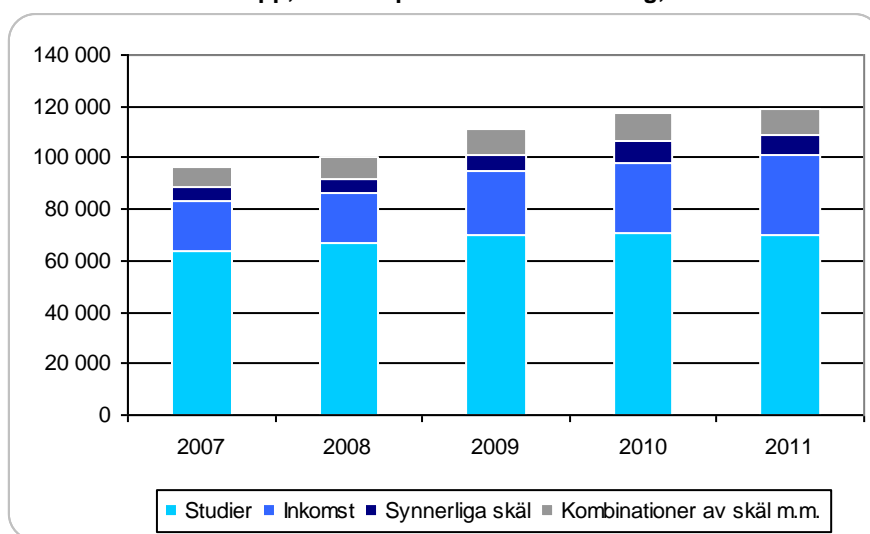
8.5 Nedsättning

En låntagare kan få nedsättning av det årsbelopp som debiteras. Nedsättning kan bland annat ges om låntagaren har låga inkomster eller om han eller hon återigen börjar studera med studiestöd. Under 2011 fick 164 100 låntagare nedsättning av sina årsbelopp för 2011. Det är en minskning med 16 procent jämfört med 2010 då 190 300 låntagare fick nedsättning av sina årsbelopp.

Årsbeloppen sattes sammanlagt ned med 1,12 miljarder kronor under 2011, vilket är en minskning med 16,7 miljoner kronor jämfört med 2010.⁶⁹ Både antalet personer som beviljades nedsättning och det nedsatta beloppet minskade för låntyperna studiemedel och studielån. Antalet återbetalningsskyldiga låntagare med annuitetslån som beviljades nedsättning ökade däremot med 1 600 personer. Det nedsatta beloppet för annuitetslånet ökade med 31 miljoner kronor och uppgick 2011 till 844 miljoner kronor.

Av de låntagare som hade nedsättning var det 71 procent som hade annuitetslån. Andelen kvinnor var 62 procent, vilket innebär att kvinnorna är överrepresenterade bland dem som beviljas nedsättning. Det beror bland annat på att kvinnornas inkomster är lägre än männens och att en högre andel av kvinnorna återkommer i studier.

Diagram 8.12 Antal låntagare med annuitetslån som fått nedsättning av sitt årsbelopp, fördelat på skäl för nedsättning, 2007–2011

Av de återbetalningsskyldiga låntagarna med annuitetslån beviljades 18 procent nedsatt årsbelopp under 2011. Både andelen låntagare som ansöker om och beviljas nedsättning och det belopp som sätts ned i förhållande till vad som debiteras har minskat. Trots detta är det en avsevärt högre andel av de återbetalningsskyldiga låntagarna med annuitetslån som beviljas nedsättning jämfört med låntagare med de båda andra låntyperna. Det kan framför allt förklaras av att en relativt hög andel av dem med annuitetslån återgår till studier. Andelen låntagare med annuitetslån som fick nedsättning på grund av studier minskade dock mellan 2010 och 2011 samtidigt som andelen som fick nedsättning på grund av inkomst ökade. CSN bedömer att detta är en utveckling som kommer att fortsätta i takt med att en lägre andel av de återbetalningsskyldiga låntagarna återgår till studier.

CSN har i en tidigare studie om betalningsåret 2008 visat att många som har rätt till nedsättning av sitt årsbelopp på grund av inkomst ändå låter bli att ansöka om nedsättning.⁷⁰ Av dem som avstår från att ansöka om nedsättning betalar merparten – 71 procent – av på sina lån i den takt som har planerats. Det innebär att dessa låntagare betalar av sin skuld snabbare än om de skulle ha ansökt om nedsättning. Att låntagare

⁶⁹ I CSN:s årsredovisning 2011 anges att värdet på de beviljade nedsättningarna har minskat med 189 miljoner kronor, det vill säga med 17 procent. Denna siffra innehåller dock enbart beslut om nedsättning på grund av inkomst eller studier samt nedsättning tills vidare. Nedsättning med hänsyn till synnerliga skäl och kombinationer av olika skäl ingår inte i det underlag som redovisas i årsredovisningen.

⁷⁰ CSN (2011a).

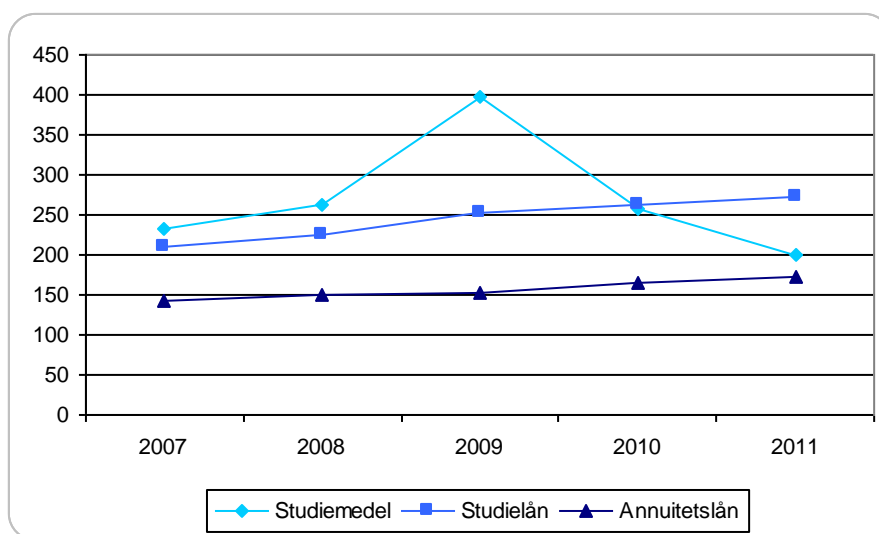
avstår från att ansöka om nedsättning är dock inte enbart positivt. I de fall då de låntagare som avstår från nedsättning drabbas av betalningsproblem kan det anses negativt att de inte ansöker om nedsättning. Sammanlagt var det under 2008 hela 13 400 låntagare med betalningsproblem som eventuellt hade kunnat undvikas om de hade ansökt om nedsättning av sina årsbelopp.

8.6 Avskrivning av lån

Samtliga låntyper kan skrivas av om låntagaren uppnår en viss ålder eller avlider. Lån skrivs också av vid behörighetsgivande studier, det vill säga om en studerande har tagit lån för studier på grundskole- eller gymnasienivå och därefter fortsätter på eftergymnasial nivå. Lån kan även skrivas av vid sjukdom eller med hänsyn till synnerliga skäl.⁷¹ För låntypen studiemedel kan avskrivning även ske för låntagare med sjukersättning och låga inkomster samt vid viss vård av barn med funktionsnedsättning.

Under 2011 fick 62 000 personer sina skulder helt eller delvis avskrivna, vilket är en minskning med 7 000 personer jämfört med 2010. Det avskrivna beloppet minskade under 2011 med 42 miljoner kronor jämfört med föregående år då minskningen var hela 117 miljoner kronor. Hela minskningen kan hänföras till låntypen studiemedel.

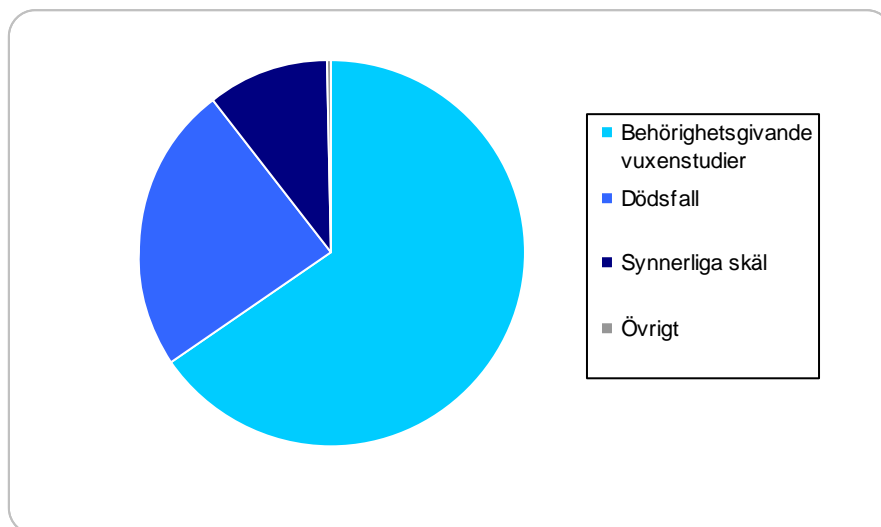
Diagram 8.13 Avskrivna belopp, fördelat på låntyp, miljoner kronor, 2007–2011

Avskrivningarna av studielån och annuitetslån ökade något under 2011, till 272 respektive 172 miljoner kronor. Det avskrivna beloppet för annuitetslån är fortfarande förhållandevis lågt i relation till fordrans storlek.

⁷¹ Vid sjukdom skrivs lånedelen av efter 30 dagars karens. Avskrivning vid sjukdom behandlas i denna rapport som en sjukförsäkringsförmån i avsnitt 5.9.

Diagram 8.14 Avskrivna annuitetslån, fördelat på skäl för avskrivning, andel i procent, 2011¹

¹ Avskrivning vid studerandes sjukdom redovisas separat i kapitel 5.

En majoritet av de annuitetslån som skrivs av är lån som har tagits i samband med studier på grundskole- eller gymnasienivå och som skrivs av när låntagarna fortsätter sina studier på eftergymnasial nivå. Enligt CSN:s beräkningar kommer det under överskådlig tid att vara behörighetsgivande studier som är det främsta skälet till avskrivning av annuitetslån.⁷²

8.7 Osäkra fordringar

CSN beräknar årligen de osäkra fordringarna för de tre typerna av studieskulder och återkrav. De väntade kreditförlusterna belastar dock ett anslag först det år som förlusten konstateras och avskrivning av lånet sker. Några medel avsätts för närvarande inte för förväntade förluster. Genom en ändring av budgetlagen⁷³ ska dock sådana avsättningar göras från och med 2013.

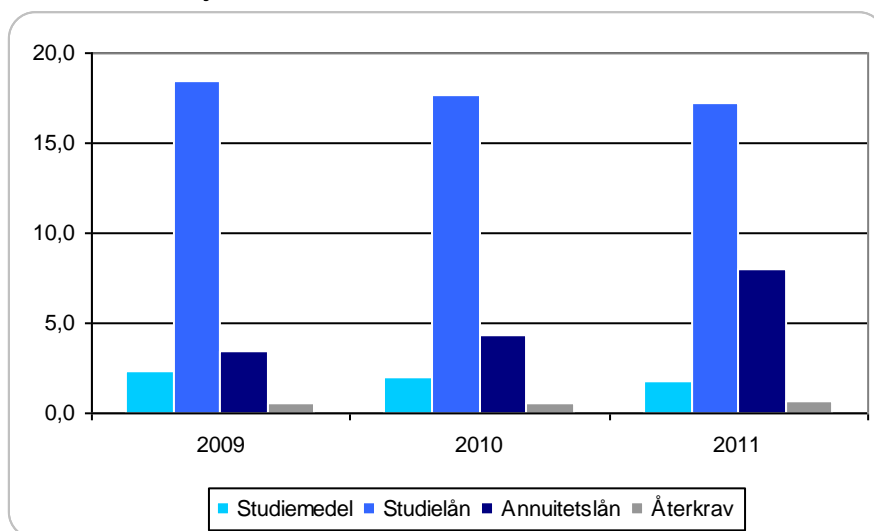
Enligt 2011 års beräkningar är 27,7 miljarder kronor av den utestående fordran osäker.⁷⁴ Av dessa avser 3,9 miljarder kronor låntagare som är bosatta utomlands och 1,4 miljarder kronor låntagare som saknar adress. Lånetyper studielån står med 17,2 miljarder kronor för den största delen av de osäkra fordringarna.

⁷² För mer information, se avsnitt 8.7.

⁷³ 2011:203, ändrad 2011:1501.

⁷⁴ Dessutom tillkommer 0,3 miljarder kronor i administrativa avgifter.

Diagram 8.15 Osäkra fordringar¹, fördelat på lånetyp och återkrav, miljarder kronor, 2009–2011

¹ Administrativa avgifter ingår inte i beloppen.

Under 2011 har den osäkra fordran ökat med 3,1 miljarder kronor jämfört med 2010. Den största delen av ökningen, 2,5 miljarder kronor, beror på en ändring i beräkningsmodellen. Förändringen innebär att CSN även gör en beräkning av osäkra fordringar för personer i studier grundad på generella erfarenheter från dem som redan är återbetalningsskyldiga.

Osäkra fordringar som orsakas av avskrivningar på grund av studier som ger behörighet till högskolestudier och avskrivningar med hänsyn till synnerliga skäl har beräknats till 2,4 miljarder kronor. Det är en ökning med 0,5 miljarder kronor jämfört med 2010. Den beror främst på att avskrivningar med hänsyn till synnerliga skäl har ökat.

Genom volymökningar, som främst gäller fler låntagare och högre belopp för lånetypen annuitetslån, har det skett en ökning av de osäkra beloppen med 0,45 miljarder kronor. Dessa ökningarna motverkas av en sänkning av räntesatsen. Räntan beräknas numera som ett genomsnitt av de senaste sex årens räntesatser. Denna genomsnittsränta är 2,1 procent för 2011 jämfört med 2,2 procent föregående år. Därmed minskar det osäkra beloppet med 0,4 miljarder kronor. Dessutom har en försämrad inkomstutveckling för låntagarna ökat de osäkra fordringarna med 50 miljoner kronor.

De beräknade osäkra fordringarna varierar stort mellan de olika typerna av lån. Lånetypen studielån står med 17,2 miljarder kronor⁷⁵ för 62 procent av den osäkra fordran. För lånetypen studiemedel bedöms 30 procent av fordran vara osäker, för studielånet bedöms 23 procent vara osäker och för annuitetslånet bedöms 7 procent vara osäker. Detta innebär att det nuvarande lånet har den klart lägsta risken för kreditförluster, vilket även var ett mål när annuitetslånet infördes 2001.

För annuitetslånet redovisas orsakerna till de osäkra fordringarna.

⁷⁵ Exklusive administrativa avgifter.

Tabell 8.5 Andel osäkra fordringar på annuitetslån, fördelat på orsak, procent, 2009–2011

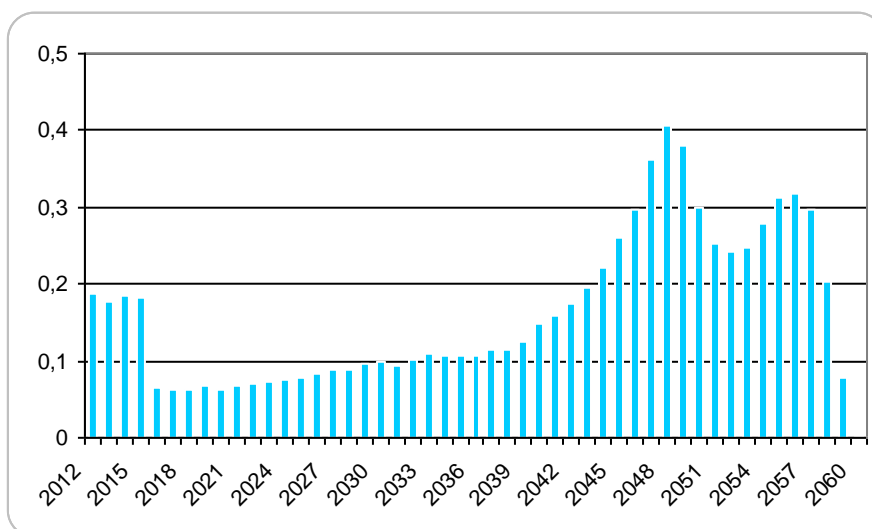
	2009	2010	2011
Bristande betalning	19	21	27
Avskrivning vid dödsfall	21	21	13
Avskrivning vid behörighetsgivande studier	16	11	6
Avskrivning med hänsyn till synnerliga skäl	8	11	11
Nedsättning till 0 kronor	3	3	2
Obetalda belopp vid 68 års ålder	34	33	41
Totalt	100	100	100

Den förskjutning av osäkra fordringar som skett 2011 till ”bristande betalning” och ”obetalda belopp vid 68 års ålder” beror på att de tidigare nämnda 2,5 miljarder kronor som tillkommit genom förändring i beräkningsmodellen enbart gäller dessa orsaker.

Av de beräknade förlusterna för annuitetslån på sammanlagt 8,0 miljarder kronor beror 1,0 miljarder kronor på framtida förväntade dödsfall, medan 2,2 miljarder kronor orsakas av att en del låntagare missköter sina lån. Den enskilt största orsaken till de beräknade framtida förlusterna är dock att CSN:s nedsättningsbeslut medför att en del låntagare med låga inkomster inte kommer att hinna slutbetala sin skuld. Dessa förluster beräknas till 4,8 miljarder kronor.

Vid beräkningen av de framtida avskrivningarna antas att låntagarna betalar så lite som de har rätt till enligt regelverket. Detta innebär att samtliga låntagare som har rätt till nedsättning till 5 respektive 7 procent antas ansöka om nedsättning och betala ett lägre belopp. Många låntagare som har rätt till nedsättning ansöker dock inte om det. Om detta beteende inte ändras kommer de faktiska avskrivningarna av annuitetslån att bli lägre än dem som beräknas genom simuleringen av den osäkra fordran.

Diagram 8.16 Beräknade framtida avskrivningar för utestående fordran på annuitetslån, den 31 december 2011, miljarder kronor, 2012–2060

CSN har beräknat när den osäkra fordran för annuitetslån kan förväntas bli en reell kostnad. Uppgifterna i diagrammet visar när avskrivningar beräknas ske för skuld-

stocken den 31 december 2011. Beloppen är beräknade i nuvärde för att kunna jämföras med dagens skulder.

De relativt stora avskrivningarna de kommande fyra åren förklaras av beräknade avskrivningar för behörighetsgivande studier. Dessa avskrivningar sker normalt för att begränsa skulderna för vuxenstuderade när gymnasiestudier direkt följs av eftergymnasiala studier. Motsvarande avskrivningar kan förväntas även längre fram i tiden, men de som berörs av dessa avskrivningar har ännu inte påbörjat de gymnasiala studierna. Därför ingår det inte några skulder för dem i den redovisade utestående fordran den 31 december 2011.

I övrigt kommer en högre andel av dagens osäkra fordran att omsättas till en reell kostnad ungefär från och med 2040 då successivt fler av låntagarna med annuitetslån uppnår 68 års ålder. Av diagrammet går det att förledas tro att avskrivningarna kommer att minska 2016 och även från och med 2057, men dessa minskningar kommer inte att bli verklighet. Det beror på att det hela tiden tillkommer nya låntagare som får avskrivning vid behörighetsgivande studier och som uppnår 68 års ålder.

CSN har tidigare visat att de osäkra fordringarna i oproportionerligt stor utsträckning kan hänföras till låntagare som studerat på förhållandevis låga utbildningsnivåer. Den största delen av den osäkra fordran kan dock hänföras till låntagare på eftergymnasial nivå, vilket beror på att dessa låntagares skulder utgör den absolut största delen av CSN:s fordran.⁷⁶

8.8 Låntagare med betalningssvårigheter

Varje år överlämnar CSN hela eller delar av krav på årsbelopp till Kronofogdemyndigheten. Under en lång rad av år har CSN haft sådana krav överlämnade för ungefär 9 procent av de återbetalningsskyldiga låntagarna. Under 2011 hade 93 500 låntagare lån överlämnade till Kronofogdemyndigheten, vilket är en minskning med 600 personer jämfört med 2010. En del av dessa låntagare reglerar betalningskraven relativt omgående. Detta medför att det vid varje årsskifte är färre låntagare som har belopp hos Kronofogdemyndigheten än under hela året sammantaget.

Tabell 8.6 Återbetalningsskyldiga låntagare med krav hos Kronofogdemyndigheten, fördelat på kön, antal och andel i procent, 2007–2011¹

	2007	2008	2009	2010	2011
Kvinnor	40 758	45 867	47 741	47 905	47 904
Män	39 926	44 827	45 877	46 264	45 617
Totalt	80 864	90 694	93 618	94 169	93 521
Andel ² med krav	6,7	7,4	7,6	7,7	7,6

¹ Den 31 december respektive år.

² Andel av totalt antal återbetalningsskyldiga låntagare.

Både antalet och andelen låntagare med krav hos Kronofogdemyndigheten ökade under 2007–2010. Under 2011 minskade dock både antalet och andelen låntagare med betalningskrav något, från 7,7 till 7,6 procent. Männerna är överrepresenterade bland dem som får ett krav överlämnat till Kronofogdemyndigheten. Låntagarnas ackumulerade

⁷⁶ CSN (2010c).

skuld hos Kronofogdemyndigheten uppgick vid utgången av 2011 till 911 miljoner kronor, vilket är en ökning med 11 procent jämfört med 2010.

Tabell 8.7 Låntagare med krav på annuitetslån överlämnat till Kronofogdemyndigheten (KFM), antal och andel i procent, 2007–2011

	Antal låntagare med krav hos KFM	Antal återbetalnings-skyldiga låntagare ¹	Andel låntagare med krav hos KFM (%)
2007	26 023	436 966	6,0
2008	29 717	496 379	6,0
2009	34 347	550 759	6,2
2010	36 956	596 901	6,2
2011	41 638	654 087	6,4

¹ Den 31 december respektive år.

Andelen låntagare med ett överlämnat krav för annuitetslån ökade något 2011 jämfört med 2010. Högst andel låntagare med ett krav överlämnat till Kronofogdemyndigheten återfinns bland låntagare med lånetypen studielån, där andelen är 7,3 procent. Lägst andel med överlämnade krav återfinns bland låntagare med lånetypen studiemedel, där andelen är 5,9 procent.

Många låntagare får mer än ett krav överlämnat till Kronofogdemyndigheten. En del av de ärenden som överlämnas avser dock låntagare som aldrig tidigare haft ett årsbelopp eller delar av ett årsbelopp hos Kronofogdemyndigheten. Under 2011 överlämnade CSN krav för 11 900 låntagare som aldrig tidigare hade haft något sådant krav. Det är en liten ökning jämfört med 2010, efter att ha minskat under flera år.

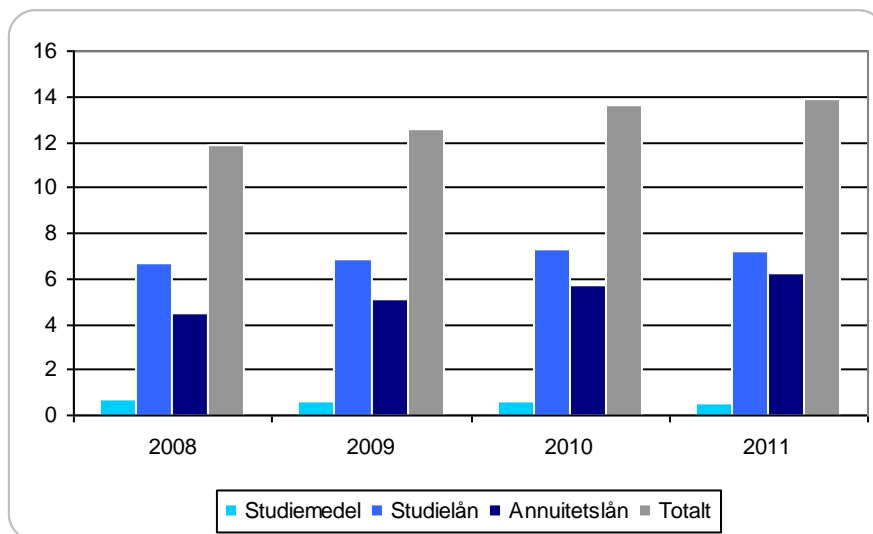
CSN har tidigare visat att risken för betalningsproblem är större för låntagare som studerat på en låg utbildningsnivå.⁷⁷ Av studien framgår det att över hälften av dem som tar lån på grundskolenivå får minst ett betalningskrav överlämnat för indrivning. Detta ska jämföras med att bara 5 procent av dem som tar lån för studier på eftergymnasial nivå får krav överlämnade till Kronofogdemyndigheten.

8.9 Utomlandsbosatta låntagare

Den 31 december 2011 var 63 550 låntagare bosatta utomlands. Det innebär att antalet utomlandsbosatta låntagare har fortsatt att öka. Av de utomlandsbosatta är 35 600 kvinnor och 28 000 män.

⁷⁷ CSN (2010b).

Diagram 8.17 Utestående fordran för utomlandsbosatta, fördelat på lånetyp, miljarder kronor, 2008–2011

De utomlandsbosatta låntagarna hade under 2011 en skuld på totalt 13,9 miljarder kronor, vilket är en ökning med 2 procent jämfört med 2010. Ökningen är dock mindre än under 2010 både när det gäller antalet utomlandsbosatta låntagare och den totala fordran för gruppen. Ökningen av de utomlandsbosattas skulder är däremot fortfarande något större än ökningen av den totala fordran som ökade med 1,9 procent. Lånetypen studielån stod även under 2011 för den största delen av de utomlandsbosattas skulder med 7,2 miljarder kronor.

När antalet utomlandsbosatta låntagare ökar och när deras andel av fordran växer innebär det att riskerna för framtida avskrivningar ökar. Det beror på att de låntagare som bor utomlands i mindre utsträckning betalar på sina lån jämfört med de låntagare som är bosatta i Sverige.

Tabell 8.8 Debiterat och inbetalt belopp under det första betalningsåret, 2011 jämfört med andel inbetalt 2010 och 2009, fördelat på bosättning, andel i procent, tusen kronor¹

Bosättning	Debiterat efter nedsättningar (per 31/12 2011)	Inbetalt 2011	Andel inbetalt 2011 (%)	Andel inbetalt 2010 (%)	Andel inbetalt 2009 (%)
Sverige	10 918 328	10 234 246	93,7	94,2	94,0
Utomlands	629 691	439 558	69,8	69,2	71,6
Okänd	107 869	4 424	4,1	3,4	3,6
Totalt	11 655 888	10 618 263	91,6	92,1	92,0

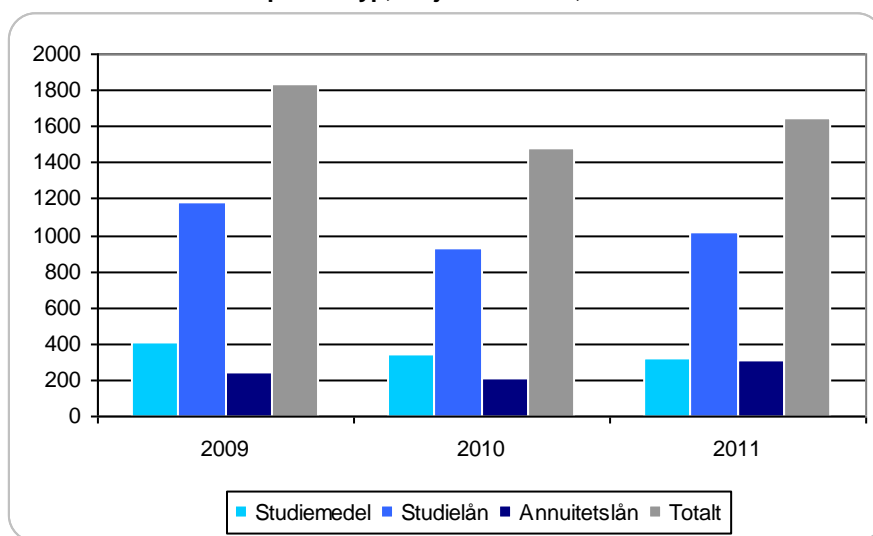
¹ Inbetalningarna avser vad som har betalats under respektive avgiftsår. Inbetalningar för 2009 gjorda senare än den 31 december 2009 är därför inte medräknade. Inte heller inbetalningar av 2010 respektive 2011 års avgifter som har gjorts efter den 31 december 2010 respektive 2011 finns redovisade i tabellen. Förtida inbetalningar redovisas inte.

De årsbelopp som debiterades utomlandsbosatta låntagare ökade från 612 miljoner kronor 2010 till 630 miljoner kronor 2011. Det innebär en ökning på 3 procent. Även det inbetalda beloppet ökade från 423 till 440 miljoner kronor, vilket motsvarar 4 procent. Andelen inbetalt ökade därmed från 69,2 till 69,8 procent mellan 2010 och 2011.

8.10 Saknade adresser

Den 31 december 2011 saknade CSN en giltig adress för 16 700 personer, vilket motsvarar 1 procent av samtliga låntagare. Det är en antalsmässig ökning jämfört med 2010, men andelen är samma som under 2009 och 2010. Med 'giltig adress' menas att CSN har en registrerad adress där de utskick som myndigheten gör inte kommer i retur.

Diagram 8.18 Utestående fordran för låntagare CSN saknar adress till, fördelat på lånetyp, miljoner kronor, 2009–2011

Den totala utestående fordran för låntagare där CSN saknar giltig adress uppgick den 31 december 2011 till 1,7 miljarder kronor, vilket är en ökning med 11 procent jämfört med 2010. Fordran har ökat för lånetyperna studielån och annuitetslån men minskat för lånetypen studiemedel. Den största ökningen gäller studielån som har ökat med 100 miljoner kronor.

Tabell 8.9 Personer med saknade adresser, förändring netto, 2011

	Antal personer ¹
1 januari	16 037
Nyttillkomna som saknar adress	9 973
Ny giltig adress funnen	9 336
31 december	16 674
Nettoökning	637

¹ Förutom låntagare ingår i denna redovisning även personer som enbart har en återkravsskuld hos CSN.

CSN hittar eller får uppgift om nya adresser till många låntagare under ett år, men samtidigt förloras adresser till andra. Antalet personer som CSN saknar adress till ökade med 4 procent under 2011.

Totalt har det under året saknats adresser i 26 000 ärenden, varav nya adressuppgifter registrerats för 9 300 personer. Det motsvarar 36 procent av ärendena, vilket är en försämring med 6 procentenheter jämfört med 2010.

Resultatet från CSN:s utvärdering av de insatser som gjorts på återbetalningsområdet visar att de utökade arbetsinsatserna medfört kraftigt ökade kostnader för arbetet med adressefterforskning. De låntagare som CSN hittat adress till genom det specifika

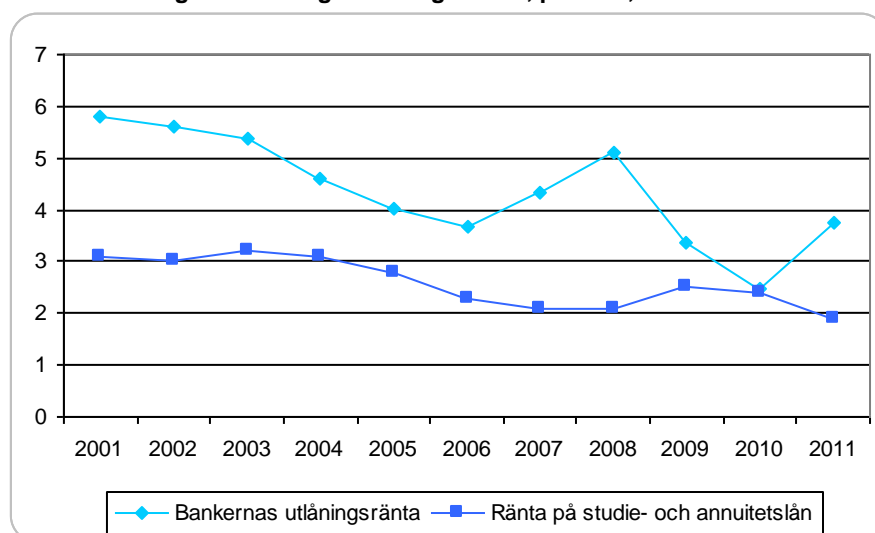
efterforskningsarbetet har dålig betalningsförmåga och betalningsvilja. Endast var fjärde person har gjort någon inbetalning under det år som den nya adressen registrerades.⁷⁸

8.11 Ränteutveckling

Räntan på lånetyperna studielån och annuitetslån fastställs varje år av regeringen och beräknas på ett genomsnitt av statens upplåningskostnad de senaste tre åren. Räntan minskas med 30 procent för att anpassas till rätten till avdrag för kapitalkostnader som finns för andra lån. Räntan är därför inte avdragsgill.

Motivet för att beräkna räntan som ett genomsnitt av statens upplåningskostnader är att ränteutvecklingen inte ska vara allt för hastig. Räntan ska ändras långsammare än på ett marknadslån för att på så sätt vara mer förutsebar. Räntesättningen ska bidra till att individer väljer att påbörja studier med studielån.

Diagram 8.19 Räntan på studielån och annuitetslån samt bankernas genomsnittliga utlåningsränta¹, procent, 2001–2011

¹ Med bankernas utlåningsränta menas monetära och finansiella instituts genomsnittliga utlåningsränta vid lån till svenska icke-finansiella företag och hushåll den sista mars respektive år. Källa: SCB. Det ska observeras att denna ränta i motsats till räntan på annuitetslån är avdragsgill, vilket det inte har korrigerats för i diagrammet.

Räntan på lånetyperna studielån och annuitetslån har varit mer trögrörlig än bankernas utlåningsränta. De flesta år har räntan varit 1–3 procentenheter lägre än bankernas genomsnittliga utlåningsränta. Eftersom räntan på banklån är avdragsgill gentemot inkomsten, är dock ränteskillnaden i praktiken inte fullt så stor som diagrammet visar. Under 2010 var det till och med billigare att ha ett genomsnittligt banklån jämfört med ett studielån eller annuitetslån. Under 2011 återgick dock ränteskillnaderna till ett mer normalt läge genom att räntan på studielånen sjönk samtidigt som bankernas genomsnittliga utlåningsräntor ökade.

⁷⁸ CSN (2011c).

Referenser

CSN (2004). *Uppföljning av 2001 års studiestödsreform.*

CSN (2010a). *Enkätstudie om studiemedel för utlandsstudier.*
Dnr: 2010-2189-9312.

CSN (2010b). *Studiemedel till studerande på grundskolenivå.* CSN november 2010.
Dnr: 2010-2189-8232.

CSN (2011a). *Annuitetslån för studier – tio år efter studiestödsreformen.* CSN januari 2011.
Dnr 2010-2189-9065.

CSN (2011b). *Det högre bidragets betydelse för satsningen på yrkesvux.* CSN juli 2011. Dnr
2010-100-9272.

CSN (2011c). *Effekter av åtgärder. En utvärdering av CSN:s insatser på återbetalningsområdet.*
Dnr 2011-2189-9292.

CSN (2011d). *Svenskt studiestöd i ett europeiskt perspektiv.* CSN december 2011.
Dnr: 2011-2189-9285.

CSN (2011e). *Vilken inverkan har studiestödet på valet mellan att studera och inte studera? En enkätundersökning hösten 2010.* CSN april 2011.
Dnr: 2011-2189-7979.

CSN (2012a). *Beslutsorsak skolk – indragen studiehjälp på grund av otillåten frånvaro i gymnasieskolan.* CSN februari 2012
Dnr: 2012-2189-1704.

CSN (2012b). *Prövning av studieresultat. En uppföljning av ändrade regler.* CSN mars 2012.
Dnr: 2012-2189-1705.

CSN (2012c). *Studerandes ekonomiska och sociala situation 2011.* CSN februari 2012.
Dnr: 2012-2189-1703

CSN (2012d), *Årsredovisning 2011*, CSN februari 2012.
Dnr: 2012-102-1919

<http://www.hsv.se> (2012-03-23). Tabell prestationsgrad läsår, grund- och avancerad nivå.

<http://www.konj.se> (2012-03-30). *Konjunkturbarometern.*

<http://www.scb.se> (2012-02-23) Tabell: Sveriges befolkning efter kön och ålder 21 december 2011.

<http://www.scb.se> (2012-02-23). Tabell Befolkning 16-64 år efter kön, ålder, typ av studiedeltagande, utbildningsnivå och studiemedelsutnyttjande under höstterminen. År 1993-2010.

<http://www.scb.se> (2012-03-08) Prisomräknaren.

<http://www.scb.se> (2012-03-21), Tabell: Andel (%) studerande i befolkningen 16–64 år höstterminen 2010).

<https://www.sfs.se> (2012-02-23). *SFS studentbudget 2012*.

<http://www.skolverket.se> (2011-02-02) *Var fjärde gymnasieelev går direkt till högskolan*.

<https://www.swedbank.se> (2011-03-21). *Svårt att få ihop studentbudgeten utan bostadsbidrag*.

Högskoleverket (2010). *Nyborjarna i högskolan ökade med 15 000 läsåret 2009/10*. Statistisk analys 2010-10-26 2010/11.

Högskoleverket och Statistiska Centralbyrån (2011). *Universitet och högskolor. Sökande och antagna till högskoleutbildning på grundnivå och avancerad nivå höstterminen 2011*. Statistiska meddelanden UF 46 SM 1101.

Migrationsverket (2010). *Migration 2000–2010*. Rapport 2010:2.

Prop. 2009/10:141 *Rättvist och effektivt – förändringar i studiestödssystemet*.

Prop. 2010/11:1 *Budgetpropositionen för 2011*.

Regeringens skrivelse 2008/09:24. *Egenmakt och utanförskap – regeringens strategi för integration*.

SFS 2010:800. *Skollagen*.

Socialstyrelsen (2011a). *Ekonomiskt bistånd kvartal 1–3, år 2011. Läns- och kommunvis redovisning av utbetalt ekonomiskt bistånd*.

Socialstyrelsen (2011b). *Ekonomiskt bistånd årsstatistik 2010. Utbetalda belopp samt antal biståndsmottagare och antal biståndsbushåll*.

Överklagandenämnden för studiestöd (2012). *Årsredovisning för år 2011*. Dnr 2012-00680.